

JOAN MASUET I PUXEU

**DEL SOCIALISME “CIENTÍFIC”
AL SOCIALISME DEMOCRÀTIC**



Editorial Mediterrània

**DEL SOCIALISME «CIENTÍFIC»
AL SOCIALISME DEMOCRÀTIC**

JOAN MASUET I PUXEU

**DEL SOCIALISME «CIENTÍFIC»
AL SOCIALISME DEMOCRÀTIC**

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels propietaris del *copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

Primera edició: desembre de 2007

© del text: Joan Masuet i Puxeu

© d'aquesta edició:
Editorial Mediterrània, SL
Guillem Tell, 15, entl. 1a
08006 Barcelona
Tel. 93 218 34 58
Fax 93 237 22 10
editorial@editorialmediterrania.cat
www.editorialmediterrania.cat

Maquetació i disseny de la coberta: Estanis

ISBN: 978-84-8334-858-1
DL: B-43.445-2007
Impressió: Romanyà Valls, Capellades (Anoia)
Imprès a Catalunya – *Printed in Catalonia*

ÍNDIX

Nota de l'autor	11
-----------------------	----

INTRODUCCIÓ	15
--------------------------	----

Del socialisme utòpic al socialisme «científic» marxista	15
--	----

Verificació històrica de la veritat o falsedat dels enuncisats de l'economia política marxista	16
---	----

PRIMERA PART

TEORIA I PRÀCTICA DEL SOCIALISME

«CIENTÍFIC»	21
-------------------	----

I. PRINCIPIS FONAMENTALS DE L'ECONOMIA

POLÍTICA MARXISTA	21
--------------------------------	----

I-1 (La teoria)	23
-----------------------	----

Economia política	23
-------------------------	----

Forces productives i relacions de producció	24
---	----

Modes de producció	25
--------------------------	----

Formacions socials	25
Les diferents etapes històriques del sistema econòmic mundial	26
Llei de correspondència entre les relacions de producció i el caràcter de les forces productives	28
Llei de correspondència entre la superestructura i la base econòmica	28
Llei del desenvolupament progressiu de les forces productives	29
El procés de desenvolupament i canvi en cada formació social. El procés dialèctic del desenvolupament social	30
Vigència dels principis fonamentals i del seu procés dialèctic	32
El desenvolupament social en les formacions antagòniques: la lluita de classes i les revolucions socials	33
 I-2 (La pràctica)	35
La teoria i la pràctica marxistes	35
Els grans errors del marxisme	36
La propietat social o privada dels mitjans de producció	37
El desenvolupament de les forces productives dins el socialisme	39
El sistema dictatorial comunista impedeix el desenvolupament (lliure) de les forces productives i l'acomodació de les relacions de producció	41
La superestructura ideològica del sistema socialista actua a favor de l' <i>statu quo</i> existent, com en el sistema capitalista	42
En el socialisme marxista, la manca de llibertat, el pitjor de tots els mals	43
L'individu social en el marc del socialisme	45
Lenin, el comunisme i la dictadura del proletariat	46

II. LES LLEIS ECONÒMIQUES.....	51
II-1 (La teoria)	51
Les lleis econòmiques i els processos sociològics dialèctics.	
La llei econòmica del moviment de tota formació social	53
Llei econòmica fonamental de tota formació social.....	54
Lleis tècniques i de balanç de la producció	55
Lleis del comportament humà i d'entrellaçament de les accions humanes	56
Abast històric de les lleis econòmiques	57
Caràcter espontani de l'acció de les lleis econòmiques	59
El socialisme, segons el marxisme, supera l'espontaneïtat de l'acció de les lleis econòmiques	60
L'objectivitat i l'espontaneïtat de l'acció de les lleis econòmiques. Vigència de les lleis econòmiques en el socialisme.....	61
II-2 (La pràctica)	64
El marxisme a la pràctica: el sistema soviètic	64
El sistema econòmic «socialista»	67
El sistema socialista marxista no ha pogut competir amb el sistema capitalista per falta d'una estructura i una flexibilitat adequades que derivaven de la manca de llibertat.....	68
El coneixement de les lleis econòmiques	70
El dogmatisme i el fonamentalisme: el concepte de propietat social dels mitjans de producció i la seva inconcreció pràctica.....	71
La pràctica del socialisme «científic» d'esquena a les seves pròpies lleis i principis	73
La creació de riquesa és una qüestió tècnica i no pas ideològica	75

III. PRINCIPI DE LA RACIONALITAT ECONÒMICA.

PLANIFICACIÓ DE L'ECONOMIA SOCIAL	79
III-1 (La teoria)	79
La racionalitat econòmica en el si de l'empresa capitalista.....	80
De la racionalitat econòmica en el si de l'empresa privada a la racionalitat econòmica a escala social	82
Planificació de l'economia social; la necessitat de la racionalitat econòmica a escala social	84
 III-2 (La pràctica)	86
El principi de la racionalitat econòmica dins el marxisme	86
El centralisme «democràtic». «La república popular i democràtica»	88
La planificació centralista i igualitària.....	90
La competència dins el sistema socialista	92
Un dels grans errors del marxisme: la simplificació esquemàtica de la realitat humana	93
L'igualitarisme mal entès: la igualtat i la desigualtat.....	95
La Unió Soviètica i el seu repte de modernització	98
El centralisme democràtic? El pluralisme i la descentralització	100

SEGONA PART
DEL SOCIALISME «CIENTÍFIC»
AL SOCIALISME DEMOCRÀTIC 105

I. CONDICIONAMENT HISTÒRIC I SOCIAL DEL DESENVOLUPAMENT CIENTÍFIC I ECONÒMIC	107
El desenvolupament científic i econòmic dins el socialisme segons Marx	109
Les idees i la realitat	111
Sobre les premisses del desenvolupament científic i econòmic	113
La revolució soviètica: el comunisme	115
Les projeccions del marxisme	116
El capitalisme s'ha adaptat millor a la història que el marxisme	118
El comunisme, utopia irrealitzable	119
I l'home nou, dins del comunisme?	121
El desenvolupament històric de les forces productives	122
La indeterminació <i>a priori</i> del decurs històric	124
 II. EL MATERIALISME HISTÒRIC	129
El materialisme històric. La seva filosofia	130
El futurisme marxista	132
L'idealisme materialista: una nova religió	134
L'estatus del treballador en el món comunista.	
La demagògia i la mentida del sistema comunista	137
La revolució	138
L'evolució del capitalisme, diferent d'allò que Marx havia previst	140

III. EL LIBERALISME I EL SOCIALISME	145
La llibertat, la justícia social i la solidaritat.....	145
L'experiència marxista	147
El capitalisme i el socialisme marxista	149
Els sistemes econòmics i els sistemes polítics	151
Els corrents socialdemòcrates i el comunista.....	153
El pensament liberal	154
El liberalisme i el socialisme	155
Classes socials, economia i confrontació	156
Sistema obert. Sistema tancat.....	158
Els nacionalismes	160
L'alternativa revolucionària	161
Les ideologies a remolc dels canvis tecnològics	162
El socialisme democràtic	164
 A MANERA DE CONCLUSIÓ	 167
La fi del comunisme	169

Nota de l'autor

Aquest llibre el vaig començar a escriure ara fa més de vint anys, abans del col·lapse de la Unió Soviètica. La meva dedicació a la política em va impedir concloure'l en aquell moment. Per aquesta raó moltes consideracions que eren fetes en present o futur s'han vist finalment reflectides en passat. També la forma literària arrossega redactats que segurament —*ex novo*— escriuria d'una altra manera.

En tot cas crec oportú publicar aquesta obra perquè penso que pot ser d'interès per a tothom qui vulgui aprofundir en el que ha estat l'experiència del comunisme, aplicat a partir de la teoria marxista, i que mostra, al mateix temps, el punt de vista d'un observador contemporani sobre com s'ha desenvolupat i com ha finalitzat.

*A Alexander Dubcek, Mijail Gorbaxov, Václav Havel i a tots aquells
que han lluitat per un socialisme democràtic, que la seva integritat i el
seu valor guiïn sempre els polítics de tots els temps.*

INTRODUCCIÓ

Del socialisme utòpic al socialisme «científic» marxista

Durant tota la història de la humanitat hi ha hagut gent que ha cercat la felicitat. En aquesta recerca les utopies, formulades amb el propòsit d'imaginar i de construir un món millor, s'han succeït al llarg del temps. Al segle XIX aquest món ideal, de llibertat, justícia i solidaritat, continuava sent l'aspiració de tots els homes de bona voluntat; aquesta aspiració es va traduir en propostes concretes d'organització econòmica, política i social a diferents indrets del Vell Continent i de la nova Icària: Amèrica. Tots aquests plantejaments utòpics que volien transformar el món, des de l'idealisme més que no pas des del coneixement efectiu de la realitat, van acabar en fracàs. La conseqüència d'aquest fracàs duu a una anàlisi profunda de la realitat econòmica i social i de quina és la seva possibilitat objectiva de progrés, i així neix l'estudi «científic» d'aquesta realitat i les corresponents propostes de transformació.

D'aquesta manera, els corrents socials que s'anomenen *socialistes* i que seran considerats utòpics pel marxisme donen pas a l'anomenat *socialisme científic*, que tindrà el seu suport definitiu en les teories de Marx i Engels. De manera que *socialisme científic* i *socialisme marxista* han estat, per als marxistes, sinònims del mateix.

L'anàlisi marxista pretén ser una anàlisi definitiva. I així, al costat de l'anàlisi que fa del capitalisme, cerca també explicar com serà el futur de la humanitat: una societat que es vol construir des de les premisses d'aquesta anàlisi. Les teories marxistes representen l'estudi en profunditat més important que s'ha fet mai del capitalisme, i donen suport a les propostes de transformació d'aquest món capitalista en un món suposat definitivament socialista. El marxisme és, al temps que una anàlisi pessimista del present, una projecció optimista del futur.

El segle XX ha vist quines eren la teoria i la pràctica d'aquest «socialisme científic», els seus dèficits i les seves virtuts. De manera que a la seva llum podem veure avui la distància que les separa, les seves contradiccions i les seves conseqüències. La majoria de la gent confon el que ha estat la pràctica amb la teoria, però encara que hi ha grans diferències entre una cosa i l'altra, el que sí que és clar és que a través de la pràctica es pot veure quins són els dèficits de la teoria i per què aquesta no s'ha pogut dur realment mai a terme i, per tant, quin és també en definitiva el seu grau d'utopia.

Verificació històrica de la veritat o falsedat dels enunciats de l'economia política marxista

La veritat o la falsedat dels enunciats de l'economia política es comprova a través de la confrontació amb la realitat per mitjà de la verificació històrica i, a la pràctica, per l'eficàcia o la ineficàcia de la política econòmica basada en aquests enunciats. La verificació històrica és el mitjà més adequat per comprovar la validesa de les lleis i les teories econòmiques més generals, també és igualment un mitjà adequat per verificar les lleis i les teories més particulars.

Els marxistes han dit que en el capitalisme de lliure concurrència, on regna el principi del *laissez faire*, no hi ha lloc per a una política econòmica, perquè el procés econòmic s'abandona en principi al seu curs espontani; que tan sols en el socialisme la política econòmica adquireix les seves possibilitats més grans i, la més important, la possibilitat de dirigir el desenvolupament del procés econòmic en conjunt. D'aquesta manera han afirmat que el socialisme podia planificar el desenvolupament en funció de l'interès general de la societat, cosa que no podia fer el capitalisme.

Analitzem, doncs, metòdicament la teoria i la pràctica del socialisme marxista en paral·lel i descobrim els seus encerts i els seus errors. Vegem, en primer lloc, què diu el marxisme; en segon, quina ha estat la seva pràctica, i analitzem, finalment, les seves contradiccions i les seves conseqüències.

Per fer-ho i per poder ser suficientment concrets sobre aquest aspecte, és necessari esmentar alguns dels punts teòrics més importants del marxisme; i per això exposarem aquesta teoria fonamental extreta del llibre d'Oskar Lange titulat *Economía política*, editat per Fondo de Cultura Económica, de Mèxic, l'any 1966, que constitueix una síntesi dels principis fonamentals del marxisme. També veurem quina ha estat la pràctica que se n'ha derivat a partir del testimoni d'alguns dels seus protagonistes i per comparació amb el que ha passat a la resta del món, en particular al sistema oposat capitalista.

La ciència, sense consciència, és la ruïna de l'ànima.

MICHEL DE MONTAIGNE (1533-1592) Escriptor i assagista francès.
La seva perspectiva racional i relativista li va permetre enfrontar-se a tota
mena de dogmatismes i superar-los, i va obrir la porta a una nova
concepció secularitzada i crítica de la història i la cultura.

PRIMERA PART

TEORIA I PRÀCTICA DEL SOCIALISME «CIENTÍFIC»

- I. PRINCIPIS FONAMENTALS DE L'ECONOMIA
POLÍTICA MARXISTA**
- II. LES LLEIS ECONÒMIQUES**
- III. PRINCIPI DE LA RACIONALITAT ECONÒMICA.
PLANIFICACIÓ DE L'ECONOMIA SOCIAL**

I. PRINCIPIS FONAMENTALS DE L'ECONOMIA POLÍTICA MARXISTA

I-1 (La teoria)

Economia política

S'entén per *sociologia* la ciència que estudia les lleis que regeixen el desenvolupament de les societats humanes. El marxisme defineix *l'eco-nomia política* o *economia social* com la ciència de les lleis socials que regeixen la producció i la distribució dels mitjans materials que servei-xen per satisfer les necessitats humanes.

La concepció teòrica que s'exposarà representa la concepció marxista en economia política. La seva característica principal consisteix en el fet que considera el procés econòmic com el procés social de la producció i de la distribució dels mitjans materials que serveixen per satisfer les necessitats dels homes que viuen en societat.

El corrent marxista en economia política es va basar en l'economia política clàssica, de la qual s'aproprià els resultats essencials, adoptant al mateix temps una actitud crítica respecte a la seva doctrina, mostrant els llaços que aquesta tenia amb una etapa històrica particular del desenvolupament social i insistint en el caràcter històric de les categories i de les lleis econòmiques.

Marx afirmà que l'objecte de les seves investigacions era la manera de producció capitalista, i que el seu objectiu era descobrir la llei econòmica que presideix el moviment de la societat moderna. I així, *El capital* de Karl Marx, diuen els marxistes, és a la vegada que una obra científica una obra de caràcter ideològic, que mostra les relacions econòmiques de la formació social capitalista tal com són en la realitat.

L'economia política és, doncs, la ciència que estudia el procés de desenvolupament econòmic en el context de les condicions socials formades per la història; el seu objectiu és que els pobles tinguin a les seves mans la capacitat d'influir en les condicions socials i econòmiques per accelerar el seu progrés. Segons els marxistes, l'economia política constitueix la base científica de la pràctica de la planificació als països que han adoptat un sistema econòmic socialista; en aquest, el desenvolupament econòmic està planificat.

El marxisme considera que els pobles estan cada vegada menys disposats a deixar els processos socioeconòmics al seu curs espontani: els pobles desitgen prendre el seu destí en les seves pròpies mans, influir en les condicions socioeconòmiques per accelerar el progrés, per realitzar així les seves aspiracions en el domini del nivell de vida, de la justícia social i de la vida intel·lectual i cultural. La ciència econòmica ha de subministrar els mitjans per satisfer aquests fins.

Forces productives i relacions de producció

El conjunt de tots els factors que incideixen i que decideixen en la productivitat en un moment determinat s'anomenen *forces productives socials* i expressen el potencial productiu d'una societat en cada moment.

Les relacions de producció depenen del desenvolupament de les forces productives que exigeixen un mode determinat de cooperació i de divisió del treball en el procés de producció. En desenvolupar-se els mitjans de producció, es transformen les forces productives de la mateixa manera que es transforma l'home en la seva relació amb elles, i les relacions socials de producció canvien també i són la base del conjunt de les relacions econòmiques.

Modes de producció

El marxisme considera que la propietat dels mitjans de producció és la base de les relacions de producció, ja que decideix sobre la manera com aquests mitjans són utilitzats i, en conseqüència, sobre les maneres de cooperació i divisió del treball, al mateix temps que prejutja sobre la propietat dels productes i com se'n fa la distribució. D'aquesta manera el marxisme distingeix entre la propietat social i la privada dels mitjans de producció.

Les forces productives socials i les relacions de producció que s'estableixen, en dependència de la propietat social o privada dels mitjans de producció lligada a elles, constitueixen en conjunt el que s'anomena *mode de producció*.

Formacions socials

Els modes de producció en els quals els mitjans de producció són de propietat privada es considera que tenen un caràcter antagònic, i

aquells en què la propietat és «social», no antagònic, i es considera que es corresponen amb l'existència d'una societat dividida o no, respectivament, en classes socials. Hi ha dues classes socials fonamentals: la dels propietaris i la dels treballadors. I així com en el primer cas la producció se situa al servei dels interessos dels propietaris, en el segon ho fa al servei de tota la societat.

I diu el marxisme, en correspondència amb aquesta teoria, que la propietat socialista dels mitjans de producció assegura una acumulació i un ritme de desenvolupament econòmic superiors als de la propietat capitalista, (de la mateixa manera que la propietat capitalista dels mitjans de producció és més favorable a l'acumulació que la petita propietat artesana).

Les diferents etapes històriques del sistema econòmic mundial

Segons el marxisme, les forces productives i les relacions de producció lligades a aquestes forces productives depenen fonamentalment dels propietaris dels mitjans de producció, i el seu conjunt constitueix el que s'anomena *mode de producció*. Les investigacions que s'han fet en aquest sentit coincideixen a dividir, d'una manera general, la història de la humanitat en cinc períodes fonamentals:

El 1r bloc històric de les relacions econòmiques de la societat humana correspon a la comunitat primitiva, que tenia per característica principal que la major part dels mitjans de producció, especialment la terra, eren propietat comuna.

El 2n mode de producció és el de l'esclavitud, en què tant els mitjans de producció com els homes són propietat d'altres homes, i podien

ser propietat privada o propietat de l'Estat. L'home és considerat un objecte, sense consideració de la seva dignitat.

El 3r mode de producció correspon al feudalisme, on la terra és en part propietat privada, en part propietat de l'Estat, o bé pertany a l'Església, a ordes religiosos, etc. Els homes que treballen la terra hi queden lligats com a serfs i no poden abandonar-la per pròpia voluntat, tenen assignada una certa quantitat de terra que els és concedida pel propietari perquè la treballin en usdefruit, a canvi del qual els serfs es veuen obligats a treballar la terra del propietari i donar-li en qualitat de cànon una part del producte de la terra que ells mateixos tenen.

El 4t mode de producció és el capitalista, on les mercaderies estan lligades al canvi, on els mitjans de producció són propietat d'uns certs sectors de la societat, els capitalistes, i la resta són els assalariats. La producció en aquest cas té lloc en grans unitats, fàbriques principalment, i en explotacions agrícoles. Hi ha una divisió i una cooperació del treball molt accentuada. L'economia desborda cada vegada més el marc nacional.

El 5è mode de producció seria el socialista. En aquest sistema la producció ha de ser en teoria propietat «social» perquè els mitjans de producció ho són també, és a dir, propietat de la societat sencera. També hi pot haver una part dels mitjans de producció que sigui propietat de cooperatives, comunitats rurals, municipis, etc. En aquest cas el procés de producció està planificat i dirigit per la societat, pels organismes que en teoria representen el conjunt de la societat i que tenen el propòsit de satisfer les necessitats de tots els seus membres.

Evidentment aquestes etapes no són netes, en el sentit que no es produeix un tall històric en el qual acaba una etapa i en comença una altra. Aquestes etapes, moltes vegades, han coexistit durant molt de temps, fins que finalment s'han extingit plenament les característiques de la més antiga. Es donen, per tant, també, d'una manera encavallada.

Llei de correspondència entre les relacions de producció i el caràcter de les forces productives

La primera llei fonamental de l'economia política o de la sociologia diu que a un desenvolupament determinat de les forces productives li correspon un mode definit de cooperació i de divisió del treball en el procés de producció, i, per tant, que a unes certes forces productives els corresponen unes determinades relacions de producció.

Les relacions que no s'adapten a les forces productives en frenen el desenvolupament; aquelles que s'adapten a les necessitats de les forces productives, en canvi, afavoreixen la continuació del desenvolupament. És per això que segons aquesta teoria la societat socialista assegura una acumulació i un ritme de desenvolupament econòmic superior al de la societat capitalista.

Amb independència que les relacions de producció estiguin o no adaptades a les necessitats de les forces productives, les relacions de producció existents en cada moment influeixen sobre la possibilitat del desenvolupament de les forces productives, ja que els estímuls que es desprenen de les relacions de producció n'afavoreixen o en frenen el desenvolupament. Les relacions de producció d'una formació social determinada és el que constitueix i s'anomena la seva *base econòmica*.

Llei de correspondència entre la superestructura i la base econòmica

En correspondència amb cada moment històric, en cada mode de producció es generen unes idees, diu el marxisme, que justifiquen la forma d'aquell mode de producció, i en deriva una consciència social

determinada. S'anomena *superestructura* aquella part de la consciència social i de les relacions socials que són indispensables perquè hi hagi un mode de producció determinat. Els homes van adquirint consciència de mica en mica enmig de les relacions socials en què es troben.

S'anomena *sistema social* el mode de producció acompanyat de la superestructura corresponent, superestructura que ha de justificar ideològicament l'acció política d'aquell sistema econòmic. La segona llei fonamental de la sociologia assenyala la correspondència necessària entre la superestructura i la base econòmica, o sia, les relacions de producció; les relacions socials i la consciència social es corresponen amb les relacions de producció en cada moment.

Quan canvien les relacions de producció essencials, en correspondència amb el canvi de propietat dels mitjans de producció, també canvia la superestructura i neix llavors una nova formació social. En canviar la base econòmica, canvien les relacions socials i aquells elements de la consciència social que són incompatibles amb les exigències de la nova base econòmica.

Llei del desenvolupament progressiu de les forces productives

La llei del desenvolupament progressiu de les forces productives patentitza la necessitat d'una modificació constant de les forces productives que aconduïx a un potencial productiu de la societat cada vegada més elevat.

El marxisme considera que el factor que provoca la ruptura de l'equilibri intern de les formacions socials és el desenvolupament de les forces productives. Aquest desenvolupament és el que obliga a

l'adaptació necessària de les altres parts constitutives de l'equilibri d'una formació social. El desenvolupament de les forces productives és una conseqüència del progrés, de l'habilitat de l'home per transformar la natura de cara a les seves necessitats, i conseqüentment va canviant la manera com hi actua en el procés de producció. Això significa un desenvolupament de les forces productives que obliga a l'adaptació corresponent dels altres aspectes que han d'estar-hi en correspondència.

Les relacions socials i el conjunt de la consciència social es distingeixen per la seva resistència al canvi, és a dir, són conservadores, tenen un caràcter conservador a causa de la seva inèrcia peculiar, i aquest conservadorisme només pot ser superat per l'acció d'estímul externs. Contràriament de les relacions socials, de les idees socials i de les activitats sociopsicològiques, les forces productives estan sotmeses a canvis constants i es desenvolupen incessantment, aconduint el nivell productiu de la societat a un nivell cada vegada més elevat.

El procés de desenvolupament i canvi en cada formació social. El procés dialèctic del desenvolupament social

El desenvolupament de les forces productives fa que al cap d'un cert temps les relacions de producció deixin d'estar adaptades a les noves exigències d'aquestes forces, de manera que el mode de producció deixa de ser un tot equilibrat. L'acció de la primera llei fonamental de la sociologia fa que es restableixi la correspondència entre les forces productives i les relacions de producció, adaptant-se aquestes a aquelles.

El canvi de les relacions de producció afecta també la correspondència entre aquestes i la superestructura. De manera que, per l'acció

de la segona llei fonamental de la sociologia, també es produeix un canvi en la superestructura per restablir la correspondència deguda. La nova superestructura depèn del fons històric sobre el qual es constitueix.

Tot això dóna lloc a una nova formació social. El procés pel qual una formació social es transforma en una altra consisteix en l'aparició dins la societat humana d'una sèrie de contradiccions i del consegüent procés d'adaptació que tendeix a fer desaparèixer tals contradiccions. Per tant, aquest procés de superació de les contradiccions que apareixen és un procés que consisteix en l'aparició i l'eliminació de les contradiccions dins de tota societat i en el canvi d'una formació social en una altra. El conjunt de tot aquest procés representa l'estructura i el desenvolupament de la societat.

Aquest procés de desenvolupament es diu *procés dialèctic*. Aquesta dialèctica construeix un procés que condueix a un poder cada vegada més important de l'home sobre el món material que el rodeja i que el fa més capaç. I inclou, de fet, tres processos:

El primer, a nivell de forces productives en l'acció recíproca de l'home i la naturalesa que fa que aquestes canviïn.

El segon, entre les forces productives i les relacions de producció.

El tercer, entre les relacions de producció o base econòmica i la superestructura.

Aquests tres processos formen, segons el marxisme, el procés de desenvolupament social de la humanitat i es denomina *concepció materialista de la història*.

L'anàlisi marxista considera la dialèctica materialista com el procés inevitable i necessari per al progrés de la societat, i que en definitiva tota la història de la humanitat s'explica a partir dels processos econòmics, de les seves contradiccions i de la superació d'aquestes. Considera també que aquest procés comporta necessàriament, com a conseqüència, la lluita de classes.

El marxisme considera així mateix que el materialisme dialèctic ha estat i serà sempre un bon mètode per contrastar les idees amb la realitat, i per tant per comprovar l'objectivitat d'aquestes idees. I considera també que el materialisme dialèctic no té per què excloure altres mètodes ni vies d'anàlisi i canvi.

Vigència dels principis fonamentals i del seu procés dialèctic

El marxisme afirma que el procés dialèctic o els processos dialèctics, que constitueixen la força motriu del desenvolupament de les formacions socials, actuen enmig de la formació social socialista igual que enmig de qualsevol altre tipus de formació social.

Les forces productives es desenvolupen gràcies al procés dialèctic de l'acció recíproca entre l'home i la naturalesa; consegüentment, hi ha sempre la necessitat d'una adaptació incessant, d'una banda, de les relacions de producció al desenvolupament de les forces productives, i de l'altra, de la superestructura als canvis que es produeixen en les relacions de producció. Aquestes contradiccions, igual que les lleis econòmiques, tenen caràcter objectiu, i això és una propietat del vertader procés de desenvolupament social, independent de la voluntat i de la consciència dels homes.

El marxisme afirma que, quan domina la propietat social dels mitjans de producció, no poden haver-hi interessos privilegiats de classe capaços d'oposar-se a l'adaptació de les relacions de producció a les necessitats del desenvolupament de les forces productives, i que encara que poden haver-hi capes i grups socials interessats en el manteniment de les formes existents de la superestructura, aquests no poden, faltats del suport de les lleis socials privilegiades, oposar-se a la necessitat d'adap-

tar la superestructura als canvis que s'operen en la base econòmica. Així doncs, en el socialisme el desenvolupament continua produint-se dialècticament per l'aparició de contradiccions successivament superades, però tot això no es produeix de manera espontània sinó a través d'una activitat conscient i planificada.

D'aquesta manera, segons el marxisme, la formació social socialista posseeix capacitat il·limitada per adaptar les seves relacions de producció i la seva superestructura a les exigències del desenvolupament de les forces productives socials, en comptes de sotmetre's a la descomposició, com en les formacions socials que la van precedir.

El socialisme obre així una nova etapa en la història de la humanitat, perquè no es repeteixin els cicles de naixement, de desenvolupament i de decadència de formacions socials successives; sobreviu un desenvolupament dirigit conscientment per l'home per cobrir un fi determinat, en el marc d'una formació social capaç d'adaptar-se fins a l'infinit a les necessitats del desenvolupament de la societat humana. Això és el que Marx pensava quan deia, a propòsit de la formació capitalista, que «amb aquesta formació social es tanca, per tant, la prehistòria de la societat humana».

El desenvolupament social en les formacions antagòniques: la lluita de classes i les revolucions socials

El marxisme afirma que el model de desenvolupament social descrit abans és vàlid per a totes les formacions socials i que és un procés evolutiu que es produeix regularment. Considera també que les relacions de producció (*base econòmica*) i les relacions i la consciència socials (*superestructura*) tenen sempre un caràcter conservador, mentre que simultàniament les forces productives estan sotmeses a un procés inin-

terromput de desenvolupament. Aquesta contradicció és el que condueix a la lluita de classes; és la lluita per superar les contradiccions i adaptar-se a l'exigència de les noves forces productives.

Les contradiccions que apareixen entre les noves forces productives i les antigues relacions de producció, i entre les noves relacions de producció i la vella superestructura, condueixen a la lluita de classes entre les dues classes; interessada, l'una, en el manteniment dels vells privilegis i, l'altra, en el progrés.

El canvi es produeix, generalment, no d'una manera gradual, sinó de manera més o menys violenta, és a dir, a través de la revolució social. L'explosió es produeix per raó de l'oposició prolongada al canvi enfront de les noves possibilitats de progrés.

Evidentment la lluita de classes és una lluita d'idees, d'ideologies socials antagòniques; al costat de la superestructura antiga es desenvolupa la superestructura nova, la superestructura de la formació social futura. La classe que lluita per les noves relacions de producció és la portadora d'aquesta nova superestructura. Conseqüentment, el procés dialèctic del desenvolupament social comporta la lluita entre els qui s'oposen al canvi i els qui volen aquest canvi; també cal dir que en aquesta lluita no hi ha clarament definides dues classes sinó que hi ha tota una gamma de grups que estan lligats als interessos de l'una o de l'altra i que són d'alguna manera grups intermedis (com poden ser els funcionaris, per exemple, i altres grups que estan relacionats amb el poder existent). El procés dialèctic del desenvolupament social revesteix, doncs, la forma de lluita de classes i de revolucions socials.

I-2 (La pràctica)

La teoria i la pràctica marxistes

Els enunciats dels principis fonamentals de l'economia política marxista són teòricament correctes: en particular, en relació amb l'inevitable desenvolupament de les forces productives, en la relació necessària entre les forces productives i les relacions de producció en cada moment, així com en la correspondència necessària entre la base econòmica i la superestructura, (superestructura ideològica i política que justifica i que dóna suport a aquesta base econòmica).

Tanmateix, al món comunista, on segons el «socialisme científic» tot havia de funcionar a la perfecció, la realitat no s'ha conformat en cap cas segons aquests enunciats sinó tot el contrari, ja que d'una banda no hi ha hagut històricament cap adaptació de les relacions de producció a les exigències de les noves forces productives; de fet, a pesar de la inexistència de la propietat privada, sense estímul, les forces productives han quedat anquilosades i les relacions de producció també. D'altra banda, han desaparegut unes classes socials però n'han aparegut unes altres, i la superestructura s'ha mantingut sempre manipulada al servei del poder constituït: la *Nomenklatura*; i del privilegi de la classe política, dels tecnòcrates i de la burocràcia.

El marxisme no ha tingut en compte ni tan sols els seus propis principis. Creure que el sol fet de l'eliminació de les contradiccions del capitalisme, degudes a la propietat privada dels mitjans de producció, i la instauració d'un nou marc socialista, imposat per la força, era suficient, prescindint de tot, fins i tot de tenir en compte, com ja veurem, les lleis tècniques de funcionament de l'economia (que els mateixos ideòlegs marxistes tant van recomanar), ha dut al més gran fracàs de la història. La pràctica del socialisme marxista comporta el fracàs revolucionari més gran de la història de la humanitat. Tot plegat ha posat en evidència la falla i la utopia sobre les quals s'ha construït aquest socialisme.

Els grans errors del marxisme

Els grans errors del marxisme provenen, fonamentalment, de la seva abstracció de la realitat i del seu idealisme:

Del concepte de propietat social dels mitjans de producció, inconcretable en la realitat i que ha eliminat la iniciativa individual, el seu estímul i la seva responsabilitat.

De creure que el desenvolupament de les forces productives es podia produir millor en aquest socialisme imaginari que en el capitalisme. La verificació històrica ens mostra el contrari.

Del concepte de planificació centralista, en funció d'unes necessitats socials també inconcretables, com a alternativa de l'economia de mercat. El mercat s'ha demostrat tan necessari com la planificació.

Del concepte d'un igualitarisme mal entès, font d'equívocs permanent. Concepte contradictori amb el que és més propi: la valoració de l'home en funció del seu treball social. El socialisme marxista i totalitari fa de l'ésser humà un individu irresponsable.

D'un greu error d'apreciació respecte de la naturalesa humana en creure que l'home és un objecte mal·leable desproveït d'ànima i d'autonomia.

I, tot plegat, imposat per la força, perquè no podia ser-ho d'altra manera, esdevenint en definitiva la manca de llibertat el pitjor de tots els mals. El primer i més important error del marxisme ha estat voler imposar les seves idees per la força.

La construcció del socialisme, per la força, ha destruït els vertaders valors humans en funció dels quals —oh paradoxa!— es feia la revolució i es volia edificar aquest socialisme. Perquè la societat és també diferent al final del camí, segons quin hagi estat aquest camí.

La propietat social o privada dels mitjans de producció

L'anàlisi marxista considera com a qüestió bàsica la diferència que hi ha entre una societat en la qual existeixi la propietat privada dels mitjans de producció d'aquella altra en la qual la propietat d'aquests mitjans tingui el caràcter de propietat social, és a dir, de tota la societat, i així es refereix a la societat capitalista o a la societat socialista segons es doni cada un d'aquests dos casos. Considera correctament que la producció és conseqüència d'un procés en el qual s'implica tota la societat, considera que és un fet social, i que en el capitalisme l'apropiació del benefici que es genera ho és només per uns quants individus; ja que el sistema capitalista, a escala mundial, es concreta i es desenvolupa fonamentalment a través de la propietat privada dels mitjans de producció i d'això se'n deriva l'apropiació de les plusvàlues en favor dels seus titulars.

El marxisme comet tanmateix l'error d'imaginar que el socialisme, sense propietat privada dels mitjans de producció, serà una societat més ben qualificada que el capitalisme. Considera que, com que dins seu no hi ha contradiccions, ni antagonismes, ni lluita de classes, l'evolució de les forces productives podrà fer-se lliurement sense entrebancs i que l'adequació entre el desenvolupament de les forces productives i les relacions de producció serà automàtica. Dit amb altres paraules, estarem dins d'una societat oberta, capaç d'un desenvolupament superior. Tanmateix, aquesta societat imaginària no ha existit mai enlloc i allà on s'ha intentat construir segons aquest model, com a l'URSS, l'experiència mostra que no solament no ha estat qualitativament millor sinó que s'ha vist condemnada al fracàs, perquè l'eliminació de la propietat privada ha comportat un sistema totalitari, tancat en si mateix; i de fet la propietat social no s'ha concretat en res: propietat social al comunisme ha volgut dir propietat de l'Estat.

Per això s'ha de considerar que la previsió errònia més important que va formular el marxisme es refereix al tema de voler fer desaparèi-

xer la propietat privada —fent desaparèixer l'antagonisme i la lluita de classes—, per tal de facilitar el desenvolupament de les forces productives. S'hi anteposava un model suposadament millor, que consistia a imaginar que qui havia de ser propietari d'aquests mitjans de producció havia de ser la societat sencera, tota la societat seria propietària de tot i a partir d'aquí es planificaria el que calia fer. A l'hora de la veritat, però, res no ha funcionat segons el previst. A la pràctica ha resultat que els representants d'aquesta societat són elegits d'entre un partit únic, el partit comunista, i són els que substitueixen l'interès comú, amb les decisions que prenen a través de l'anomenada dictadura del proletariat, per altres interessos que no tenen res a veure amb els de la majoria.

En la pràctica del socialisme marxista «la propietat social» no existeix, els mitjans de producció són en mans de l'Estat. El propietari dels mitjans de producció, als països on el comunisme ha arribat al poder, no són els treballadors sinó l'Estat: l'únic empresari que hi ha. Es tracta en última instància d'una gran empresa pública, per aquesta raó aquells qui han de representar a través dels organismes corresponents aquesta propietat són molt pocs. Tal com s'ha vist, la propietat social en realitat no existeix, ja que no hi ha cap individu que se senti copropietari de cap empresa ni del sistema de producció, no tan sols perquè és aliè, està marginat, de la presa de decisions, sinó també dels beneficis que es deriven d'aquest tipus d'economia.

De manera que la propietat social dels mitjans de producció es tradueix, a la pràctica, en el fet que els que manen, els que en realitat d'alguna manera estan directament vinculats a les decisions de què cal produir, de com cal produir-ho, i de com cal utilitzar les plusvàlues que es generen, són realment molt poques persones, moltes menys que en el sistema capitalista, ja que en el sistema capitalista hi ha milions d'empreses privades i els propietaris, grans i petits, són incomputables. I ultra això, és evident que a través de les grans societats anònimes actuals, cada vegada més, aquesta propietat queda diluïda en tot un cos social que pot ser de milions i milions de persones. En canvi, en el comunis-

me, d'empreses petites n'hi ha molt poques, totes tenen grans dimensions; tot tipus de producció, per mor de les economies d'escala, és elevat, no hi ha una oferta plural de productes sinó una oferta unívoca.

Per tant, el que podem dir d'aquestes dues diferents formes de propietat és que, si bé en teoria semblava que era amb la propietat social de què s'havia de derivar l'eliminació de les contradiccions del sistema productiu i més progrés, a l'hora de la veritat, l'eliminació de la propietat privada ha comportat, entre altres efectes no volguts, d'una banda, l'eliminació de la iniciativa individual, el seu incentiu i la seva responsabilitat i, d'una altra, la dependència absoluta d'una economia planificada que a l'hora de la veritat en comptes de projectar-se en funció del bé comú ho fa en funció d'una ideologia que és sobretot de confrontació i de poder, de lluita de classes, per estendre les idees marxistes i l'economia socialista al món enter. De fet, la lluita de classes organitzada i dirigida pel partit comunista ha estat una lluita contra el sistema capitalista a escala mundial, duta a terme mitjançant un sistema totalitari que pretesament representava el proletariat, i que ha representat una confrontació estèril que ha durat pràcticament tot el segle XX. Conseqüentment, en el socialisme marxista, les forces productives i les relacions de producció en comptes d'evolucionar lliurement es troben completament subordinades a la superestructura ideològica i política.

El desenvolupament de les forces productives dins el socialisme

La llei del desenvolupament progressiu de les forces productives així com els principis fonamentals de l'economia política marxista de correspondència entre les forces productives i les relacions de producció, i de correspondència entre les relacions de producció i la

superestructura són correctes. A la pràctica, però, és precisament en el capitalisme on, per raó de la iniciativa individual i d'un estímul més gran, les forces productives evolucionen més ràpidament. En el socialisme, sense iniciativa ni pluralisme, tot resta anquilosat. Sense llibertat no hi ha estímul, sense estímul no hi ha treball.

Per això l'afirmació del marxisme que el desenvolupament de les forces productives en el socialisme es produeix amb avantatge, perquè no hi ha l'impediment que es produeix en el capitalisme a causa de les relacions de producció establertes sobre la base de la propietat privada, és completament equivocada, ja que en el socialisme la propietat social no es concreta en res de positiu i el seu desenvolupament es troba condicionat pels interessos de poder i confrontació mundials que deriven de la seva ideologia.

El desenvolupament de les forces productives es produeix millor amb la iniciativa privada que sense ella, millor en la llibertat i amb el mercat que amb la planificació centralista. L'experiència mostra que la iniciativa privada és millor que la pública perquè té més incentiu, i que de fet la iniciativa pública ha estat sempre incapaç de competir amb la iniciativa privada.

Amb la desaparició de l'empresa privada i, per tant, de la lliure concurrència, desapareix el mercat i apareix la iniciativa pública, i com a conseqüència la planificació i la intervenció en tots els terrenys per part de l'Estat. La societat civil perd les seves competències i la seva iniciativa a favor de l'Estat. I aquest es troba condicionat en el context d'una confrontació ideològica i de poder que canalitzen tota l'energia i els recursos del sistema envers el desenvolupament de mitjans que permetin fer front en el terreny polític i militar als sistemes amb els quals es troba enfrontat.

Totes les idees socialistes s'encadenen erròniament a partir del concepte de propietat social i l'eliminació subsegüent de l'empresa privada. La propietat socialista s'ha demostrat a la pràctica molt més

ineficaç. La temptació constant d'eliminar allò que no ens agrada no duu enlloc, ens fa entrar dins una dinàmica equivocada, irreal, perquè les coses són com són encara que no ens agradin. Els principis teòrics són aparentment correctes, la filosofia que se'n deriva i la seva pràctica són completament errònies.

El sistema dictatorial comunista impedeix el desenvolupament (lliure) de les forces productives i l'acomodació de les relacions de producció

En el comunisme no hi ha hagut mai cap acomodació flexible de les relacions de producció al desenvolupament de les forces productives. Tant el desenvolupament de les forces productives com les relacions de producció han estat subordinats als interessos del poder constituït i de la ideologia dominant, que se situen sempre al marge de les lleis econòmiques i socials. La causa principal radica en la manca de llibertat del sistema ja que, tal com la història ha mostrat, ni el desenvolupament de les forces productives ni el corresponent acomodament de les relacions de producció són possibles en un règim sense llibertat.

I així, el més gran error del marxisme-leninisme és la concepció d'una dictadura del proletariat, exercida per l'avantguarda d'aquest proletariat organitzada en el partit comunista. En el si del moviment obrer aquesta dictadura no ha estat mai una forma democràtica de decidir ni de funcionar, tot i que el sistema socialista (o la societat final que va imaginar Marx) havia de ser, en teoria, un sistema lliure i democràtic, en què s'havia superat la lluita de classes, havent eliminat la propietat privada dels mitjans de producció i consegüentment l'apropiació indeguda per una minoria, la classe capitalista, de les plusvàlues que genera el sistema productiu, en benefici de tota la societat.

El marxisme ha impedit a la pràctica el desenvolupament de les forces productives molt més que el capitalisme, la seva ortodòxia i demagògia els ha immobilitzat. No hi ha hagut en el món comunista ni evolució de les forces productives ni acomodació de les relacions de producció i de la superestructura als canvis tecnològics, si es compara amb allò que ha succeït en el món capitalista. El món capitalista ha resultat ser capaç d'adaptar-se millor al canvi i a la modernitat que els règims comunistes.

Per tant, si el socialisme marxista vol assolir una situació real en què es faciliti el progrés de la societat, ha d'esdevenir un socialisme en llibertat. I per això és evident que l'etapa posterior a l'anomenada dictadura del proletariat ha de ser la d'un socialisme democràtic, ja que, si no, s'està en contradicció amb la necessària llibertat de moviment dels factors productius en funció dels avenços científics i tecnològics i la necessària acomodació de les relacions de producció a aquests canvis. Sense llibertat no hi ha desenvolupament lliure de les forces productives ni acomodació de les relacions de producció.

La superestructura ideològica del sistema socialista actua a favor de l'*statu quo* existent, com en el sistema capitalista

La superestructura ideològica del sistema soviètic es va mantenir al servei de situacions de privilegi de les classes dirigents, i va impedir l'acomodació en el temps de les relacions de producció a la dinàmica del desenvolupament de les forces productives. Es tractava d'un sistema anquilosat, que no tan sols no tenia una estructura econòmica millor que la capitalista sinó que estava condemnat a desaparèixer si no evolucionava ràpidament.

Sembla que el sistema soviètic, en el segle XX, va suprimir les contradiccions de classe que derivaven de la propietat privada dels mitjans

de producció. Ara bé, el que és evident era l'existència en el seu si d'unes altres contradiccions, també de classe, entre els qui tenien el poder i els qui treballaven, en funció de la ideologia de confrontació dominant. El sistema soviètic era un sistema que se servia d'una superestructura, conservadora, que pretenia legitimar la situació de privilegi d'uns quants sobre la majoria de la població, emprant, per fer-ho, els mitjans de comunicació i la policia al seu servei i acusant de contrarevolucionari tothom qui s'hi oposava.

Aquestes contradiccions de «classe» impedeixen igualment l'acomodació de les relacions de producció al canvi que els nous factors de producció fan necessari. Un exemple notable de l'última fase del comunisme a la Unió Soviètica el constituí la manca de correspondència entre la nova tecnologia informàtica (la revolució informàtica actual) i la llibertat que aquesta tecnologia necessita per desenvolupar-se i que comporta intrínsecament. Sense un procés de liberalització, el sistema soviètic hauria restat condemnat a romandre estancat enfront del sistema capitalista del món occidental, que evoluciona ràpidament per raó de ser un sistema més obert.

En el socialisme marxista, la manca de llibertat, el pitjor de tots els mals

Tot el socialisme està basat en la idea d'una societat sense classes però democràtica. Les lleis que estan pensades per a un règim de llibertat no poden funcionar sota un règim totalitari. La manca de llibertat en el comunisme constitueix la base del seu fracàs, i mostra com una societat imperfecta però amb uns determinats graus de llibertat funciona millor que una teoria aparentment perfecta en un marc sense llibertat. El motor de la innovació és la lliure iniciativa, estimulada pel repte de vèncer els impediments que s'oposen a la satisfacció de les

necessitats existents a cada moment. Sense llibertat no hi ha possibilitat de progrés.

La consideració d'una societat sense classes, és a dir, sense propietat privada dels mitjans de producció, ha comportat, en primer lloc i per fer-la efectiva, una manca absoluta de llibertat i, a partir d'aquí, l'esterilització total d'aquesta societat, l'eliminació de tot incentiu i consegüentment de tot progrés. El socialisme marxista ha constituït un salt mortal en el buit, el salt mortal en el buit d'unes idees que han resultat del tot equivocades en el que és essencial. Eliminar la propietat privada ha volgut dir eliminar la llibertat i la iniciativa individual, convertint el sistema, que havia de ser entre d'altres paradís de l'internacionalisme, en el més excloent i tancat de tots.

El marxisme ha dut la societat a una estructura feudal, a un feudalisme industrial. L'apropiació col·lectiva dels mitjans de producció el converteix en ineficax i en un gran fracàs. El iugoslau Milovan Djilas diu: «El comunisme resulta impossible perquè l'apropiació col·lectiva dels mitjans de producció el converteix en ineficax, ja que constitueix un gran fracàs. A Iugoslàvia, el socialisme de rostre humà fundat sobre l'autogestió va ser una vasta mistificació, mai no va existir! Es tractava en realitat d'un feudalisme industrial. L'autogestió no va ser altra cosa que una tècnica de mobilització de treballadors. Ni una feina, ni tan sols la de dona de la neteja, no es podia obtenir sense la protecció d'un membre del partit. Tan sols la propaganda va crear el paradís socialista».

Qualsevol obertura que es pugui imaginar en el comunisme ha de conduir necessàriament a una societat democràtica i consegüentment a la desaparició de la mal entesa dictadura del proletariat. I *democratització* vol dir un sistema obert, vol dir respecte per la iniciativa de les persones, vol dir, per tant, tenir en compte cada individu per raó del seu esforç, i consegüentment vol dir una societat plural i no una societat monolítica, una societat en què novament el qui té més iniciativa adquirirà més domini, sigui en un terreny o en un altre. D'alguna manera el problema del socialisme marxista és que un socialisme en llibertat,

un socialisme que sigui al mateix temps democràtic, ens duu a una societat amb respecte per la iniciativa individual que automàticament crea diferències i consegüentment antagonismes.

'individu social en el marc del socialisme

El marxisme pensa tota la seva teoria en funció del bé comú, de la propietat social i també de la planificació per la societat de la resolució dels seus problemes. Imagina, per tant, un règim al més democràtic i civilitzat possible, sense interferències. I d'altra banda va imaginar que el resultat en aquest marc nou, de l'home socialista, seria el d'un home integrat i solidari, més humà.

Tanmateix l'individu social, el ciutadà, no pot ser conseqüència de la imposició de ningú. Se'n té, de sentit social, voluntàriament o no se'n té. Les idees triomfen, s'estableixen en la societat i s'assenten per si només quan són correctes, mai per la força. Les idees que s'han d'imposar per la força, que més que servir l'home el destrueixen, no són idees veritables. El socialisme ha volgut imposar les seves idees per la força, en un món en el qual hi ha factors que no havia considerat correctament. És a dir, ha volgut transformar la realitat sense conèixer aquesta realitat.

Dins el marxisme quatre han decidit sobre totes les necessitats humanes: el que s'havia de produir i de consumir en tots els terrenys, i per tant el que s'havia de fer a cada moment. Tot estava planificat des de dalt per uns quants. De manera que no hi havia llibertat per a res, ni per pensar. De fet, tot estava organitzat rígidament per ofegar l'ànima de la gent en funció, —oh paradoxa!— del bé comú. Com era possible, doncs, aplicar les seves teories sense democràcia i sense llibertat de cap classe?

El marxisme ha fet l'home més insolidari i antisocial de tots, fins al punt que ha arribat un moment en què ningú no ha volgut treballar. Ha fet l'home més materialista de tots, sense valors. El socialisme ha ofegat l'ànima de l'home, l'ha convertit en un súbdit submís, no en un ciutadà responsable, en definitiva, en l'ésser alienat per excel·lència.

Lenin, el comunisme i la dictadura del proletariat

Des de la concepció marxista de la lluita de classes, Lenin va desenvolupar la teoria de la necessitat d'organització i direcció de la classe obrera a través del partit comunista, avantguarda del proletariat, i la necessitat d'una dictadura d'aquest proletariat per tal de garantir l'eliminació de les forces capitalistes. El resultat ha estat una dictadura que pràcticament ha durat tot el segle XX, a l'exUnió Soviètica i altres països satèl·lit; on ha perdurat a conseqüència d'una ideologia que al mateix temps pretenia estendre la revolució i instaurar un únic ordre mundial social marxista, per tal d'establir les noves bases del desenvolupament de la societat humana.

El resultat de tota aquesta lluita és, tal com s'ha constatat, que el que havia de servir per emancipar la classe obrera no ha estat més que un sistema per subjugar-la, a causa d'una d'ideologia —d'expansió i domini del món enter— que comportava la confrontació permanent en tots els terrenys, que ha resultat completament estèril, i que l'ha desviada dels seus propis propòsits fundacionals.

L'origen, per tant, de tots els mals radica en la concepció marxista-leninista de la història i del progrés. Lenin, des del començament, en pretendre dur a la pràctica el marxisme, es va adonar que només era possible imposat per la força. I així va contestar: «Llibertat per a què?» No va ser només la revolució, va ser tot el sistema que en va resultar que

es constituí de manera totalitària, usurpant a la pròpia societat el paper històric que li corresponia. Els mateixos excomunistes expliquen, tal com veurem, el que ha passat: «L'origen de la derrota històrica del comunisme va ser el seu rebuig de la democràcia per la idea leninista de la dictadura del proletariat, que es va reduir a un despotisme oligàrquic i personal».

Lenin va considerar que la dictadura del proletariat era un mal necessari. Idea brillantíssima, per cert, perquè, sent el proletariat majoria, havia de constituir una democràcia per a la majoria i una dictadura per a la minoria oligàrquica. Decidit també per ell que el partit comunista era «l'avantguarda del proletariat», i consegüentment la representació d'aquest proletariat, la dictadura dels comunistes quedava justificada en nom del poble; encara que, en teoria, la dictadura del proletariat havia de ser únicament una etapa transitòria, fins que s'hagués produït el triomf definitiu dels interessos de la classe treballadora; per la qual cosa en cap cas no es justificava per sobre d'un període limitat de temps.

I així, la principal conseqüència del marxisme-leninisme ha estat que totes les seves teories s'han hagut d'implantar per la força: la propietat social, la planificació, la igualtat. El comunisme en definitiva ha intentat dur a la pràctica unes idees que semblaven correctes, però privant, per fer-ho, el poble de la seva llibertat i la seva iniciativa. Tanmateix, la llibertat és el més important element de l'existència individual i social, sense el qual no és possible cap tipus d'iniciativa ni de progrés. La força, la dictadura, ha estat una necessitat del sistema, no ha estat gratuïta; però totes les idees que s'imposen per la força corren el perill de fracassar. L'art de la política consisteix sempre a impulsar el canvi necessari per vies democràtiques.

La realitat és més obstinada que les persones.

LENIN (1870-1924). Líder comunista rus que va dirigir la Revolució d'octubre de 1917 i va crear el règim comunista soviètic

II. LES LLEIS ECONÒMIQUES

II-1 (La teoria)

El procés econòmic no és més que un conjunt d'accions humanes que es repeteixen constantment. Les lleis econòmiques són relacions (o nexes) que es repeteixen constantment entre els diferents elements del procés econòmic. Les lleis econòmiques no són arbitràries, la seva actuació és la conseqüència necessària de les condicions en què es desenvolupa el procés econòmic.

Les lleis econòmiques són independents de la consciència i de la voluntat dels homes. L'objectivitat de les lleis econòmiques consisteix en el fet que són una característica real dels processos econòmics; conseqüentment, la seva condició, la seva objectivitat, està per sobre de la consciència i de la voluntat humanes. Per això els resultats de la seva acció poden estar en absoluta disconformitat amb les aspiracions dels qui participen en el procés econòmic.

Es distingeixen tres tipus de lleis o de relacions que es repeteixen constantment i que es produeixen en la naturalesa i en la societat humana: les lleis causals, les lleis de concomitància i les lleis funcionals. Les *lleis causals* són aquelles relacions en què, a continuació d'un fet

determinat, en sobrevé un altre com a conseqüència del primer: el primer fet és la *causa* del segon, que és l'*efecte*. Les *lleis de concomitància* són relacions en què apareixen dos o més fets junts al mateix temps, constantment; se'n diuen també *lleis d'estructura* perquè formen una estructura regular de fets. Per últim, les *lleis funcionals* apareixen quan hi ha una relació entre dos fets quantitativament mesurables, per la qual cosa poden ser representades en forma de funcions matemàtiques. Es considera que les lleis causals són les que tenen una significació més important, perquè les altres lleis poden ser referides a aquestes.

D'altra banda, el marxisme considera tres gèneres de lleis econòmiques segons la forma en què estan condicionades per la situació de les forces productives materials i de les relacions econòmiques entre els homes: les lleis tècniques i de balanç de la producció, les lleis del comportament dels homes i per últim les lleis de l'entrellaçament de les accions humanes.

Les primeres, les *lleis tècniques i de balanç de producció*, són conseqüència de les necessitats materials i tècniques del procés de producció, i per això són independents de la voluntat humana. Les segones, les *lleis del comportament dels homes*, són també independents de la seva voluntat, com per exemple que en el centre de les relacions de producció capitalistes aparegui la tendència a obtenir el màxim benefici i la concurrència afavoreixi la tendència a reduir els costos; això és independent de la voluntat humana i sovint els homes ho fan sense adonar-se'n. Determinats estímuls econòmics són inseparables de determinades relacions econòmiques. També són independents de la voluntat humana les lleis classificades en el tercer grup, és a dir les *lleis de l'entrellaçament de les accions humanes*; en aquest tercer grup hi ha, per exemple, totes les relacions que deriven i que són conseqüència de la superestructura d'una determinada manera de producció. Per exemple: quan l'Estat fixa els impostos, els drets aranzelaris, regula les condicions de canvi, paga salaris, acorda subvencions, etc., està introduint uns estímuls determinats; per contra pot modificar altres expectatives prohibint certes activitats. L'Estat, per exemple, pot fi-

xar preus, pot obligar les empreses a agrupar-se o pot prohibir determinades activitats, també pot introduir en la distribució el racionament d'uns determinats productes..., conseqüentment és font d'un cert comportament de l'activitat dels homes. Si la competència és substituïda pel monopoli o per una planificació a escala social, les accions humanes s'en-trellacen de manera diferent i apareixen altres lleis d'entrellaçament d'aquestes accions.

Les lleis econòmiques i els processos sociològics dialèctics. La llei econòmica del moviment de tota formació social

Segons el marxisme, les formacions socials són productes objectius del desenvolupament social, que es produeix independentment de la voluntat i de la consciència dels homes.

Cada formació social constitueix un complex equilibrat interiorment, tal complex equilibrat està constituït per les forces productives i les relacions de producció, que juntes formen el mode de producció. També constitueixen un tot igualment equilibrat les relacions de producció (és a dir, la base econòmica de la formació) i la seva superestructura.

Com ja hem vist, les formacions socials no són immutables, apareixen, es desenvolupen i desapareixen cedint lloc a una formació nova, i això resulta de l'acció de tres processos dialèctics:

1r. L'aparició incessant de contradiccions en el procés de l'acció recíproca entre l'home i la naturalesa, la qual cosa provoca el desenvolupament de les forces productives.

2n. L'acumulació de contradiccions entre les noves forces productives i les antigues relacions de producció.

3r. L'aparició de contradiccions entre les noves relacions de producció, adaptades a les forces productives, dit d'una altra manera, entre la nova base econòmica i l'antiga superestructura.

Aquestes contradiccions comprometen l'equilibri intern de la formació social i en trenquen la coherència; aquestes contradiccions són la font de llur desenvolupament i de llur decadència final.

Marx anomena el caràcter dialèctic del mode d'acció de la formació social *lleï econòmica del moviment de la formació social*. La lleï econòmica del moviment determina el desenvolupament de la formació social i la direcció que pren.

Llei econòmica fonamental de tota formació social

Segons el marxisme, les relacions de producció de cada una de les formacions socials són el resultat d'una relació fonamental: el tipus de propietat dels mitjans de producció. I això constitueix la lleï econòmica fonamental d'una formació social, ja que determina el principal estímul econòmic que actua en aquesta formació i les maneres de reaccionar davant d'aquest, i conseqüentment el mode d'acció de la formació social.

La lleï econòmica fonamental defineix el fi al qual estan subordinades la utilització dels mitjans de producció i la totalitat de les forces productives d'una societat. El tipus de propietat dels mitjans de producció determina el principal incentiu econòmic dels propietaris d'aquests mitjans de producció, i també, com a conseqüència, els mit-

jans més adequats per aconseguir aquest fi. Evidentment la propietat dels mitjans de producció determina qui és el propietari dels productes que se n'obtenen i conseqüentment també com es distribueixen.

La relació fonamental que s'estableix entre els homes depèn de la possessió, és a dir de la propietat, dels mitjans de producció, ja que és la base del principi d'organització que decideix la forma en què tals mitjans han de ser utilitzats; en conseqüència determina la forma de cooperació i de divisió del treball.

Segons el marxisme: «En la societat capitalista l'estímul principal el constitueix el desig dels capitalistes d'obtenir el màxim benefici, en canvi en les condicions de la propietat socialista dels mitjans de producció l'estímul principal consisteix en el desig de satisfer al màxim les necessitats de la societat».

Lleis tècniques i de balanç de la producció

Les forces productives i les relacions de producció determinen les lleis econòmiques. Durant el procés de producció apareixen unes relacions que són necessàries entre les diverses activitats; aquestes relacions són determinades per les condicions tècniques de producció existents en cada nivell del desenvolupament històric.

Tota l'activitat econòmica es refereix, evidentment, a la producció d'objectes materials; de tal manera que per fabricar un producte qual-sevol es necessita gastar una quantitat determinada de treball així com una quantitat determinada de diversos mitjans de producció. Per exemple, per produir una quantitat determinada d'acer es necessita una quantitat determinada de treball, de carbó, de mineral de ferro, d'energia elèctrica, etc.; i per fabricar una quantitat determinada de productes

tèxtils fa falta una certa quantitat de primeres matèries, de màquines, d'edificació, així com de treball humà. Tampoc no es pot consumir més carbó del que es produeix, ni es poden, evidentment, augmentar les reserves d'un producte donat si la totalitat de la seva producció més la importació eventual han estat consumides.

D'altra banda, si es vol mantenir un procés de producció determinat, no es poden consumir tots els productes; una part d'ells ha de ser destinada a la renovació dels mitjans de producció desgastats. D'això es dedueix que tan sols una part dels productes poden ser béns de consum, ja que una altra part d'aquests han de ser mitjans de producció que és necessari renovar. I, evidentment, en el procés de distribució no es pot adjudicar més quantitat d'un producte que la que es té disponible.

Per tant, hi ha unes lleis tècniques i de balanç de producció que cal tenir absolutament en compte si no es vol fracassar en la gestió econòmica, que existeixen objectivament i que funcionen autònomament. Si no es tenen en compte, actuen espontàniament; si es tenen en compte, es pot preveure millor quin serà el resultat de la seva acció. Naturalment el primer que cal conèixer, i per tant descobrir, és quines són aquestes lleis.

Lleis del comportament humà i d'entrellaçament de les accions humanes

Les relacions de producció i les de distribució determinen els estímuls i els incentius econòmics que dirigeixen l'activitat humana, així com la manera en què els homes reaccionen davant aquests estímuls. Les lleis econòmiques que són expressió dels estímuls econòmics existents i de la manera com els homes hi reaccionen es diuen *lleis del comportament humà*.

D'altra banda, de l'entrellaçament de les accions humanes en resulta que, tot i que les accions individuals i dels grups humans siguin empreses conscientment i amb algun fi determinat, el resultat social de tals accions és també independent de la voluntat humana i, sovint, els homes no adquireixen consciència d'això o n'adquireixen una consciència falsa. Engels expressa com segueix la manera en què les accions humanes condueixen a un tal resultat:

«En la història de la societat tots els agents són homes dotats de consciència, que actuen moguts per la reflexió o la passió, perseguint determinats fins; res no passa, en aquest camp, sense una intenció conscient, sense un fi desitjat [...]. Però rares vegades passa el que es desitja; en la majoria dels casos, els molts fins perseguits s'entrecreuen uns amb altres i es contradiuen, quan no són de per si irrealitzables o insuficients els mitjans de què es disposa per assolir-los. Els conflictes entre les innumerables voluntats i actes individuals creen en el camp de la història un estat de coses molt anàleg al que impera en la naturalesa inconscient. Els fins que es persegueix amb els actes són obres de la voluntat, però els resultats que en la realitat se'n deriven no ho són i, encara que semblin ajustar-se de moment al fi perseguit, a la fi contenen conseqüències molt diferents de les volgudes. Per això, en conjunt, els esdeveniments històrics també semblen estar presidits per l'atzar. Però allà on en la superfície de les coses sembla regnar la casualitat, aquesta es troba sempre governada per lleis internes amagades, i del que es tracta és de descobrir aquestes lleis.»

Abast històric de les lleis econòmiques

Les lleis econòmiques, com a resultat de les forces productives materials i de les relacions econòmiques històricament constituïdes, són productes del desenvolupament històric de la societat humana, i

l'abast de la seva acció està també històricament determinat. Cada llei, tant en la naturalesa com en la societat humana, té una acció amb un abast que està determinat en el temps i en l'espai. Si bé és cert que els canvis que intervenen en la naturalesa són molt lents comparats amb els canvis que s'operen en la història de la societat humana, evidentment la naturalesa també recorre una història efectiva; les lleis de la naturalesa es modifiquen igualment.

L'economia política marxista, com diu Engels, és, per tant, una ciència substancialment històrica, és a dir, lligada al canvi constant. Ha d'investigar en primer terme les lleis especials de cada etapa de desenvolupament de la producció i de l'intercanvi. Per això, les lleis econòmiques no tenen abast universal, no abracen tots els graus de desenvolupament social, sinó que són lleis històriques relatives a nivells definits de desenvolupament social, apareixen en un nivell determinat d'aquest desenvolupament i desapareixen a mesura que la societat passa al nivell següent del seu desenvolupament. «Per a nosaltres, les anomenades *lleis econòmiques* —diu Engels— no són lleis eternes de la naturalesa sinó lleis històriques que apareixen i desapareixen». L'abast històric de les diverses lleis econòmiques varia, en conseqüència, segons la durada de la validesa de les condicions que són font de la seva acció.

Les lleis tècniques i de balanç de producció són les que presenten un abast històric més extens. D'aquestes lleis, les més generals tenen caràcter universal, és a dir, actuen en tots els nivells de desenvolupament social on existeix la producció com a activitat humana conscient i intencionada; dit d'una altra manera, actuen des de l'aparició de l'home sobre la Terra. Per contra, les lleis tècniques i de balanç de producció més particulars es modifiquen al mateix temps que es desenvolupen les forces productives.

Quan ens referim a les lleis del comportament dels homes i a les lleis de l'entrellaçament de les accions humanes, aquestes lleis, que són productes de les relacions econòmiques entre els homes, es modifiquen al mateix temps que canvien aquestes relacions.

Caràcter espontani de l'acció de les lleis econòmiques

Les lleis econòmiques tenen caràcter objectiu: la seva existència i la seva acció són independents de la consciència i de la voluntat dels homes. Però l'acció de les lleis econòmiques pot o no estar d'acord amb les intencions conscients dels homes i amb l'activitat que despleguen per assolir-les.

Marx concep el desenvolupament de la formació econòmica de la societat com un procés històric natural, semblant al procés de la naturalesa, però que en realitat és el resultat de les accions humanes. Cada una d'aquestes accions, considerades aïlladament, és conscient i intencionada, però les condicions en les quals aquestes accions es produeixen i la manera en què s'entrellacen fan que el seu resultat social revesteixi el caràcter d'un procés espontani i, per això, els homes, en lloc de veure-hi el resultat involuntari de les seves pròpies accions, creuen que és el resultat de forces sobrehumanes.

Engels diu que els mateixos homes fan la seva història, però fins ara no l'han feta amb una voluntat col·lectiva o d'acord amb un pla col·lectiu, ni tan sols dins d'una societat donada, perfectament definida. Els seus esforços s'entrexoquen i per aquesta mateixa raó totes aquestes societats són governades per la necessitat, la qual és complementada per l'atzar i apareix en forma d'atzar. La necessitat que aquí s'imposa enmig de tots els accidents és novament, i en última instància, la necessitat econòmica.

El caràcter espontani del resultat fa que els homes es formin una idea equivocada de les lleis econòmiques i sociològiques; i d'això es dedueix un fetixisme metafísic d'aquestes lleis, que busca la font d'aquestes fora de l'activitat dels homes. En totes les formacions socials anteriors a la formació socialista la majoria de les lleis econòmiques actuen de manera espontània, per això el procés històric de l'aparició, del desenvolupament i de la decadència de les formacions socials ha estat un procés espontani.

El socialisme, segons el marxisme, supera l'espontaneïtat de l'acció de les lleis econòmiques

Marx afirma que amb el capitalisme acaba la prehistòria de la humanitat. I diu que només en el socialisme se supera l'espontaneïtat de l'acció de les lleis econòmiques, és a dir, que el socialisme científic es proposa vèncer l'espontaneïtat del procés de desenvolupament social creant un sistema tal de relacions de producció en què l'acció de les lleis econòmiques es faci d'acord amb les intencions dels homes.

Diu també que la condició fonamental per superar l'espontaneïtat i controlar el mode d'acció de la formació social és l'establiment de la propietat social dels mitjans de producció essencials. Aquesta propietat social permet establir estímuls econòmics de tal manera que els homes reaccionin davant d'ells d'acord amb la voluntat de la societat organitzada. D'aquesta manera les lleis econòmiques del comportament dels homes actuen llavors d'acord amb la manera en què l'home desitja. Així, en aquest cas, la propietat social dels mitjans de producció permet planificar d'una manera concertada la manera com s'entrellacen les accions humanes.

I, finalment, també la propietat social dels mitjans de producció elimina el caràcter antagònic de les relacions de producció, i amb això suprimeix l'obstacle que constitueix la resistència, nascuda dels interessos privilegiats de classe, a utilitzar la possibilitat que les lleis econòmiques actuïn de manera intencionada i d'acord amb la voluntat i els objectius de tota la societat. D'aquesta manera la forma de producció socialista, diuen, crea la possibilitat de guanyar l'espontaneïtat i de controlar el desenvolupament social i l'acció de les lleis econòmiques.

En la societat socialista s'assisteix no a l'eliminació de l'acció de les lleis econòmiques, sinó a la creació de condicions en les quals aquestes lleis actuen de tal manera que els resultats de la seva acció estan d'acord amb les intencions de l'home. Diu Engels: «La mateixa organització

social dels homes que fins aquí se li enfrontava, imposada per la naturalesa i la història és, a partir d'ara, obra lliure seva. Els poders objectius i aliens que fins ara imperaven en la història, es posen sota el domini de l'home mateix».

'objectivitat i l'espontaneïtat de l'acció de les lleis econòmiques. Vigència de les lleis econòmiques en el socialisme.

És necessari diferenciar entre l'espontaneïtat de l'acció de les lleis econòmiques i el caràcter objectiu d'aquestes lleis; l'objectivitat de les lleis econòmiques resideix en el fet que són propietat del procés econòmic vertader, produït en la realitat objectiva, és a dir, independentment de la consciència i de la voluntat de l'home, mentre que l'espontaneïtat és una propietat o una característica de la manera en què actuen les lleis econòmiques, significa que l'acció de les lleis econòmiques és independent i pot no concordar amb les intencions dels homes.

Certs economistes han confós la noció entre l'espontaneïtat i el caràcter objectiu de les lleis econòmiques, i han arribat a suposar que en la formació social socialista no existeixen lleis econòmiques objectives, sense adonar-se que si no existissin no podria existir tampoc la possibilitat de dirigir de manera conscient i intencional el procés del desenvolupament social; regnaria llavors un caos indescriptible i omnipotent, en el qual l'home quedaria perdut i privat de tota possibilitat d'influir en el desenvolupament del procés econòmic. L'únic que fan les relacions socialistes de producció, segons el marxisme, és crear la possibilitat de superar l'espontaneïtat en l'acció d'aquestes lleis, creant les condicions en què el resultat de l'acció de les lleis econòmiques es fa cada vegada més conforme a les intencions de l'home.

Aquest punt de vista anterior va ser sostingut per Rosa Luxemburg, que va arribar a dir: «L'economia política com a ciència ha complert el seu paper des del moment en què l'economia anàrquica del capitalisme dóna pas a una economia planificada, conscientment organitzada i dirigida pel conjunt de la societat treballadora. La victòria de la classe obrera contemporània i la realització del socialisme signifiquen, doncs, la fi de l'economia política com a ciència». Rosa Luxemburg creia que les relacions de producció sota el socialisme eren tan senzilles i conspícues que no era necessària cap ciència especial d'economia política.

I el mateix Bukharin va arribar fins i tot més lluny, dient: «En realitat, tan aviat com considerem una economia social organitzada, tots els problemes fonamentals de l'economia política desapareixen».

Per contra, Stalin, en la seva obra *Els problemes econòmics del socialisme a l'URSS*, diu: «D'aquesta manera, les lleis de l'economia política sota el socialisme són lleis objectives que reflecteixen la regularitat dels processos que intervenen en la vida econòmica independentment de la nostra voluntat. Negar aquesta tesi és, en el fons, negar la ciència; però negar la ciència és negar la possibilitat de tota previsió; això seria, doncs, negar la possibilitat de dirigir la vida econòmica».

I així mateix, Kautsky diu: «Una societat socialista que cregui que es pot oposar per la força a tals lleis, només perquè disposa dels mitjans de producció, no deixarà de recollir sempre fracassos. Quan un industrial organitza una fàbrica, no pot actuar de cap manera arbitràriament, encara que pugui disposar lliurement dels seus propis mitjans de producció, perquè, si no té en compte certes lleis naturals de la producció, la fàbrica no funcionarà mai. Això és vàlid igualment per a la societat socialista».

De manera que el marxisme assenyala que en les condicions de la formació social socialista les lleis econòmiques no deixen d'actuar ni perden el caràcter de lleis que funcionen independentment de la consciència i de la voluntat dels homes. Les lleis tècniques i de balanç de la

producció, les lleis del comportament dels homes i les lleis de l'entrellaçament de les accions humanes continuen actuant objectivament, amb independència de la voluntat i de la consciència humanes; ni la manera socialista de producció, ni cap altra, no podrà modificar això.

II-2 (La pràctica)

El marxisme a la pràctica: el sistema soviètic

A hores d'ara seria convenient tenir ja una idea clara del que ha significat el marxisme a la pràctica, i per això res millor que conèixer el que va passar i com es va desenvolupar a la Unió Soviètica. Vegem quina n'és l'opinió de diferents experts, entre ells el premi Nobel d'economia Wassily Leontiev, que afirmava al final dels anys vuitanta:

«L'estalinisme fou un règim inhumà, però va aconseguir industrialitzar la Unió Soviètica i convertir-la en una potència, tot i que ho va fer a base no d'augmentar la productivitat sinó d'augmentar la inversió reduint el consum. Senzillament va condemnar a privacions milions de persones i va invertir tot aquest sacrifici a muntar una gegantesca estructura industrial que ara és obsoleta. Durant els anys cinquanta, els seixanta i fins i tot els setanta, augmentava la producció perquè la inversió creixia i creixia fins a un cinc per cent anual, però al mateix temps la productivitat queia en picat. Fins que va arribar un moment en què l'eficiència dels treballadors soviètics era tan baixa que fins i tot augmentant les inversions, la producció descendia. Això és paradoxal. El mateix va succeir a tots els països socialistes.

«Ara Gorbatxov ha entès això i ha comprès que, després de tot, el legítim interès individual i la iniciativa privada són les úniques i enormes forces que poden treure el seu país de la crisi. No hi ha més secrets i qualsevol altre plantejament és naïf en economia, desgraciadament. Han de ser els governs els qui canalitzin aquesta força individual per evitar que xoqui amb allò públic, per exemple quant a les indústries que danyen el medi ambient. El que passa actualment a la Unió Soviètica és que el procés que s'està duent a terme sota els auspicis de la *perestroika* no pot aprofitar aquesta enorme força de la iniciativa privada perquè encara no existeixen mecanismes de mercat, no hi ha mercat. I és que és difícil transformar una economia planificada en una economia de mercat, tot i que aquí he de precisar que no tota l'economia

planificada és dolenta. Al Japó, per exemple, la planificació ha obtingut resultats que han convertit el país en el motor del creixement mundial.

«Gorbatxov ha de reconstruir el mercat com un pas intermedi en què els treballadors vagin aprenent a posseir. És a dir, convertir les empreses en societats en què participi el capital estranger —sense capital estranger no triomfarà la *perestroika*— i en què els treballadors i transitoriament l'Estat tinguin accions. De moment és només una directriu que xoca amb una mentalitat tosca de mal entès igualitarisme i mediocritat en la societat soviètica.

«L'especulació i el mercat negre van sempre lligats amb l'enveja i la gelosia. No s'oblidi que l'enveja és important en l'economia. És un factor de pes quan es diagnostica l'economia d'un país, i en els països exsocialistes l'enveja és el revers negatiu d'aquest interès individual creatiu. Per exemple, l'enveja explica que les granges cooperatives en què tenen participació els treballadors siguin incendiades pels grangers de granges estatals que es moren de gelosia en veure que les cooperatives de propietaris tripliquen la producció. Una altra forma d'enveja és la dels buròcrates que tenen por de perdre els seus privilegis, por de la seva pròpia ineficàcia i que es resisteixen als canvis perquè saben que la modernització no els perdonarà la seva ineptitud i ganduleria. Mentre a Occident, les masses admiren el triomfador econòmic i l'envegen en silenci, a la Unió Soviètica les masses odien a crits, odien l'èxit individual i prefereixen viure en la mediocritat i en la pobresa compartides.

«D'altra banda, cal considerar que, al Tercer Món, l'exèrcit s'apropia els millors recursos humans —els millors cervells— i la part del lleó del pressupost estatal.»

Pensem que no cal cap comentari de la descripció que fa Leontiev de la situació de l'economia soviètica als anys vuitanta del segle XX i que tampoc no cal una anàlisi cronològica ni detallada al llarg de la seva vigència, sinó principalment mostrar-ne el resultat i la conclusió.

Un altre economista, Stanislav Shatalin, membre del consell presidencial de Gorbtxov, afirma: «El nivell de desenvolupament dels nostres camps és digne de l'edat mitjana».

I el iugoslau Milovan Djilas, reiterant el que ja hem citat abans, diu: «El comunisme resulta impossible perquè l'apropiació col·lectiva dels mitjans de producció el converteix en ineficaç, ja que constitueix un gran fracàs. A Iugoslàvia, el socialisme de rostre humà fundat sobre l'autogestió va ser una vasta mistificació, mai no va existir! Es tractava en realitat d'un feudalisme industrial. L'autogestió no va ser altra cosa que una tècnica de mobilització de treballadors. Ni una feina, ni tan sols la de dona de la neteja, no es podia obtenir sense la protecció d'un membre del partit. Tan sols la propaganda va crear el paradís socialista».

Tot això es produeix en el context d'un Estat desenvolupat industrialment, on es donen també els processos de concentració de capital, —en una situació d'Estat monopolista, per tant d'un capitalisme monopolista d'Estat—, i que després s'utilitza per a la guerra de l'espai o per fabricar bombes nuclears o per al que convé. Tota vegada que aquesta societat «socialista» es troba enfrontada amb el capitalisme per raó de la seva concepció del món, que implícitament és també una confrontació pel domini del món i que destina, per aquest motiu, els seus millors recursos a aquesta confrontació; —oh paradoxa!— per redimir l'home del sofriment i l'explotació capitalista.

El socialisme marxista creu en una societat sense fronteres, l'internacionalisme, però no sap que la revolució, feta per la força, a base que tothom assoleixi el socialisme que ells volen, està condemnada per endavant. El capitalisme té intrínsecament la mateixa necessitat d'expansió i de domini del mercat, per raons intrínseques de funcionament del mateix sistema econòmic, però sense plantejar obertament la problemàtica de domini del món, és més subtil.

El socialisme marxista que hem conegut ha estat una dictadura semblant a la de qualsevol època feudal, sistema tancat en el qual

l'individu no podia tenir cap iniciativa: no podia fer el que volia fer sinó el que li manaven, ni moure's, ni tan sols es podia traslladar de residència si ho desitjava. El sistema soviètic ha estat un sistema feudal, en el qual l'individu ha hagut de treballar per força, per a l'Estat, i a canvi del qual aquest l'ha remunerat amb una quantitat mínima que li ha permès anar subsistent. D'aquesta manera tothom ha tingut feina.

El sistema econòmic «socialista»

És molt perillós en el camp de l'economia política o de la sociologia, com en qualsevol altre camp, especular sobre el que pot ser el futur. El futur només el coneix Déu. De manera que ens hem de limitar a considerar aquí el que ha estat el marxisme a la pràctica: la seva previsió d'un món socialista i el contrast entre el que es va preveure i el que realment ha succeït.

La teoria marxista, tal com ha mostrat la història, pateix de greus mancances conceptuals i constitueix una vertadera abstracció de la realitat. D'altra banda, cal assenyalar que, de fet, no hi ha hagut mai un sistema com l'anunciat per Marx, allò que s'ha convingut a dir-ne *sistema socialista* o *socialisme real* no ha estat en realitat un sistema que pugui ser considerat un sistema socialista, ni que compleixi les condicions de l'anàlisi marxista de la història.

Que no hi ha hagut propietat privada dels mitjans de producció, segurament que no. Que ha estat un sistema d'economia planificada, segurament que sí. Ara bé, han estat els mitjans de producció de propietat social? S'ha tingut algú per copropietari d'ells, n'ha tingut algú cura? Qui ha determinat el que calia produir i com ha revertit a la societat la plusvàlua que generava el sistema? Es tractava d'una dicta-

dura del proletariat, o bé de la dictadura d'uns quants sobre la gran majoria de la població?

Hauríem de concloure que no érem davant de cap sistema socialista, sinó d'una dictadura exercida per uns pocs, en la qual les persones no eren més que un número sense cap capacitat decisòria, que feien allò que els manaven i que guanyaven allò que decidia l'Estat. Es tractava d'una societat industrial organitzada com a l'època feudal, amb uns objectius que en bona mesura es corresponien amb els del capitalisme multinacional; essent en aquest cas un capitalisme d'Estat. La societat civil va desaparèixer, tot es va convertir en una gran empresa pública, única, amb un sol amo, era el monopoli dels monopolis; on, en eliminar l'empresa privada, es va eliminar la iniciativa individual i el seu estímul.

L'individu era al servei d'una política determinada per un Estat feudal per a qui treballava tothom sense dret de moure's ni de piular el més mínim. Amb la diferència que aquest era un feudalisme de l'època industrial, amb un comportament quant a les seves prioritats que esdevenia semblant al del capitalisme, però molt pitjor perquè no hi havia norma legal que s'oposés a les seves decisions, ni regles de joc que hi valguessin, ni sindicats, ni justícia, tan sols hi havia allò que convenia als interessos d'aquest «capitalisme d'Estat».

El sistema socialista marxista no ha pogut competir amb el sistema capitalista per falta d'una estructura i una flexibilitat adequades que derivaven de la manca de llibertat

Ha estat el sistema socialista un sistema qualitativament millor que el sistema capitalista? Evidentment no ha estat el sistema «socialista» i la seva «planificació» superior al sistema capitalista. L'experiència que tenim de la competència entre el bloc occidental i el soviètic és que

aquest no ha pogut competir amb el primer per manca precisament d'unes estructures adequades que s'acomodin convenientment al canvi dels factors de producció i que en permetin el progrés en comptes d'impedir-lo.

Succeeix, doncs, el contrari que s'havia imaginat: el «socialisme totalitari» no pot competir amb el capitalisme liberal per manca, contràriament del que havia previst Marx, de flexibilitat i adequació de les relacions de producció als nous factors de producció. Aquesta adequació i acomodació es produeix millor en un règim classista que no pas en un règim sense classes (en què els mitjans de producció són propietat de l'Estat), perquè la diferència fonamental radica, no en aquest fet —què s'entenia pel marxisme decisiu—, ans en els diferents graus de llibertat que hi ha en un sistema i en l'altre. Amb altres paraules, el factor llibertat és més important que qualsevol altre.

De la mateixa manera, amb relació a la superestructura, l'evolució d'aquesta, i en última instància del sistema polític socialista (en el qual en teoria s'havia eliminat la contradicció fonamental causada per la propietat privada dels mitjans de producció), ha estat una tasca impossible, per raó dels interessos múltiples que hi havia establerts i que s'oposaven a qualsevol pèrdua del seu estatus de privilegi. Ni més ni menys que el que ha passat sempre a tot arreu i contràriament al que Marx preveia per al «seu» socialisme.

D'altra banda, pel que fa a les lleis econòmiques, aquestes necessiten, per poder-les investigar, conèixer i aplicar, un marc de llibertat al més ampli possible. A més a més, en els sistemes totalitaris, les lleis econòmiques que es coneixen es veuen afectades per la imposició de decisions arbitràries que impedeixen que d'aquest coneixement se'n derivi una aplicació correcta. Per la qual cosa a la pràctica no tan sols no s'han estudiat, ni conegut, ni aplicat correctament les lleis econòmiques, sinó que a més a més se n'han inventat i aplicat unes altres d'acord amb la ideologia dominant, lleis que han anat contra el funcionament del mateix sistema, com és en el cas del principi de la igualtat mal entesa.

D'aquesta manera, fins i tot les lleis econòmiques s'han vist utilitzades, manipulades i, en definitiva, han quedat subordinades al servei d'interessos aliens al vertader progrés de la societat. Tot plegat, per la manca de llibertat del sistema totalitari imposat. Per això en aquest socialisme no hi ha hagut un desenvolupament lliure de les forces productives, no hi ha hagut una correspondència entre les relacions de producció i l'evolució de les forces productives, ni hi ha hagut conseqüentment una correspondència entre la superestructura i les noves relacions de producció.

El coneixement de les lleis econòmiques

D'acord amb el marxisme, conèixer les lleis econòmiques és condició indispensable per vèncer l'espontaneïtat de la seva acció. No es podrà superar l'espontaneïtat de les lleis econòmiques i sociològiques (igual que en les lleis de la naturalesa) i fer-les servir amb el fi d'obtenir els resultats que l'home es proposa, si aquest no coneix aquestes lleis, o si en té una idea falsa. Sense coneixement vertader de les lleis que governen la naturalesa i la vida social dels homes, és impossible que aquestes actuïn eficaçment i s'obtinguin els efectes que es proposen.

Les lleis no descobertes o aquelles que ens representem de manera equivocada actuen sempre i obligatòriament de manera espontània. Aconseguir un coneixement vertader de les lleis econòmiques és, doncs, condició per vèncer la seva espontaneïtat. L'economia política ha de proveir l'home dels coneixements indispensables per a la utilització del funcionament de les lleis econòmiques d'acord amb els seus fins.

Segons el marxisme: «El socialisme científic és l'empresa històrica encaminada a controlar el desenvolupament social i crear les condicions en què sigui possible utilitzar les lleis econòmiques amb el fi

d'aconseguir els resultats segons la voluntat humana. D'aquesta manera, l'home, que era observador passiu del procés econòmic espontani, es transforma en font de coneixements que serveixen per dirigir aquest procés de manera conscient i intencional».

Tanmateix, en el terreny de les lleis econòmiques, tal com s'ha pogut veure al llarg del segle XX —comparant el resultat del sistema d'economia socialista basat en el marxisme amb el resultat del sistema d'economia liberal—, es pot constatar que el capitalisme ha tingut en compte molt millor les lleis tècniques i de balanç de producció i del comportament i d'entrellaçament de les accions humanes, que regulen el funcionament del sistema econòmic, que no pas el comunisme. Aquestes lleis s'han de tenir en compte si no es vol fracassar. Qualsevol política que prescindeixi de les lleis que regulen el funcionament de tot sistema econòmic està abocada al fracàs més absolut, encara que això es faci en nom dels treballadors, de la justícia o de la solidaritat. Les lleis econòmiques actuen malgrat la nostra voluntat i aquesta és una constatació important de Marx, malgrat el que han fet i tingut en compte els règims «marxistes».

El dogmatisme i el fonamentalisme: el concepte de propietat social dels mitjans de producció i la seva inconcreció pràctica

El marxisme atribueix tots els mals del món a la propietat privada dels mitjans de producció. A canvi, ha imaginat un sistema en el qual són en teoria de tota la societat: la propietat social dels mitjans de producció. La idea és en si atractiva, a l'hora de la veritat una abstracció impossible de concretar. En considerar que les coses són de tothom, fa que en realitat no siguin de ningú, sobretot a l'hora de tenir-ne cura. El fet és que *propietat social*, a la pràctica, ha volgut dir *propietat estatal*,

o *propietat pública* si es vol. En el marxisme, tot és de l'Estat. A la Unió Soviètica tot, absolutament tot (empreses, terrenys, edificis), era de l'Estat: una petita paradeta de vendre flors o gelats era de l'Estat. I, és clar, l'Estat no donava l'abast, ni tenia prou iniciativa per tenir-ne cura.

La negació de la propietat privada, a tots els nivells, és un fet irracional, per més racional que pretengui semblar. El resultat és a la vista: misèria sobre misèria, passivitat, inoperància totals per part de la societat civil. Quina contradicció més gran: el que havia de ser el motor del canvi, la manca de propietat privada, s'ha convertit en el més gran llast per al canvi i per al progrés. El marxisme va imaginar erròniament que l'eliminació de la propietat privada comportaria automàticament la possessió social. Que lluny de la realitat! Quan no hi ha un amo concret, no n'hi ha cap. La propietat social dels mitjans de producció no existeix enlloc, almenys fins al dia d'avui.

D'altra banda, l'eliminació de les classes econòmiques no evita l'existència d'altres interessos classistes que tenen també voluntat de pervivència en els seus privilegis a costa, com en el capitalisme, fins i tot, de la misèria i la vida «del poble». De la teoria a la pràctica hi va sempre molta distància; i així, de la teoria marxista a la realitat comunista hi ha la mateixa llarga distància.

La societat és plural. Els interessos de la societat són diversos i van més enllà de qualsevol suposició monolítica que es pugui imaginar; d'acord amb aquests interessos la societat ha d'estructurar-se. El monolitisme «social», pensat per les teories marxistes, no es correspon amb com és la realitat dels individus ni de la societat, bé sigui considerats individualment bé associats.

La fe cega en la «ciència» pot ser tan dolenta com la fe cega en els dogmes religiosos. No és bo ofuscar-se per raó de l'interès personal en qüestions sobre les quals el temps acabarà imposant objectivament el que realment tenen d'utilitat en la seva contribució al vertader progrés de la humanitat. Moltes persones substitueixen el coneixement efectiu

de la realitat per alguna idea o creença «màgica» de tipus social o religiós a què s'atribueixen qualitats «sobrenaturals». En religió, per exemple: la idea de déu que tenen alguns fonamentalistes. En economia: la idea que tots els mals són deguts a la propietat privada dels mitjans de producció; i la corresponent conseqüència: la necessitat de la revolució social. I així, amb aquestes idees o creences —que no dic que no derivin d'unes causes i no tinguin un cert fonament, ni que no s'hagin de tenir en compte—, creuen que ja n'hi ha prou, que ja no cal preocupar-se de res més; per a ells tot es reuneix i resumeix en aquests fets. Per això aquestes idees i creences dogmàtiques, en comptes d'ajudar a conèixer la realitat, el que fan és ajudar a ocultar-la i a mistificar-la.

La pràctica del socialisme «científic» d'esquena a les seves pròpies lleis i principis

El coneixement dels principis generals no garanteix el de les lleis concretes: tècniques i de balanç de producció, i les del comportament i d'entrellaçament de les accions humanes; ni comporta cap superioritat, *per se*, sobre el capitalisme. De fet ha estat dins el món capitalista on s'han estudiat millor les lleis que els afectaven, sobretot les lleis tècniques i de balanç de la producció. I, d'altra banda, el pressupòsit, infundat per cert, d'una millor posició de sortida —la d'una societat sense classes— no ha fet el socialisme més eficaç que el capitalisme, ans al contrari, ja que no s'ha fet res per conèixer i aplicar correctament les lleis econòmiques que els eren pròpies, i el resultat és a la vista.

El socialisme va imaginar un món millor, basat en el fet que tot seria de tothom i tot es faria atenent les necessitats reals de la societat. La planificació havia de superar l'espontaneïtat de les lleis econòmiques. La prehistòria havia de deixar pas a la civilització de la cultura i del treball. Tots seríem iguals per sempre més. Tots seríem solidaris en

un mateix món. La realitat ha estat tota una altra cosa. Tot ha estat imposat per la força, antidemocràticament, pels «il·lustrats». Res no ha estat de ningú. Les necessitats han estat creades, planificades, a remolc d'altres interessos de competència mundial; les bombes i els coets han tingut prioritat. Les idees també han estat «planificades» en cada moment per l'aparell de torn. No hi ha hagut dret de res, ni de protestar, ni de suggerir.

Les lleis de la productivitat s'han de resoldre igual en el socialisme que en el capitalisme. De lleis de la productivitat no se n'ha tingut en compte cap; la competitivitat, sense mercat, no tenia sentit. Els temes de la productivitat i la competitivitat, el nivell científic i tecnològic, la qualificació professional, el finançament de l'economia i l'estímul per al treball, tot això és el mateix sempre i a tot arreu, i res no se soluciona per art de màgia. El marxisme ha cregut que era infal·lible, i ho ha cregut cegament sense posar la part que li pertocava. Com es pot parlar, doncs, de lleis econòmiques dins del socialisme i de la superació de l'espontaneïtat de la seva acció? Res no ha passat com Marx havia imaginat.

Les lleis ni s'han estudiat ni s'han tingut en compte; en l'ortodòxia «il·lustrada» hi havia la veritat i la dilucidació de tots els problemes. Però només se supera l'espontaneïtat de les lleis que es coneix, i res no està resolt per sempre més. Les lleis tècniques i de balanç de producció s'han de tenir en compte a tot arreu, si no es vol anar de fracàs en fracàs. Quant a les lleis del comportament humà, amb un desconeixement absolut de com és l'home, no s'ha creat cap estímul que l'hagi mogut, tot al contrari. Sense llibertat no hi ha creativitat, no hi ha progrés, ni científic ni cultural, no hi ha desenvolupament de les forces productives, ni adaptació de les relacions de producció a elles, ni canvi de la superestructura; tot queda fossilitzat.

Finalment, cal dir que en les dictadures és on, més que enlloc, tota superestructura ideològica i de poder tendeix per pròpia necessitat i inèrcia a perpetuar-se; és on, més que enlloc, esdevé immobiliista i re-

gressiva. I és per això que, en aquest socialisme «científic», el comportament de l'Estat, com a part d'aquesta superestructura, amb els seus representants anquilosats en el poder, ha estat pitjor i de més ignomínia que en el sistema oposat capitalista.

La creació de riquesa és una qüestió tècnica i no pas ideològica

Les lleis tècniques i de balanç de producció de funcionament de l'economia, així com les que regeixen el comportament i l'entrellaçament de les accions humanes, condicionen totes les polítiques per un igual. I així, les plusvàlues del sistema productiu esdevenen una necessitat per a qualsevol política, al mateix temps que una servitud per a qualsevol sistema social. El guany econòmic, igual que l'estalvi i la inversió, constitueix una necessitat tècnica i de balanç de producció en qualsevol estadi del procés econòmic. L'eliminació de l'empresa privada i de l'estímul del guany econòmic torna la societat passiva i fa desaparèixer una condició necessària per al seu propi desenvolupament.

L'obtenció de beneficis és una necessitat per a qualsevol sistema; sense benefici no hi ha inversió i sense inversió no hi ha progrés, de la mateixa manera que els països que consumeixen tot el que produeixen resten condemnats a l'estancament, i consegüentment al retrocés. La necessitat d'una productivitat competitiva existeix a tot arreu. I l'enclaustrament i l'autarquia no fan més que retardar la necessitat d'enfrontar-se amb aquests mateixos problemes més endavant. Només si es crea riquesa es pot repartir. Només si hi ha guany es pot reinvertir. El benefici de les empreses és una necessitat perquè sobrevisquin en tot sistema econòmic. I les persones, com les empreses, han d'obtenir pel seu treball un benefici constatable; si no es veuen recompensades es tornen passives i inoperants. Sense estímul no hi ha treball.

Per tot això cal considerar que en el socialisme marxista el principi de racionalitat econòmica s'ha tingut menys en compte que en el capitalisme. El principi de racionalitat econòmica és vàlid a tot arreu i no s'hi valen ideologies mistificadores sota excuses d'un bé comú que, a l'hora de la veritat, es tradueixen en més misèria per a tothom. La llei del màxim benefici capitalista és també una necessitat en el socialisme. Ara bé, el màxim benefici per a l'home no s'hauria de mesurar únicament en termes econòmics. Tot i que el marxisme és en realitat tan o més materialista que el capitalisme, perquè no creu en res més que no siguin els processos de desenvolupament econòmic; de fet, s'ha comportat amb l'home com si aquest no tingués ànima i ha destruït fins a les últimes conseqüències la seva dignitat.

El capitalisme afavoreix la concentració de capital, que necessita per a les seves inversions d'augment de producció, distribució i domini del mercat. El mateix passa als països comunistes, on l'Estat és l'únic empresari. En el socialisme marxista s'afavoreix la concentració ràpida del capital igual que en el capitalisme: es tracta, de fet, d'un capitalisme monopolista d'Estat. El capitalisme va permetre per primera vegada a la història l'acumulació de la riquesa i la seva utilització en funció d'una inversió de futur que principalment afavoreix uns quants. El socialisme ha cercat racionalitzar i controlar el procés econòmic en funció del benefici de tota la societat sense aconseguir-ho. Per a tots, la condició que s'hauria d'imposar és l'obligació de la inversió productiva dels beneficis; evidentment, el quid consisteix a discernir quina inversió és productiva i quina no ho és; per això s'haurien d'establir sectors prioritaris i d'altres d'opcionals, tot avaluant els seus avantatges i desavantatges. I també per aquesta raó s'hauria de fer un inventari a escala mundial de les necessitats existents i convenir en una política adient. El món és un de sol, i no es pot viure d'esquena al que passa als altres llocs.

L'estalinisme va trair l'ideal del socialisme.

MIKHAIL GORBATXOV (1931), últim secretari general del PC de l'URSS.
Va ser president del Soviet Suprem i cap d'Estat fins al 1991, moment
en què es produí el desmantellament de l'URSS.

III. PRINCIPI DE LA RACIONALITAT ECONÒMICA. PLANIFICACIÓ DE L'ECONOMIA SOCIAL

III-1 (La teoria)

El principi de la racionalitat econòmica és el principi de tota activitat racional de l'home tendent a realitzar al màxim un fi determinat. Contràriament, l'economia natural, activitat consuetudinària o tradicional, és aquella en què la producció i la distribució s'orienten principalment cap a la satisfacció directa de les necessitats. L'activitat tradicional perdura tan sols en l'economia camperola, en què fins i tot sota el règim capitalista es mantenen elements d'economia natural en un grau bastant elevat.

L'aparició i l'activitat de l'empresa capitalista, en el camp de la producció i de la distribució, és el factor decisiu en la transició de l'activitat tradicional i consuetudinària a l'activitat lucrativa racional, en què tota la producció arriba a ser una producció mercantil on no només els productes sinó també la força de treball constitueixen l'objecte dels intercanvis mercantils i monetaris. Tot el procés de producció i distribució té lloc en les condicions d'unes relacions econòmiques basades en la mercaderia i la moneda. De manera que una empresa és un grup d'homes lliurats sistemàticament a una activitat lucrativa.

La racionalitat és característica de l'activitat lucrativa en l'economia monetària mercantil. Tant el fi com els mitjans de l'activitat lucrativa representen un trencament amb la tradició; l'activitat lucrativa esdevé una activitat basada en el raonament i es transforma en una activitat racional. Amb el desenvolupament de la manera de producció capitalista s'universalitzen les relacions mercantils i monetàries, es transforma en mercaderia fins i tot la mateixa força de treball, i l'activitat lucrativa es fa una necessitat econòmica universal.

En les condicions del mode de producció capitalista, la racionalització del mode d'obrar i la quantificació del fi penetren totes les esferes de l'activitat humana, a causa de la relació directa que hi ha entre aquestes esferes i l'activitat lucrativa, i de manera indirecta a causa de l'ambient psicològic dominant. Així, cada vegada més camps de l'activitat humana estan sotmesos al principi de racionalitat econòmica. El concepte de racionalitat de l'acció s'aplica a qualsevol activitat i no tan sols a l'activitat econòmica. D'aquesta manera, segons el marxisme, la vida individual i social, així com la cultura, han estat racionalitzades.

La racionalitat econòmica en el si de l'empresa capitalista

El principi de la racionalitat econòmica ensenya que el grau màxim de realització del fi, del màxim benefici, s'obté actuant de manera tal que, per una despesa donada de mitjans, s'obtingui el grau màxim de realització del fi o que, per un grau donat de realització del fi, s'hi esmerci un mínim de mitjans. I sobre això diu Marx: «No obstant això, economitza, sense dubte, una virtut, no tan sols tècnica sinó també econòmica».

El desenvolupament del comerç i el mode de producció capitalista fan sorgir l'empresa capitalista, en què tots els elements de l'activitat

estan quantificats i sotmesos al càlcul monetari, i en la qual apareix un sol i únic fi de l'activitat: l'obtenció del màxim benefici. En l'empresa capitalista, l'activitat econòmica està per primera vegada orientada cap a l'obtenció d'un ingrés en diners com a fi únic i exclusiu. En el *Manifest comunista* escrit l'any 1848, es diu: «A tot arreu on ha conquistat el poder la burgesia ha destruït les relacions feudals, patriarcal i idíl·liques. Les bigarrades lligadures feudals que lligaven l'home, les ha tren-cades sense pietat i no ha deixat subsistir altre vincle entre els homes que el fred interès, el cruel pagament al comptat. Tot allò estamental i estancat s'esfuma; tot allò sagrat es profana, i els homes, a la fi, es veuen forçats a considerar les seves condicions d'existència i les seves relacions recíproques».

L'activitat econòmica racional es propaga passant de l'empresa capitalista a totes les classes i capes de la societat, tots són agafats en l'engranatge de la necessitat econòmica de l'activitat lucrativa. Es comença llavors a considerar el fi i els mitjans sota l'aspecte quantitatiu i a expressar-los en unitats homogènies de mesurament, és a dir, en unitats monetàries. El fi de l'activitat pel lucre és des que va aparèixer una categoria quantitativa expressada en unitats monetàries. La quantificació del fi, de l'activitat lucrativa, provoca la tendència a maximitzar-lo, és a dir, a realitzar el fi en el grau més elevat que sigui possible en les condicions donades. Succeeix d'aquesta manera perquè aquest fi és el mitjà per assolir els altres fins de l'activitat econòmica: com més gran és el grau en què és assolit, més gran és el nombre dels altres fins que poden assolir-se i més gran és el nombre de necessitats que es pot satisfer. Així doncs, en l'empresa capitalista el màxim benefici constitueix una necessitat econòmica.

El principi de la racionalitat econòmica és una necessitat econòmica per a l'empresa capitalista, no sols perquè constitueix l'únic mitjà de realitzar el fi de l'empresa, sinó també perquè la concurrència entre les empreses fa necessària aplicar-lo, sota amenaça de bancarrota per a les que no ho facin. La lluita competitiva entre les empreses en el camp de la disminució dels costos llença fora del mercat les que queden endarre-

rides, que no aconsegueixen anar endavant, i les precipita en la bancarrota, obligant-les a la liquidació. La racionalitat de l'acció econòmica no s'imposa tan sols com a resultat de mecanismes econòmics propis de les relacions capitalistes de producció i de canvi, sinó que és senzillament una necessitat absolutament vital. En l'activitat pel lucre no hi ha lloc per als sentiments, ni per als valors tradicionals no quantificats en diners, ni per a l'apatia tradicional. Tot el contrari de com s'ha realitzat l'activitat econòmica durant un llarg període de la història de la humanitat, segons un mode consuetudinari i tradicional. L'esperit humà ha adquirit consciència que la concurrència condemna a la bancarrota tots els que no tinguin en compte aquest principi, i per tant els obliga a aplicar-lo.

De la racionalitat econòmica en el si de l'empresa privada a la racionalitat econòmica a escala social

Els marxistes reconeixen que és en l'empresa capitalista on es produeix el primer triomf històric del principi de racionalitat econòmica. Però es tracta, diuen, d'un triomf limitat i deformat a la vegada, ja que es tracta d'una racionalitat de l'activitat de l'empresa capitalista que té un caràcter econòmic privat i no econòmic social, a causa de la propietat privada dels mitjans de producció. I diuen que no pot haver-hi una integració dels fins de les empreses particulars en un fi comú que presideixi l'entitat econòmica de la societat, ja que, perquè això passi, és indispensable la propietat social dels mitjans de producció.

La propietat privada dels mitjans de producció no tolera sinó els fins privats de les empreses particulars, no hi ha cap fi comú que abracci el conjunt del procés social de la producció i de la distribució, un fi al qual estigui subordinada l'activitat de totes les empreses. Aquesta deformació del principi de racionalitat econòmica és conseqüència del

caràcter antagònic de les relacions de producció capitalistes. L'empresa capitalista no garanteix la utilització òptima de les forces productives socials. L'empresa capitalista es distingeix en el fet que els mitjans materials que permeten l'activitat pel lucre, (els mitjans de producció, els mitjans de distribució i els mitjans de prestació de serveis) són propietat privada d'una persona o d'un grup de persones, els capitalistes, que contracten treballadors assalariats, que obtenen una remuneració sota la forma de salari.

I així, en el marc de les relacions de producció capitalistes, la maximització del benefici de l'empresa es fa per mitjà de l'explotació de la classe dels treballadors assalariats, ja que el benefici és, de fet, una part de la plusvàlua. I això s'aconsegueix, conseqüentment, en perjudici de la salut, de la seguretat i a vegades, fins i tot, de la vida dels obrers. La producció capitalista és sempre, tot i la seva gasiveria, una dilapidadora en allò que es refereix al material humà. Diu Marx: «El règim capitalista de producció, tal com correspon al seu caràcter contradictori i antagònic, fa un pas més i dilapida la vida i la salut de l'obrer, considerant la degradació de les seves mateixes condicions de vida com economia en l'ocupació del capital constant i, per tant, com a mitjà d'elevació de la quota de guany».

També assenyala el marxisme que, pel que fa a les riqueses naturals, les empreses capitalistes les sotmeten sovint a una economia de pillatge, per exemple, en relació amb l'explotació de les riqueses forestals, la pesca marítima, l'explotació de la terra, etc., i així diu Marx: «La producció capitalista perd d'un cantó, per a la societat, allò que de l'altre guanya per al capitalista individual».

El marxisme reconeix tanmateix que, a pesar d'aquestes deformacions, la racionalitat de l'activitat econòmica en el si de l'empresa capitalista, la pràctica d'un comportament d'acord amb el principi de racionalitat econòmica i, sobretot, la presa de consciència d'aquest principi pel pensament humà, constitueixen una conquesta d'importància històrica. Es tracta d'una conquesta tan important com els enormes

progressos realitzats per la tècnica material en el marc del mode de producció capitalista. I apareix així, a partir d'aquí, la possibilitat i igualment la necessitat de passar de la racionalitat econòmica limitada a l'empresa privada a una racionalitat econòmica aplicada a escala social.

Planificació de l'economia social; la necessitat de la racionalitat econòmica a escala social

La racionalitat de l'activitat econòmica a escala social exigeix que els fins que volen assolir les diverses empreses estiguin subordinats a un fi que abraci la totalitat del procés social de la producció i de la distribució; la coordinació que això representa porta el nom de *planificació de l'economia social*. Diuen els socialistes que la planificació de l'economia social tan sols és possible en el mode de producció socialista.

En l'empresa socialista, la propietat social dels mitjans de producció transforma el caràcter del benefici de l'empresa. La maximització del benefici deixa de ser el fi últim de l'empresa; l'activitat de l'empresa socialista està subordinada a un fi de tota la societat expressat pel pla de l'economia social. Diuen, tanmateix, que la categoria del benefici es manté en l'empresa socialista, però que deixa de representar el fi últim de la seva activitat; el benefici serveix d'estímul, és un mitjà per a l'execució de les tasques del pla.

I així afirma el marxisme que el mode de producció socialista hereta del mode de producció capitalista, a part de les forces productives, la metodologia pròpia de la racionalitat econòmica privada de les empreses capitalistes i, particularment, el càlcul monetari i la comptabilitat, juntament amb la idea mateixa del principi de racionalitat econòmica, i que es tracta d'una gran herència històrica però insuficient per realitzar la racionalitat econòmica social de la producció i de la distribució.

La societat socialista ha d'elaborar un mètode per al seu propi desenvolupament, de manera que s'unifiqui l'activitat de l'empresa en una estructura jerarquitzada de fins subordinada al fi principal.

Diuen els socialistes també que Lenin va insistir particularment en la necessitat d'aplicar la comptabilitat, així com l'estadística econòmica, a l'economia socialista, i que considerava que la comptabilitat aplicada a escala del conjunt de l'economia nacional és un tret peculiar i essencial del mode de producció socialista. En paraules de Lenin: «La comptabilitat nacional, amb l'inventari nacional de la producció i de la repartició dels productes, haurà de ser una cosa semblant, podríem dir, a l'esquelet de la societat socialista».

Els balanços econòmics a escala social representen, doncs, en l'economia socialista, un paper anàleg a la comptabilitat en les empreses capitalistes, amb la diferència que aquests balanços són un instrument de control de la racionalitat econòmica a escala social i no de la racionalitat econòmica privada, tal com és la comptabilitat de l'empresa capitalista. I afegeixen que, en un estadi ulterior del desenvolupament del mode de producció socialista, la planificació de l'economia social tindrà forçosament un abast internacional.

III-2 (La pràctica)

El principi de la racionalitat econòmica dins el marxisme

En teoria, en el socialisme marxista, el principi de racionalitat econòmica s'estableix en funció de la satisfacció de les necessitats del conjunt de la societat, a diferència del que succeeix en el sistema capitalista, en el qual aquest principi consisteix o es tradueix a la pràctica en la necessitat d'obtenir el màxim benefici. La finalitat principal de l'economia, en el socialisme, deixa de ser el guany econòmic, el seu punt de mira és la satisfacció de les necessitats «socials», determinades per endavant i planificades degudament; sense perjudici de la utilització racional de tots els mitjans de producció que fan al cas.

Es troben, doncs, en el socialisme marxista les necessitats socials i individuals millor satisfetes que en el capitalisme? La realitat és que aquestes necessitats, dins aquest «socialisme», no es troben millor satisfetes ni tan sols igual de satisfetes que en el sistema capitalista. De fet, el principi de racionalitat econòmica dins el marxisme ha constituït un fracàs total, ja que les necessitats del conjunt de la societat estan més mal servides que enlloc. El socialisme marxista constitueix un idealisme voluntariós de progrés social i de redempció de l'home basat en conceptes que no s'han pogut materialitzar. Així es constata a través de la mateixa dialèctica materialista, quan es comparen les seves idees amb la realitat que s'ha construït sobre la base d'aquestes.

Part dels projectes socialistes anteriors a Marx són considerats utòpics perquè no parteixen del coneixement de la realitat i de com evoluciona, sinó que pretenen construir, de manera ideal, una realitat separada i diferent, com si pogués existir *motu proprio* i deslligada del desenvolupament real de les forces productives de cada moment històric. Tanmateix, el cert és que el socialisme marxista a la pràctica, si bé no té res a veure amb el socialisme que el va precedir, ha estat igualment utòpic, i ha conduït a una situació d'un capitalisme monopolista

d'Estat, on s'ha pogut comprovar que la propietat social dels mitjans de producció no ha estat més que una abstracció impossible de concretar, i on l'individu ha subsistit com a factor de producció, «producte» alienat, igual que en la societat capitalista.

Els principis econòmics marxistes continuen vigents, així com ho són les lleis econòmiques inherents a tot sistema econòmic; ara bé, la seva consideració ha de tenir lloc sempre en el marc d'un sistema en llibertat i democràtic. La imposició per la força de qualsevol ideologia constitueix sempre un error històric, perquè, com s'ha vist, la conseqüència d'aplicar-lo no és un fet previsible ni té per què ser beneficiós. Només l'Estat democràtic pot representar els interessos de la societat; mai usurpant-ne el dret, ni la pluralitat. La societat civil és qui millor expressa i representa allò que és l'interès públic, i no pas l'Estat totalitari.

Marx analitza i defineix el socialisme «científic», com l'últim estadi de desenvolupament de les relacions de producció de la societat, després de les seves diferents etapes: societat primitiva, d'esclavatge, feudal i burgesa. El capitalisme és considerat com l'última fase del desenvolupament de la societat burgesa. A partir d'aquí, en imaginar, tal com han fet tants marxistes, que posseïen la «veritat històrica» i que això, per si sol, era suficient per canviar el món, s'ha engendrat una aberració política i social impensable pels mateixos Marx i Engels. Es dirà que els principis econòmics del marxisme no han estat aplicats mai correctament, la qual cosa és possiblement certa, però el més gran error dels marxistes consisteix a haver volgut imaginar «científicament» el futur i haver-lo intentat construir per la força. L'aplicació de les idees de Marx a determinats països, com ara Rússia —per Lenin i Stalin— o la Xina —per Mao—, no ha dut enlloc. El que hagi de ser serà igualment, però no per la força; la realitat s'acaba imposant sempre.

El centralisme «democràtic». «La república popular i democràtica»

L'Estat ha de considerar la millor manera de satisfer les necessitats i les aspiracions dels individus i de la societat en conjunt. La producció i la distribució de béns per satisfer les necessitats humanes i l'organització d'aquesta producció i d'aquesta distribució són l'objecte fonamental de la ciència econòmica, en relació amb el progrés efectiu d'una societat que es troba constituïda precisament per tal d'assolir el millor nivell de satisfacció d'aquestes necessitats.

Ara bé, qui determina dins el socialisme marxista quines són aquestes necessitats de l'home, els valors de la societat i la justícia social inherent? La societat en conjunt? Evidentment que no: l'individu és tractat com un menor d'edat supeditat a uns interessos generals que una minoria il·lustrada fixa quins han de ser. Quan han desaparegut els propietaris dels mitjans de producció, apareix un Estat totalitari que en nom del bé comú decideix el que li dona la gana. Els seus representants decideixen sobre aquest bé comú i les necessitats de la societat, i sobre qui en determina els valors materials, ètics i morals, i assenyalen en cada moment el que s'ha de dir i el que s'ha de fer, el que està bé i el que està malament.

En el marxisme i en el capitalisme, l'Estat centralista o el mercat decideixen respectivament quins són els béns que s'han de produir per tal de satisfer les necessitats humanes: béns materials per a la subsistència i béns de tipus intel·lectual i cultural. Als països comunistes, fidels seguidors del marxisme, ha estat l'Estat qui ha representat el «poble treballador»; en el capitalisme són les forces del mercat, un mercat mogut per interessos diversos i molt imperfecte. De manera que en aquest comunisme, que, segons Marx, havia de ser l'estadi final d'una societat socialista en què l'Estat ja no seria necessari, ha succeït exactament tot el contrari, ja que l'Estat ho ha controlat tot. El socialisme marxista converteix l'Estat en l'empresari únic, qui determina les necessitats, els

valors, el que s'ha de produir i com es distribueix, i tot això sempre imposat des del «centralisme democràtic». I és així que la planificació centralista en funció d'un fi superior, o d'un objectiu suprem, s'ha mostrat a la pràctica sense cap sentit.

D'altra banda, la planificació centralista ens fa a tots iguals i elimina el pluralisme, que és l'essència de la societat. La societat comunista és igualitària en la mesura que tot s'imposa des de dalt i en la mesura que tothom ha d'anar amb el mateix «vestit». En els règims capitalistes això no és així, hi ha diferències, són evidents aquestes diferències, i es constata des del moment en què l'individu neix i al llarg de tota la seva vida. I així, si s'observen aquests dos sistemes, es veurà també com es concreta en cadascun d'ells la manera de cobrir les seves necessitats. A Rússia, per exemple, només calia veure als supermercats els productes que s'hi venien i les cues que s'hi feien per comprar-los; i en la societat capitalista també es pot veure quina és la demanda i quina l'oferta que hi ha. Són evidentment maneres diferents i en cada cas es podrà judicar, havent viscut als dos llocs, quina de les dues maneres és millor.

S'ha dit que la societat capitalista gaudeix d'una llibertat formal que no arriba a cadascun dels individus d'aquesta societat, que no arriba al poble genuïnament considerat; és molt possible que això sigui així, i que la imperfecció hi sigui tant en un sistema com en l'altre. El cert, tanmateix, és que la satisfacció de les necessitats individuals, si bé no pot ser determinada únicament pel mercat, molt menys pot ser-ho només per l'Estat, perquè aquests estaments genèrics són quelcom impersonal i abstracte en relació amb les vertaderes necessitats dels individus i d'una societat que és plural.

En definitiva: en el comunisme, la «república popular» ha estat un gran fracàs. Només hi comptava l'Estat totpoderós, que imposava la seva llei, des d'una ideologia totalitària, en tots els camps, sota la direcció del partit únic, representant de la classe treballadora, el partit comunista, en realitat representant d'una minoria que, instal·lada en el poder, aspirava a perpetuar-se en aquest i en els seus privilegis; sota

l'excusa de la lluita per un internacionalisme igualitari i de redempció de l'espècie humana, «del jou capitalista i de l'explotació oligàrquica», imposant un sistema aliè al vertader interès dels pobles que governaven. La república popular no ha estat més que la dictadura d'uns quants elegits de dintre d'un partit únic, el comunista, que no ha representat els interessos del poble més que en la dialèctica i la diatriba, i que ha dut aquests pobles a la misèria material i espiritual, com cap altra experiència política del segle XX.

La planificació centralista i igualitària

En el socialisme marxista la planificació centralista va substituir el mercat; aquesta planificació s'havia de fer d'acord amb els interessos de la societat, d'acord amb les seves vertaderes necessitats. El resultat ha estat que la planificació «soviètica» només va servir per produir canons, en comptes de mantega, d'acord amb objectius de competència per la supremacia militar a escala mundial. Tot plegat, decidit per quatre senyors com en temps dels règims feudals. Les afirmacions gratuïtes que tenen a veure amb la ideologia més que amb una anàlisi objectiva són sempre errònies. Així, la supressió de l'empresa privada en benefici d'una mal anomenada empresa social o pública, i en correspondència la supressió del mercat, substituït per la planificació omnipotent i omnipresent, des de dalt i sobre totes les coses, han estat greus errors.

El socialisme marxista, que tant havia de mirar pel bé comú i per la humanitat, va funcionar en el marc d'unes condicions i d'un sistema econòmic tan depauperats que només va comportar que misèria, corrupció, injustícia i manca de llibertat. La planificació en nom del bé comú va dur a les ciutats més pol·luïdes del nostre planeta i a les més grans cues de gent, per poder comprar menjar, que hi hagi hagut mai enlloc. Aquesta planificació va dur també a la corrupció més gran de la

història; en nom del bé comú es va desenvolupar la màfia més implacable. En definitiva, en nom del bé comú es va instaurar la més gran injustícia, perquè de fet sense llibertat no es pot lluitar per cap classe de justícia, la justícia es troba indefensa. I no en va, contra tot aquest estat de coses hi va lluitar gent com ara Andropov... i el mateix Gorbtxov.

A la Unió Soviètica la gent no volia treballar perquè no se sentia estimulada. L'igualitarisme mal entès només fomenta l'existència de ganduls; els bons es tornen dolents. La gent guanyava el mateix si treballava molt que si treballava poc. Era fàcil comprovar-ho: intentàveu parar un taxi buit i a veure si ho feia, per què s'hauria de parar si li pagaven igual; anàveu a una botiga a comprar i vèieu l'interès i l'amabilitat que hi posaven a servir-vos; o bé el guia que teníeu assignat, podíeu veure les hores que treballava i les ganes que en tenia. Hi havia una connivència general, com si fessin vaga constant de braços caiguts. I per què? Doncs és ben fàcil: primer, perquè guanyaven una misèria; segon, perquè guanyaven igual si treballaven molt que si treballaven poc; i tercer, amb la seva actitud rebutjaven el sistema, per l'única via que podien —pensem que les vagues estaven prohibides i que els gulags eren molt a prop de la consciència general; la policia era a tot arreu controlant-ho tot.

Alguns dels que no havien vist mai el sistema soviètic per dins hi apostaven, convençuts que la seva superioritat «teòrica» acabaria imposant-se. Ho va dir Khrusxov en els anys seixanta: «En vint anys atraparem i superarem els EUA». És clar que, a la pràctica, si aquesta carrera només s'hagués contemplat des de l'aspecte militar, sí que hauria pogut semblar veritat, però res més, era com una espècie de conveniència oportunista. I d'aquesta manera molts dels partits comunistes europeus, quan van veure el que passava, que tot era ideologia sense fonament, van començar a desertar.

De manera que la planificació econòmica i social dins el socialisme marxista va ser molt pitjor que l'economia de mercat del món capitalista. Encara que el mercat per si sol tampoc no és suficient i hi ha d'haver

una planificació i un control en relació amb objectius de progrés, és a dir, una regulació del mercat. La planificació i el mercat s'han de fer compatibles. La planificació és necessària, però sense rigidesa i descentralitzada, des del «centre» només es poden fixar objectius globals; voler imposar-ne, rígidament, de manera específica, lliga de mans i esdevé una via inoperant.

La competència dins el sistema socialista

Des de la idea de considerar que la propietat privada dels mitjans de producció no ha d'existir, i que tothom ha de «tenir» el mateix grau de propietat social, Marx va afirmar que en el socialisme, sistema intrínsecament més perfecte que el capitalista, no hi hauria necessitat de cap tipus de competència. El socialisme «científic» pretén haver eliminat en el seu si el que és el motor de l'economia del sistema capitalista: la competència; on la gent competeix, per tenir més, per triomfar, pel poder, per la glòria...

A la pràctica, la falta de competència al seu interior ha esdevingut el seu pitjor enemic, ja que ha fomentat un igualitarisme esterilitzant de la iniciativa dels individus. Són precisament les diferències les que permeten una dinàmica competitiva que mou la societat. L'individu no és per naturalesa tan solidari com la teoria imagina; per què s'ha d'escarrassar en la lluita d'una cosa que competeix a tothom? L'individu sense estímul no desenvolupa la ment, ni la imaginació, ni treballa. La planificació centralista és monolítica i sense flexibilitat.

La desaparició de la competència, en funció de l'obtenció del màxim benefici, substituïda per la planificació centralista, en funció de les vertaderes necessitats de la societat, ha dut a un món de penúria i manca de satisfacció real de qualsevol necessitat. La competència en funció

del màxim benefici ha estat substituïda per una planificació que, de benefici, no en comporta cap, tan sols misèria. En el comunisme no hi ha hagut competència, ni mercat, ni estímul de cap classe; el resultat és una societat d'homes passius, una cultura del treball sense al·licient, i una regressió en totes les formes de la vida sense precedent.

Tanmateix, el socialisme funciona a la pràctica d'acord amb exigències tècniques i ideològiques de domini del mercat mundial, en la carrera d'armament, en el domini de l'espai extraterrestre, etc., i conseqüentment de competència respecte del món exterior, tal com fa el món capitalista. En qualsevol cas, per tant, es planteja la competència d'un sistema d'economia planificada enfront d'un sistema d'economia de mercat. La competència no deixa d'existir, sinó que es produeix igualment en el pla de les relacions i els objectius d'abast internacional. A escala mundial, el socialisme també ha hagut de competir i contrastar el seu sistema econòmic i social amb el del món capitalista; de fet el sistema soviètic va ser una dictadura oligàrquica que funcionava sota un règim d'economia monopolista d'Estat amb interessos iguals als del món capitalista.

Un dels grans errors del marxisme: la simplificació esquemàtica de la realitat humana

Els marxistes parlen que s'ha de conèixer la realitat, tanmateix ells han creat les seves teories d'esquena a aquesta realitat. De la idea «comunista» se'n deriva el concepte d'igualtat necessària entre tots els ciutadans i, com a conseqüència: l'home subproducte de tot aquest sistema a qui no es reconeix la seva autonomia ni la seva creativitat, en definitiva, la seva dignitat. El marxisme vol un món en què tots siguem iguals encara que sigui per la força, quan tots els homes són, en cada moment, diferents. Cada individu, des del naixement, és diferent, ab-

solutament diferent, del del costat, i la seva evolució per moltes raons i circumstàncies, fins i tot dins un mateix context, es produeix també de manera diversa.

Es pot comprovar que la iniciativa, la intel·ligència, la voluntat, la imaginació, la sensibilitat humanes, varien d'uns als altres copiosament i que, si no hi ha llibertat, tot això queda coartat en detriment de la mateixa humanitat, a qui tots aquests valors han de servir. Considerar tots els homes iguals és un greu error, és senzillament irracional. Fins i tot en la seva capacitat d'assumir responsabilitat, si bé potencialment tots els homes poden ser iguals, un cúmul de circumstàncies els predisposa de forma diferent des del començament fins al final. Tots els homes són diferents, i és en aquest fet que rau la bellesa del nostre món; Déu ens guardi d'un món, possible en la imaginació d'algun boig, en el qual tots els homes fóssim realment iguals. El cert és que tots els homes són diferents i que en l'home hi ha diversitat de talents i de valors. I així, el supòsit que considera el marxisme, dins del marc d'unes circumstàncies determinades, de la bondat i de la igualtat humanes, és una qüestió absolutament errònia, una abstracció d'allò real.

El principi inalienable de la igualtat de drets no ha de fer caure en l'error de creure que tots els homes són iguals i que es mereixen tots el mateix. La igualtat entre els homes en els seus drets, sí, però no en les seves condicions, circumstàncies i responsabilitat i, conseqüentment, en les seves necessitats. El dret bàsic de la humanitat és per a tots el mateix; cosa molt diferent és el que cada home es mereix, fins i tot en el marc d'unes suposades mateixes circumstàncies. Els homes han de ser considerats iguals, en particular amb relació a gaudir dels drets bàsics de llibertat i justícia o de coneixement i oportunitats, però també en els deures i en les obligacions; no essent així, tots els homes han de ser tractats d'acord amb el seu comportament. La posició de l'individu respecte de qualsevol aspecte de la societat, fins i tot respecte dels mitjans de producció, ha de ser necessàriament una posició diferent en funció de les característiques de cada individu i de la seva responsabilitat.

No hi ha entre els individus cap igualtat en les seves condicions; hi ha una mateixa i profunda necessitat de ser homes plens, però les capacitats i els camins són per a cadascú ben diferents. La igualtat només existeix com una qüestió de principi, en tant que tots han de tenir els mateixos drets i oportunitats, però no ho és més al llarg del seu camí, perquè depèn del talent, de les circumstàncies i de la responsabilitat de cadascun d'ells. Per això, és certament molt difícil ser objectiu a l'hora de mesurar el mèrit relatiu de cadascú, però la conclusió és que tots els homes són diferents i es troben en situacions també diferents, i que aquesta desigualtat natural o sobrevinguda no pot ser dictatorialment eliminada ni en el seu fonament ni en les seves conseqüències.

A més a més, una societat en què no hi hagués diferències seria una societat «plana». En les seves diferències els homes es complementen i són l'incentiu que dinamitza la societat; des d'aquest punt de vista, les diferències conformen un principi necessari per al moviment de totes les coses del nostre món. Les coses es mouen quan hi ha diferències, com en un sistema de vasos comunicants. El desig d'igualtat és un desig interessat que no es correspon amb la realitat. Ni la unitat ni la justícia social poden significar mai igualitarisme. Una societat construïda per la força no té futur.

L'igualitarisme mal entès: la igualtat i la desigualtat

Amb la idea d'igualtat necessària i en desaparèixer, entre d'altres, la lliure iniciativa, apareix l'home subproducte d'aquest sistema, i l'individu es torna un ésser passiu a l'espera que l'Estat resolgui tots els seus problemes. D'aquesta manera l'igualitarisme mal entès és un incentiu per a la passivitat.

De manera que, quan es parla d'una societat basada en la igualtat des d'aquesta perspectiva, com si tots els homes tinguessin la mateixa possibilitat de treballar bé, quantitativament i qualitativa, com si tots fossin bons per un igual, com si tots tinguessin cura de les qüestions socials amb equitat, s'està creant un gran equívoc, ja que la realitat no es concreta mai d'aquesta manera, perquè els homes són tots absolutament diferents en les seves condicions, la qual cosa implícitament comporta que hagin d'exercir deures i responsabilitats també diferents. Per aquesta raó, l'eliminació de l'empresa privada i la imposició d'un igualitarisme mal entès comporta la paralització del sistema social. El que mou el món és la iniciativa dels individus: si hom els considera iguals en la seva capacitat i retribució, no cal que s'arrisquin, ni s'esforcin més un que un altre.

En la teoria marxista, l'eliminació de l'empresa privada, l'igualitarisme i el col·lectivisme va tot junt. I és així com es va constatar que el socialisme no podia millorar radicalment la seva economia si no alliberava la iniciativa creadora de l'individu, tal com van reconèixer els mateixos líders comunistes. Només cal citar en aquest sentit el que van manifestar sobre això els que van viure aquest problema als seus països respectius, com ara Gorbtxov o Deng Xiaoping. Ambdós governants consideren que l'igualitarisme que es va intentar aplicar als seus països va constituir un greu error. «El nostre concepte del socialisme era incorrecte. L'igualitarisme va contra la llei econòmica», va confessar sense embuts el líder xinès. D'altra banda Mikhaïl Gorbtxov va escriure en la seva *perestroika*: «La pràctica generalitzada de l'igualitarisme és una de les grans aberracions dels últims decennis... Hem de ser clars: el socialisme no té res a veure amb l'igualitarisme.»

Conseqüentment, un dels grans errors del marxisme és pretendre que els homes han de ser retribuïts, amb independència de l'esforç, des del principi equivocat de creure que tots els individus són iguals, i fins i tot en un sentit inversament proporcional al treball que s'executa, en funció de les necessitats. De tot això se'n deriva una concepció que duu a grans malentesos perquè: qui analitza i estableix quines són les neces-

sitats i quines són les obligacions d'acord amb la capacitat de cada individu si es té en compte que aquesta mateixa capacitat és quelcom que s'obté en el transcurs de l'experiència humana i que es desenvolupa en dependència del mateix esforç personal? (Si l'home ha de ser retribuit d'acord amb les seves necessitats, probablement s'hauria de suposar també que qui més treballa i s'esforça té més necessitats que qui no).

La idea igualitària ha de donar pas a la de gratificar més a qui més s'ho mereix, per raó del seu treball i de la responsabilitat que assumeix. En aquest cas, què farem de les diferències que s'originin? Podrà una persona disposar d'una renda més elevada però no podrà invertir-la com millor li plagui? Dit amb altres paraules, l'estalvi estarà permès i es podrà utilitzar discrecionalment? Com es podran utilitzar els recursos propis si no es poden invertir en l'adquisició de béns productius, per exemple béns d'equip? Això implicaria malbaratar la iniciativa multiplicadora de milions de persones.

D'altra banda, ningú no podrà evitar mai la diferent capacitat per administrar una mateixa cosa que té cadascú i, per tant, les diferències que en el temps això ha d'originar necessàriament. Imaginem-nos que en el règim socialista —que segons el marxisme hauria de ser un règim postcapitalista en el qual s'haguessin superat les seves contradiccions— s'hi deixi afluir, a través d'un règim de llibertat, la iniciativa de l'individu; al cap de pocs anys tornariem a trobar una societat heterogènia, una societat que a causa dels interessos diversos dels diferents individus i de les seves condicions automàticament es dividiria, s'heterogeneïtzaria, en què, en definitiva, tornarien a aparèixer diferències i desigualtats.

El socialisme democràtic ha de comportar el respecte per les diferències d'una societat que és intrínsecament plural. El socialisme democràtic no es compagina amb el socialisme marxista. El socialisme democràtic no pot ser mai un socialisme igualitari, perquè el que fa que una societat evolucioni són precisament les seves diferències i el seu pluralisme; voler eliminar aquestes diferències és un greu error. S'ha de valorar l'individu segons el seu esforç i la seva contribució a la socie-

tat; la igualtat mal entesa és font d'equívocs permanents al servei de vertaders despropòsits. És, doncs, l'ésser humà, individu social, qui per raó de les seves condicions fa necessari que la societat s'organitzi de manera plural. I, de fet, recíprocament, en el cas d'aquest pluralisme i de la llibertat inherent, automàticament les diferències entre els individus fan que la societat aparegui de manera «multicolor».

La Unió Soviètica i el seu repte de modernització

La revolució informàtica potencia l'ésser humà com a individu social, a diferència de la revolució industrial que potenciava l'ésser humà com a objecte; la condició *sine qua non* perquè pugui existir és la llibertat. Imaginem-nos un país amb llibertat de comunicació, com als països d'Occident, on cada ciutadà pot tenir a l'abast, en cada moment, la informació científica, cultural, etc., que necessiti i que pot utilitzar per als seus estudis i projectes. Informació vol dir coneixement, vol dir poder. En aquest context, com pot avançar una societat en la qual se serveix aquesta informació, amb censura prèvia, segons la conveniència política dels governants de torn? De cap manera, resta condemnada per endavant a funcionar sense iniciativa, a remolc dels altres.

El retard tecnològic de l'URSS respecte dels EUA era, al final del segle XX, d'uns trenta a quaranta anys en tots els ordres, i el seu nivell de riquesa no hauria assolit el nivell dels EUA, pel camí que anaven, mai. Alguns dirigents soviètics van entendre que sense un canvi radical del sistema no podien seguir el ritme de creixement i de desenvolupament del món capitalista. Ara bé, les forces que s'oposaven al canvi, l'*stablishment*, eren molt importants: l'oligarquia comunista, que vivia ben instal·lada, no volia pas canviar res, tampoc els militars, ni els buròcrates. Canviar la Unió Soviètica, que era l'única manera de canviar el bloc de l'Est, era un repte molt difícil, tot i que, si no canviaven el

seu model, liberalitzant-lo, no tenien res a fer davant del món capitalista, i ara, més que mai, davant de les noves tecnologies. Cap país no pot millorar radicalment la seva economia si no allibera la iniciativa creadora de l'individu.

D'aquesta manera es podria dir que el govern de Gorbtxov va arribar a ser, en sentit contrari, tan important com van ser-ho els qui van crear l'Estat soviètic. Gorbtxov va propiciar el canvi i amb ell la fi del comunisme. Era difícil, però només es podia canviar l'URSS des de dintre; per la força no s'hauria canviat mai, era una possibilitat d'entre mil. No era fàcil pronosticar com es produiria, però és llei de vida: els fets són més tossuts que les idees, com més hagués tardat a fer-se, pitjor, la rebel·lia i l'oposició haurien anat en augment. L'increment del benestar (material i espiritual) d'un poble és molt difícil en un règim sense llibertat. Hi havia, doncs, una única direcció per al canvi: la llibertat. L'Estat totpoderós havia de donar pas a la iniciativa de l'individu, ja que altrament es col·lapsava, i això requeria un canvi de sistema. D'altra banda, el mateix comunisme, que predica la desaparició de l'Estat, en un últim i utòpic estadi, estaria contradient-se fins a l'absurd, alienant cada vegada més l'home en les seves possibilitats de desenvolupament i creativitat.

El sistema soviètic era un sistema anquilosat en què no es rebia informació i en què no hi havia estímuls, i per tant en què no es volia treballar. Sense obrir el sistema al coneixement objectiu de la realitat i a la seva possibilitat de transformació, —que les noves forces productives en el present fan possible—, no hi tenien res a fer. D'alguna manera, la revolució informàtica havia d'acabar amb el sistema soviètic com amb totes les dictadures, de la mateixa manera que la revolució industrial pot acabar amb la misèria material. El sistema soviètic estava condemnat a l'obertura i al canvi radical, envers noves fites d'emancipació de l'espècie humana que el progrés actual fa possible assolir.

L'etapa dictatorial que hi va haver a l'URSS havia de donar pas a un sistema en llibertat, i aquesta llibertat no era possible sota la condi-

ció d'inexistència de la propietat privada. La flexibilitat i la planificació del món capitalista són millors, a pesar de la propietat privada, que en el comunisme, on el seu gran handicap és la manca de llibertat. La manca de llibertat fa, entre altres coses, en el camp econòmic, que un sistema sigui més rígid i vulnerable. El marxisme-leninisme que coneixem, que ha estat dominant durant el segle XX a la Unió Soviètica, no és un sistema millor que el capitalista a la llum de la seva experiència; encara més, o canviava o estava condemnat a quedar cada vegada més endarrerit respecte dels països occidentals. El capitalisme, amb tots els seus defectes, és un sistema més flexible per adaptar-se als canvis i que «planifica» millor la satisfacció de les necessitats de la societat que el comunisme.

El centralisme democràtic? El pluralisme i la descentralització

La societat ha de comptar amb una organització política, social, econòmica, etc., que es pugui observar, comprendre i controlar. I per això sempre ha estat més fàcil imaginar i dirigir el que pertoca des d'una concepció centralista, uniforme i monolítica, que permetre el lliure joc plural d'aquesta societat des dels seus diferents àmbits d'autonomia.

D'aquesta manera, l'organització centralista de la societat es podia correspondre amb un món on les coses anaven molt a poc a poc, amb un món aturat en el qual calia imaginar-ne i entendre'n l'ordre per poder controlar els seus esdeveniments, que havien de servir el poder establert. Passaven poques coses i duraven molt de temps.

La societat actual canvia molt ràpidament i hi cal una organització descentralitzada i flexible, a prop del ciutadà, que s'acomodi constant-

ment als canvis que es produeixen. La societat del passat era menys plural en els seus interessos que la d'avui, a aquesta li és imprescindible l'estímul que genera la llibertat, sense llibertat i l'estímul que fa que els homes investiguin i treballin no hi ha progrés. Per això, sense aquestes condicions la societat no pot progressar al mateix ritme que aquelles on sí que hi ha un marc adequat que facilita la iniciativa lliure i creadora de tot individu.

La societat oberta, el pluralisme i la descentralització són una mateixa cosa. En el món d'avui, aquestes condicions constitueixen una necessitat imperiosa: a les raons econòmiques i humanistes que ho fan necessari, s'hi sumen ara les raons de la revolució informàtica i de les comunicacions i el desafiament corresponent. El «centralisme democràtic» de la societat marxista era un concepte contraposat al del «moviment» que presideix avui totes les coses, i constituïa en si mateix un fet irracional.

L'origen de la derrota històrica del comunisme va ser el rebuig de la democràcia per la idea leninista de la dictadura del proletariat, que es va reduir a un despotisme oligàrquic i personal.

RAKOWSKI (1926), exprimer secretari del Partit Comunista Polonès fins que es va dissoldre, el 1990. Com a primer ministre va negociar la transició política amb els dirigents de *Solidarnosc*.

SEGONA PART

DEL SOCIALISME «CIENTÍFIC» AL SOCIALISME DEMOCRÀTIC

- I. CONDICIONAMENT HISTÒRIC I SOCIAL
DEL DESENVOLUPAMENT CIENTÍFIC I ECONÒMIC**
- II. EL MATERIALISME HISTÒRIC**
- III. EL LIBERALISME I EL SOCIALISME**

I. CONDICIONAMENT HISTÒRIC I SOCIAL DEL DESENVOLUPAMENT CIENTÍFIC I ECONÒMIC

El marxisme diu que el problema de les relacions de producció no pot ser totalment resolt sinó per iniciativa de les classes que no estan interessades a mantenir el poder de producció capitalista i que, per aquesta raó, tan sols pot ser-ho en el marc d'un moviment social el fi del qual no sigui tal o tal reforma de la manera de producció capitalista, sinó eliminar-la totalment. Aquesta classe, diuen, és la classe obrera, i aquest moviment és el moviment obrer, en el qual l'acció es basa en el socialisme científic. Marx ja ho havia afirmat abans quan parlava de la crítica de les relacions econòmiques en la formació capitalista dient: «I aquesta crítica, en la mesura que una classe és capaç de representar-la, tan sols pot ser representada per aquella classe la missió històrica de la qual és enderrocar el règim de producció capitalista i abolir definitivament les classes: el proletariat».

El marxisme considera que el capitalisme manté en una situació social inferior la classe obrera amb el fi d'obstaculitzar la formació de relacions socials que responguin a les seves necessitats. Per això en les formacions socials antagòniques, quan augmenta la contradicció entre el desenvolupament de les forces productives i les relacions de producció, així com entre les relacions de producció i la superestructura, l'antagonisme dels interessos de classe les transforma en lluita de classes.

Comptat i debatut, diuen que, en tota formació social esquinçada per la lluita de classes, hi ha dues ideologies antagòniques: una ideologia conservadora que expressa les aspiracions de les classes i les capes que volen mantenir l'ordre existent, i una ideologia progressista que expressa les aspiracions de la classe i les capes socials que volen canviar les relacions socials d'acord amb les exigències de la nova etapa del desenvolupament de les forces productives. De vegades també queden vestigis de classes o capes socials lligades a una formació més antiga que donen origen a una ideologia reaccionària. També, d'altra banda, hi ha classes o capes socials que davant un conflicte, que oposa a classes antagòniques, adopten una actitud indecisa que busca tan sols una modificació parcial de les relacions socials existents; tal actitud origina una ideologia de compromís.

Per això s'ha de distingir, d'entre les ideologies, aquelles que obscureixen i mistifiquen la realitat d'aquelles que la posen al descobert i la revelen. El marxisme diu que l'única ideologia que avui és totalment i conscientment progressiva és la ideologia de la classe obrera. I afirma que és possible una economia política objectiva, imparcial, sense temor de la veritat, però que aquesta economia política tan sols pot ser la de la classe que no està interessada a amagar les contradiccions i les tares del capitalisme i que no té el menor interès a apuntalar el règim capitalista, la classe en què els interessos es confonen amb la meta d'alliberar la societat de l'esclavitud capitalista, i que s'identifica amb les idees del desenvolupament progressiu de la humanitat: aquesta classe és la classe obrera.

El desenvolupament científic i econòmic dins el socialisme segons Marx

La construcció del socialisme exigeix un coneixement profund de la realitat social. El materialisme dialèctic afirma que la realitat objectiva pot ser enterament cognoscible. I diu que el moviment de la classe obrera més aviat o més tard es desfà de tot allò que destorba la seva lluita per aconseguir un coneixement ple i vertader de la realitat social; l'hi obliga la seva pròpia dialèctica de desenvolupament, que té per condició indispensable esclarir completament aquesta realitat i obtenir el coneixement científic de les lleis objectives que la governen.

El moviment de la classe obrera i el procés històric d'edificació i desenvolupament de la formació socialista exigeixen un coneixement científic complet i sense traves de la realitat, en tots els dominis de la naturalesa i en tots els processos que es desenvolupen en la societat humana. La ideologia d'aquest moviment revela despietadament la realitat i proclama que aquesta és totalment cognoscible. Segons el marxisme, doncs, el destí de l'economia política està avui indissolublement lligat al moviment de la classe obrera i a la construcció i el desenvolupament de la societat socialista. Diu que la classe obrera i la societat socialista estan exemptes de tot conservadorisme, i que els intents de limitar el coneixement científic de la realitat en el si del moviment obrer no poden ser altra cosa que una manifestació de la seva falta de maduresa.

El marxisme també afirma que les condicions necessàries per al desenvolupament d'una ciència són: interessar-s'hi, disposar dels mitjans materials necessaris i tenir un esperit lliure de prejudicis. I que tan sols el moviment obrer i la seva ideologia poden garantir aquestes tres condicions: interès total pels resultats de les investigacions de l'economia política, mitjans materials necessaris per dur a terme aquestes investigacions, i absència de prejudicis o de qualsevol altre obstacle per al coneixement de la realitat. Segons el marxisme, únicament la classe

obrerera està interessada en el ple coneixement científic de les lleis econòmiques i té necessitat de conèixer totalment aquestes lleis. Considera que el paper social i històric de la classe obrera no conté res que pugui constituir un fre per al coneixement de les lleis que governen la dinàmica de les relacions econòmiques, ja que el seu interès de classe exigeix que les relacions de producció s'organitzin de tal manera que desapareguin les classes antagòniques i que es vagi esvaint tota divisió de la societat.

Els fundadors del socialisme científic, Marx i Engels, van mantenir una lluita incessant contra les mistificacions de la ideologia del moviment obrer per alliberar-la dels elements que mistifiquen la realitat. En l'època en què el Comitè Director del Partit Socialdemòcrata Alemany obstaculitzava la publicació de la crítica del programa de Gotha de Karl Marx, Engels declara: «Teniu necessitat de la ciència socialista, i aquesta no pot viure sense llibertat de moviment». I de la mateixa manera Lenin declara: «L'autocrítica i la comprovació constant de la veritat objectiva de les idees són les condicions indispensables per a l'èxit pràctic del moviment de la classe obrera». I Rosa Luxemburg va assenyalar que: «tota ideologia té una tendència conservadora i que la ideologia del moviment obrer està sotmesa a les mateixes lleis, tot i el caràcter revolucionari de la seva concepció del món, seguint també amb un retard considerable el desenvolupament de les condicions reals, a les quals no s'adapta sinó a través d'una revisió radical feta de tant en tant».

Els marxistes també reconeixen que, durant el desenvolupament del socialisme, les investigacions de l'economia política s'han vist destorbades pel dogmatisme i per una tendència a transformar la ciència en apologètica; expressions, ambdues deformacions, degudes al «culte a la personalitat». En matèria d'economia política aquestes deformacions consisteixen a voler transformar l'anàlisi marxista de l'acció de les lleis econòmiques en una concepció idealista i voluntariosa del desenvolupament del procés econòmic, on la dialèctica de les forces socials és substituïda per una direcció exercida des de dalt per eminents personalitats i un aparell burocràtic subordinat a aquestes. Lenin diu: «El culte

a la personalitat és una supervivència podrida de la llarga història de la humanitat. El culte a la personalitat és el reflex de certs fenòmens socials a la ment dels homes. La força del costum, en milions i desenes de milions d'homes, és la més espantosa de les forces».

D'aquesta manera, el marxisme considera que tindria encara avui plena vigència el que va escriure Marx fa més de cent anys, quan per primera vegada la ciència de l'economia política s'associava conscientment al moviment d'alliberació social: «Avui a la porta de la ciència, com a la porta de l'infern, hauria d'estampar-se aquesta consigna: deixi's aquí tot el que sigui recel. Mati's aquí tot el que sigui vilesa» —que és de Dante, de *La divina comèdia*—. Amb aquesta citació acaba el pròleg publicat el 1859 de la *Crítica de l'economia política*, primera obra sistemàtica de Marx sobre economia política.

Les idees i la realitat

S'ha de tenir clara la diferència que hi ha entre el socialisme com a ideal de justícia i llibertat, que continua vigent, del socialisme pretesament científic, és a dir, del socialisme marxista, que ha dut a una de les més grans injustícies i manca de llibertat de la història humana.

Moltes vegades, idees que semblen correctes i que es contraposen fàcilment a la realitat present, un cop s'han experimentat, es pot comprovar que, en el resultat pràctic, solen no estar d'acord amb les expectatives creades. És per aquesta raó que cal anar sempre a poc a poc en l'aplicació de les idees revolucionàries.

Així, la teoria pretesament científica del marxisme s'ha de considerar, entre d'altres, des de dos aspectes diferents:

1. En tant que constitueix un estudi força acurat i una crítica encertada del capitalisme. Si bé, tot i analitzar correctament molts dels elements constitutius del sistema capitalista, projecta el capitalisme envers una direcció equivocada.

2. En tant que imagina una societat socialista basada en teories una part de les quals són completament errònies. I en tant que es projecta aquest socialisme també erròniament envers un futur utòpic, considerant «idealment» dins del socialisme unes condicions que, fins avui, no s'han donat enlloc.

Marx afirma que amb el capitalisme acaba la prehistòria de la humanitat i que amb el socialisme comença la seva vertadera història; amb la possibilitat de controlar-ne plenament el desenvolupament, a partir del coneixement dels principis fonamentals i de les lleis que regeixen el seu curs.

La realitat és que la fi del capitalisme no s'ha produït enlloc segons les previsions del marxisme, ni tampoc no s'ha produït enlloc la construcció del socialisme tal com va ser imaginat per Marx i Engels, ans al contrari, tant el curs de l'un com de l'altre han estat del tot diferents. El capitalisme ha continuat evolucionant acomodant-se a les necessitats del món actual i, en funció de l'experiència històrica, que fa el seu curs més controlable, l'intervencionisme i la planificació de l'Estat s'han fet cada vegada més constatables. El comunisme, per contra, ha entrat en la seva fase final, l'organització de la societat des dels seus pressupòsits ha estat un fracàs total.

Sobre les premisses del desenvolupament científic i econòmic

Els marxistes afirmen que la veritat dels enunciats de la teoria científica resideix i es constata únicament en la seva conformitat amb la realitat objectiva, i que això tan sols pot ser verificat a la pràctica. Vegem, doncs, com s'han concretat aquestes idees marxistes dels condicionants històrics i socials del desenvolupament científic i econòmic, i consegüentment quins són els dèficits d'aquesta teoria.

Nous i definitius errors del marxisme: considerar que només la classe obrera està interessada en el coneixement científic de les lleis econòmiques i en el progrés subsegüent de la societat. Pensar que la classe obrera és l'única interessada en el coneixement científic de les lleis econòmiques i en el progrés efectiu de la societat és un error extraordinari que ratlla en l'estupidesa més gran; només es pot comprendre a partir de considerar que aquestes idees es formulen de manera partidista i poc objectiva.

Si hi ha algú interessat en els resultats de les investigacions científiques, que disposi dels mitjans materials necessaris per dur a terme tals investigacions i que tingui un esperit lliure de prejudicis en aquest terreny, aquests són els empresaris, per la senzilla raó dels beneficis que se'n deriven. Encara que genèricament hi està tothom, d'interessat en el progrés científic i tecnològic, els capitalistes més que ningú, perquè els comporta una major riquesa. I, de fet, dins el capitalisme ha estat el progrés tecnològic el que ha canviat les coses i no pas els bons desitjos. Els treballadors tenen en general menys consciència que l'empresari del que representa el progrés científic i tecnològic, perquè estan desproveïts de la qualificació «tècnica» necessària per comprendre-ho.

Històricament, els treballadors han estat interessats principalment en el canvi en les relacions de producció, però aquest canvi només es produeix com a conseqüència del primer: quan hi ha progrés tecnolò-

gic hi ha canvi en les relacions de producció. D'altra banda, les masses treballadores, per interessades que estiguin en el canvi, no tenen mitjans per suportar el cost que implica. Com a conseqüència, si algú s'ha oposat al progrés tecnològic aquests han estat els obrers de les fàbriques, pel perjudici que en termes d'ocupació, a curt termini, els causaven tals avenços, constatant aquest fet precisament la seva falta de mitjans materials. A més a més, en el socialisme, la mateixa ideologia marxista ha estat enclaustradora d'un esperit lliure de prejudicis i tampoc no han destinat els mitjans necessaris per dur a terme una investigació adequada.

Si hi ha una característica que defineix, entre d'altres, el caràcter del capitalisme és precisament el seu dinamisme; tot hi canvia ràpidament a remolc precisament dels canvis tecnològics estimulats per la necessitat d'incrementar la productivitat. Enlloc no s'ha invertit ni s'ha emprat tanta gent ni recursos en el terreny científic i tecnològic com en el capitalisme. I són els científics i els intel·lectuals els qui més han fet pel canvi, perquè són els qui realment tenen més consciència del que pot derivar-se del seu treball. Al món occidental el progrés s'ha produït en tots els terrenys i les masses se n'han beneficiat. A la Unió Soviètica tot el progrés puntual que hi va haver, sobretot en els camps de l'armament o de la carrera de l'espai, va ser a costa del benestar de la població.

Per aquestes raons, constatables a la realitat objectiva, s'han de considerar com a falses les premisses que el marxisme va assenyalar com a imprescindibles pel millor desenvolupament científic i econòmic. L'experiència ens mostra el contrari del que el marxisme havia imaginat: el sistema capitalista comporta intrínsecament la investigació de les lleis econòmiques i el canvi tecnològic per aconseguir més productivitat i benefici, i no així el socialisme marxista. Com a conseqüència, enlloc com en el capitalisme hi ha hagut més canvis en el terreny de les relacions de producció i de la superestructura. Els rics d'abans són ara pobres i viceversa. El socialisme marxista, per contra, com una religió ancestral, ha restat inamovible en les seves idees i en la realitat social com mai en la història. Les relacions de producció en aquest socialisme s'han

mantingut completament estàtiques i la superestructura ideològica anquilosada, també, com a cap altre lloc.

La revolució soviètica: el comunisme

El primer que cal dir és que la Revolució Soviètica s'origina en unes circumstàncies que no tenen res a veure amb les profecies de Marx, ja que ell imagina el seu socialisme com una fase posterior al capitalisme més desenvolupat, fet que no era pas el cas de la Unió Soviètica. I la primera conseqüència de produir-se en un país sense industrialització és la necessitat d'aquesta. La necessitat d'industrialització sotmet el treballador a unes condicions de vida pitjors que a l'Occident, al servei d'uns interessos pretesament socials, però que ràpidament es converteixen en interessos al servei de la confrontació mundial. Stalin va aconseguir la industrialització de l'URSS, però a costa de la misèria de les masses i d'una dictadura opressora com mai recorda la història.

El règim soviètic no ha estat de cap manera un règim socialista, ni marxista ni premarxista, perquè per operar ha necessitat un marc dictatorial no democràtic, mentre que el socialisme ha de comportar intrínsecament la democràcia i la prevalència de la societat civil. Lenin és en aquest sentit el primer responsable del que va passar a la Unió Soviètica durant els seus setanta anys d'existència; ell és el responsable de la implantació de la pretesa dictadura del proletariat i del règim d'esclavitud al qual s'han vist sotmesos els seus ciutadans.

En el comunisme, l'Estat, com el senyor feudal, decidia com invertir les plusvàlues que generava el sistema econòmic, en funció d'objectius de domini i competència mundials. Les persones i la societat civil en conjunt no hi pintaven absolutament res de res. El sistema industrial soviètic ha estat d'alguna manera igual que el sistema feudal agrari.

L'individu hi ha esdevingut un serf com en el sistema feudal, treballava per a l'Estat de per vida, i si es rebel·lava l'enviaven a Sibèria; l'únic que podia fer el treballador, i que de fet feia, era una vaga contínua de braços caiguts, per la qual cosa aquest individu va haver d'adaptar el seu comportament al sistema imposat per la força i la mentida.

Quina és la diferència entre el sistema feudal agrari i el sistema feudal industrial de la Unió Soviètica? En el sistema feudal agrari el serf estava lligat al senyor feudal, a treballar les seves terres, a canvi d'una vida miserable que el limitava a la simple subsistència material. En el sistema feudal industrial dels països comunistes l'individu treballava obligatòriament lligat també a les exigències de la producció industrial, sense llibertat de moviment, ni possibilitat d'escollir; de la mateixa manera tot el fruit se l'emportava l'Estat, com un senyor feudal de l'època moderna.

De manera que en el comunisme el condicionament «històric i social» per al desenvolupament científic i econòmic ha estat tan depauperat per les condicions reals en què s'ha produït que, de fet, els treballadors no han pogut tenir cap iniciativa, ni comptar amb cap mitjà per conèixer ni transformar les condicions del sistema.

Les projeccions del marxisme

En considerar la societat del futur, Marx afirma que després de la societat primitiva, de la societat de l'esclavatge, de la societat feudal i del capitalisme, hi haurà una societat socialista, en la qual es donaran unes condicions que permetran la satisfacció, sense contradiccions, de les necessitats socials, i que en aquesta societat no hi haurà relacions antagòniques que puguin impedir que evolucioni en funció del desenvolupament de les forces productives. Aquesta projecció és una projecció

il·limitada en el temps, és a dir, la societat socialista serà i es desenvoluparà progressivament per sempre més.

Marx mostra que la societat en la seva evolució genera el desenvolupament de les forces productives, cosa que fa possible una nova situació econòmica i, conseqüentment, unes noves relacions socials. Dit amb altres paraules, l'evolució, dins d'un sistema determinat, de les forces productives permet la millora d'aquesta societat. I diu que les forces fàctiques, les forces dominants en cada moment, s'oposen sempre al canvi i que per això cal la revolució social.

Hem vist, també, que si la primera llei fonamental de la sociologia indica la necessitat de correspondència entre les relacions de producció i el caràcter de les forces productives, la segona indica la correspondència necessària entre la superestructura i les relacions de producció. Tanmateix, cap d'aquests dos principis de l'anàlisi marxista s'han complert en el comunisme. L'evolució de les forces productives, contràriament del que havia imaginat, és molt més lenta, per falta d'estímuls, en el socialisme marxista que en el capitalisme. I, de fet, les relacions no s'acomoden a l'evolució de les forces productives perquè també hi ha interessos de classe que ho impedeixen, també hi ha privilegis i un estatus que es vol mantenir.

La realitat és que la previsió que Marx fa de la societat socialista ha estat un gran fracàs a la pràctica, com en el cas de l'URSS, després de setanta anys de praxi marxista, així com en tots els països aconduïts, en aquest socialisme científic, pels comunistes. L'URSS ha estat sotmesa a un dirigisme absolut des d'una pretesa dictadura del proletariat, que ha condicionat i hipotecat qualsevol coneixement científic i progrés real de la societat. Tot estava subordinat als interessos de confrontació mundial del poder i de la ideologia dominant. La dictadura del proletariat havia de ser una fase transitòria per assegurar que la contrarevolució no pogués donar-se, per assegurar que les forces de l'antic règim no poguessin oposar-se al socialisme i finalment desapareguessin; però el fet és que, després de setanta anys d'aquesta mateixa situació, el comunis-

me es va col·lapsar irremeiablement perquè no hi havia cap possibilitat de prosperar ni de competir amb els altres.

El capitalisme s'ha adaptat millor a la història que el marxisme

Marx va afirmar que el marc del socialisme, sense propietat privada, seria un marc potencialment superior per al progrés de la humanitat i la satisfacció de les seves necessitats que el marc capitalista. Per tota una sèrie de raons, en aquest terreny com en tants d'altres, la realitat no ha estat aquesta sinó tot el contrari.

Marx imaginava el sistema socialista com un sistema en què se superarien totes les contradiccions de classe; i deia que superant la contradicció fonamental, que era deguda a la titularitat privada dels mitjans de producció, es podria solucionar tota la resta, fent possible l'evolució sense traves de les forces productives. Conseqüentment, anunciava el socialisme com aquell estadi en el qual aquestes forces productives tindrien llibertat per acomodar-se a la dinàmica que la societat, en el seu progrés, demanés en cada moment. Sense contradiccions de classe, entre l'home explotat i l'home explotador, desapareixien les forces principals que s'oposen que aquestes forces productives s'adeqüin a les necessitats de transformació de la societat.

Però a l'hora de la veritat, quin sistema s'ha adaptat millor a la història: el capitalista o el marxista? És evident que la societat marxista no s'ha adaptat millor que la capitalista als canvis de la societat i que la supressió d'aquesta contradicció fonamental i d'aquest antagonisme de classes, que deriven de la diferent titularitat dels mitjans de producció, no ha estat realment un factor favorable que hagi facilitat el desenvolupament de les forces productives, en funció de l'interès general. De fet,

també des del capitalisme s'avança cap a una major socialització de la riquesa, amb una intervenció de l'Estat «benefactor» que així ho procura. En qualsevol cas, el marc irreductible de la llibertat constitueix la condició *sine qua non*, sense la qual el progrés científic i econòmic resta condicionat a uns interessos aliens als de la mateixa condició humana.

La qüestió de veure si realment el sistema socialista marxista posseeix d'entrada unes condicions superiors que el capitalista, i si com a conseqüència és un sistema que està en situació d'afrontar millor el futur, té una resposta ben evident: el sistema comunista imposat per la força, una vegada esgotat, s'ha col·lapsat, no ha pogut competir amb el sistema capitalista i ha hagut de ser suprimit. És en el sistema capitalista on el desenvolupament científic i econòmic sí que s'ha produït des d'un condicionament històric i social incentivador del canvi en benefici de tota la societat, i no així en el món comunista. D'alguna manera es podria dir que els capitalistes han tingut en compte millor l'anàlisi marxista que no pas els comunistes.

El comunisme, utopia irrealitzable

En correspondència amb cada situació concreta és possible, en cada moment, un sistema econòmic i social determinat. I així, una cosa són les idees en abstracte i una altra de ben diferent, la possibilitat de concretar-les. La realitat és que el socialisme científic no ha existit mai a la pràctica, ja que la propietat social dels mitjans de producció i la planificació econòmica en funció de les vertaderes necessitats de la població no s'han donat realment enlloc. Conseqüentment, el marc ideal que havia d'existir per construir una societat justa, democràtica i feliç, no va existir mai.

El socialisme «científic» va imaginar un món sense contradiccions, en el marc del qual la justícia i la llibertat serien «naturals», i en què l'home, dins aquestes circumstàncies, podria desenvolupar-se plenament. Aquesta utopia desconeixia no tan sols quines són les condicions estructurals i tècniques necessàries perquè això sigui possible, sinó també com és la natura humana i com es transforma. El comunisme, com a ideal de societat, ha constituït una utopia com tantes d'altres.

¿És possible l'ideal comunista en la seva puresa: una societat justa en la qual se serveixin les necessitats humanes i es resolguin els seus problemes d'una manera planificada i on l'home assoleixi el seu ple desenvolupament? La resposta és que la naturalesa humana és de tal condició que només canvia i millora des de l'estímul. Si s'elimina l'estímul per la justícia, per exemple, perquè ja tot sigui just, s'elimina automàticament la consciència de la seva necessitat i, consegüentment, la seva praxi. Tota situació que imagini poder romandre autosuficient està condemnada per endavant, perquè per la mateixa condició humana i del món material i espiritual del qual formem part s'està «condemnat» a viure sempre dinàmicament; qualsevol situació ideal que s'imagini és equivocada.

De manera que una societat en què no hi hagués problemes no tan sols no facilitaria un home de decisions positives sinó que el faria menys dotat i, en cap cas, millor. La natura humana només es transforma positivament a través d'un procés lent i dolorós. A més a més, la història de la construcció de l'home és un fet dinàmic i no seria congruent amb un estadi final de benestar definitiu. Tot i que el condicionament històric i social, com a marc favorable i en llibertat, també és condició bàsica per al progrés intel·lectual, moral i ètic de l'individu i, en definitiva, per a la seva pròpia construcció positiva.

La societat feudal era una societat agrícola i ramadera, i es corresponia amb la necessitat d'explotar el territori i els seus recursos. La societat industrial es correspon amb l'època del creixement material, poblacional i de les ciutats; del medi urbà davant del medi rural, i de la

societat capitalista. La societat informàtica i de les comunicacions ha de correspondre's amb l'època de la cultura, de la qualificació i de la solidaritat, en la qual aquest home pugui realment assolir l'estatus que li correspon d'acord amb la seva capacitat i dignitat.

I l'home nou, dins del comunisme?

L'objectiu final de tota revolució és l'home. Què se n'ha fet, de l'home, dins el comunisme? Ha estat un ésser diferent: solidari i millor, o ha estat el mateix de sempre? Sembla —l'experiència dels setanta anys dels sistemes «comunistes» ho mostra— que ha estat el mateix de sempre, en tot cas més indiferent i passiu que mai. Aquest home, pobre, es troba sempre condicionat i a remolc de tantes i tantes ideologies que pretenen redimir-lo de la seva esclavitud; sense adonar-se que, en comptes de ser servidores d'aquest home, el fan, a ell, el seu servidor. Totes les ideologies que se serveixen de l'home són equivocades. L'individu s'acomoda a quasi totes les circumstàncies per sobreviure; la seva existència, però, depèn del fet que pugui escollir lliurement.

Per al marxisme, l'home es feia en dependència de les seves circumstàncies, de manera que, canviant-les, en una societat sense contradiccions esdevindria un home nou. Segons Marx, l'home depenia de les seves circumstàncies fins al punt que en una societat justa com la imaginada per ell havia de ser necessàriament i definitivament «bo» i millor. Hi ha realment unes circumstàncies tan favorables que dins d'elles només sigui possible escollir el bé? De fet, si bé les circumstàncies materials i ambientals són poderoses, el bé i el mal depenen del mateix home; el món nostre estarà sempre regit per la condició humana i supeditat a ella.

De manera que en el socialisme, on segons Marx l'home existiria en la seva plenitud, en una societat sense contradiccions, a favor del

progrés i totalment emancipat —un home nou en unes circumstàncies ideals—, en aquest socialisme utòpic, és on precisament ha estat més esclau i condemnat en funció de la ideologia que l'havia de salvar; i d'on no ha reeixit millor, ni més fort, ni més lliure, sinó tot el contrari: el més condicionat i alienat de tots els homes; sempre a remolc del que l'Estat dictava, en funció d'interessos de domini del món i de confrontació permanent. L'home aquest no ha estat pas ni més social, ni més lliure, ni més feliç, sinó tot el contrari. En comptes de construir-se s'ha destruït, i s'ha convertit en un objecte miniatura del que havia de ser.

L'experiència marxista suposa, antropològicament, l'experiment de més magnitud que s'ha produït durant el segle XX. El resultat és a la vista: el sistema s'ha col·lapsat, pels seus propis defectes i la seva pròpia incapacitat d'adaptar-se als nous factors de producció. La societat, i en ella l'ésser humà, ha restat ofegada per la manca de llibertat, i l'home nou que se n'havia de derivar no és més que una caricatura del que havia de ser, i més alienat que mai a cap altre lloc. La realitat no és només altri o tot l'altre, és també un mateix. No ha succeït, tal com preveia Marx, que en les circumstàncies imaginades per ell l'home hagi estat més ben dotat; on aquestes «diferents» circumstàncies s'han donat, l'ésser humà ha tingut els mateixos problemes que a la resta del món.

El desenvolupament històric de les forces productives

La dialèctica dels mots, veritable o falsa, dóna pas sempre a la veritable dialèctica de la història: a la dels fets, a la de les possibilitats reals en cada moment. El fet que en aquest moment imposa la seva condició —a remolc dels avenços científics— és, una vegada més, el de la revolució tecnològica, en aquest cas el de la revolució informàtica i de la comunicació, que s'ha produït, fonamentalment i per excel·lència, dins

el capitalisme, que és un món obert, i no en el món comunista, que ha estat un món tancat i a remolc sempre del primer.

Aquesta revolució informàtica i de la comunicació afavoreix un desenvolupament de la societat vertiginós, com mai fins ara havia estat possible. Crea en última instància, entre d'altres, la possibilitat d'una societat del coneixement al servei de l'home. Aquells països que voluntàriament es neguen aquesta possibilitat no fan altra cosa, en realitat, que perpetuar el retard, la desigualtat i la misèria a casa seva; i tal rebuig comporta en tots els terrenys la impossibilitat de competir amb els altres.

La revolució tecnològica actual comporta la fi de les dictadures, que no podran competir en la carrera del progrés, perquè el fet informàtic és l'antítesi del fet dictatorial d'imposar unes idees i una informació determinades. La gent intel·ligent s'adona d'això arreu, tant a l'URSS com als EUA, i és per aquesta raó que homes com Gorbtxov han vist necessari canviar aquell sistema per un que faci possible no perdre el tren del progrés davant dels altres països del món occidental.

La tecnologia hi ha dit l'última paraula, els sistemes «tancats» no tenen res a fer en la competència amb els sistemes «oberts», i és així que el món sencer esdevindrà una societat oberta i comunicativa, i és això el que equival a progrés, i tota la resta, a recessió. La informàtica comporta la possibilitat de fer de cada individu un ésser actiu, d'esdevenir creador des del coneixement, d'acabar amb la ignorància, contra un passat en el qual l'home estava condemnat a romandre dominat. El socialisme de la Unió Soviètica ha hagut de desaparèixer com a tal per acomodar-se a la necessitat de llibertat i informació que el món actual requereix.

Per tant, efectivament, hi ha un condicionament històric i social de què depèn el desenvolupament científic i econòmic, però precisament s'ha produït completament a l'inrevés de com preveia el marxisme, des de dintre del capitalisme i no a l'inrevés. *Revolució* vol dir, sobretot,

possibilitat d'assolir coneixement, és a dir, qualificació, i això només és possible en un món en llibertat, enfront del món obsolet i tancat en si mateix com ha estat el comunisme.

La indeterminació *a priori* del decurs històric

La història de la societat és un fet dinàmic i, per tant, canviant, és per això impossible determinar *a priori* quin en serà el decurs. Tots aquells que han pensat que amb el seu «coneixement» podien imaginar com havia d'esdevenir la història futura de la humanitat han comès greus errors, perquè la història es construeix cada dia i el seu decurs és imprevisible. Totes les utopies que imaginien un demà definitiu no han entès res de com funciona l'univers del qual formem part. No hi ha res definitiu, ni tan sols per a l'endemà, com diu Béjart: «La creació es fa cada dia... Déu fa el món cada matí».

Fa només cinquanta anys, qui podia imaginar-se les possibilitats de l'exploració de l'espai o bé les que ofereix avui en dia la informàtica o la biogenètica, per exemple? I qui sap què ens depararà el futur científic i les noves tecnologies d'aquí a cent anys? No són possibles les formulacions definitives, sinó tot el contrari. Tanmateix, la temptació d'imaginar el futur la té tothom, fins i tot els «savis». I en això, com en tota la resta, el marxisme va cometre greus errors, que han condemnat l'home a la indigència material i espiritual més gran del segle XX, en funció d'idees que el temps (la ciència i la tecnologia) s'ha encarregat de posar al seu lloc.

Va situar, per exemple, la responsabilitat humana com un factor neutre atribuïble només a les circumstàncies del seu entorn, i no volgué reconèixer res d'allò que hi ha de més profund al cor de l'home. Va considerar l'home tan sols en el pla del que és material, i el va desproveir

del seu esperit i de la seva voluntat incondicional, considerant sempre aquest home de forma subordinada al món econòmic del qual forma part. El marxisme peca d'un desconeixement absolut sobre la condició humana. La seva anàlisi peca de falta de realisme, ja que se situa en un pla de profecia en comptes de romandre en el pla científic que s'havia proposat, i desconegué factors de canvi i progrés que havien d'invalidar totalment les seves teories.

L'anàlisi de Marx sobre la història i l'evolució de les societats del passat, a través de la història dels diferents sistemes econòmics, és una anàlisi profunda i força objectiva, però la seva projecció en una societat futura està completament mancada d'objectivitat. És una utopia infundada, edificada sobre una extrapolació de factors econòmics i sobre un idealisme voluntariós que pretén redimir l'home de la seva responsabilitat històrica. El socialisme científic analitza correctament el món capitalista, el sistema econòmic del món capitalista (és a dir el passat), i pretén explicar els avantatges d'un món que hagi superat les contradiccions de l'actual, explica el futur imaginant-lo. L'anàlisi que fa del capitalisme és correcta, la seva imaginació del futur «socialista» constitueix un gran error. Marx va imaginar la societat que a ell li hauria agradat que existís en el futur, i ho va fer extrapolant factors del passat sense conèixer quins serien realment els nous factors sobre els quals aquesta nova societat es construiria. Davant el marxisme com a ideologia cal assenyalar, igualment, que «la ideologia és l'enemiga del progrés».

Estem contra el comunisme, perquè esclafa la dignitat humana.

VÁCLAV HAVEL (1936) va encapçalar l'oposició al règim comunista fins a la instauració d'un règim democràtic a Txecoslovàquia, i va ser elegit president de Txecoslovàquia fins que Eslovàquia va aconseguir la secessió, el 1992. Va ser elegit posteriorment president de Xèquia el 1993

II. EL MATERIALISME HISTÒRIC

La teoria que manté l'existència d'un model de regularitat en el desenvolupament social, com el que s'ha exposat abans, es denomina *concepció materialista de la història* o *materialisme històric*. Pretén explicar la totalitat del desenvolupament de les societats humanes, com un complex de processos dialèctics ininterromputs que tenen per estímul principal i incessantment repetit l'acció recíproca entre l'home i el món material que el rodeja, en el procés social de la producció, i que es manifesta pel desenvolupament de les forces productives.

Marx va descobrir les lleis fonamentals, i Engels va fer l'estudi de les seves conseqüències essencials; i tot plegat ha creat els fonaments d'una pretesa anàlisi científica del desenvolupament de les societats humanes. El descobriment i l'anàlisi d'aquestes lleis i de les seves conseqüències són el fonament de l'anàlisi «científica» marxista del desenvolupament de la societat humana. Engels va subratllar la seva significació històrica dient que «així com Darwin havia descobert la llei del desenvolupament de la naturalesa orgànica, Marx havia descobert la llei del desenvolupament de la història humana».

En el marxisme, la concepció materialista de la història no pot separar-se de la seva font, la concepció materialista del món: considera que l'acció recíproca entre l'home i el món material que el rodeja, que es manifesta pel desenvolupament de les forces productives, no és altra

cosa que l'home enfrontat amb l'existència real, objectiva, que existeix independentment de la seva voluntat i de la seva consciència; no és altra cosa que l'home enfrontat amb el medi material objectiu, enfrontat amb la matèria, i no amb els fantasmes del seu propi esperit o les reaccions de la seva voluntat. Considera també que l'activitat humana forma part també del món vertader, del món que existeix objectivament, que aquesta activitat humana transforma aquest món objectiu i l'adapta de manera efectiva a les necessitats de l'home. I que si no es planteja la realitat objectiva del món material, transformada en el curs del procés social de la producció, l'anàlisi científica de les lleis que regeixen el desenvolupament de les societats humanes perdria el seu sentit, no seria sinó un joc capriciós de la fantasia humana.

El materialisme històric. La seva filosofia

L'anàlisi marxista és força encertada en formular els principis que regulen el món econòmic, però és absolutament equivocada en creure que aquests principis són el tot de la història humana, i també en imaginar i extreure'n conclusions dogmàtiques. El marxisme conté implícitament una concepció equivocada del món: la seva filosofia materialista; i una conseqüència fonamental també equivocada: la imaginació d'un futur utòpic en funció de totes aquestes teories.

El materialisme històric és part implícita i inseparable de les teories econòmiques marxistes, però té moltes altres connotacions. Tal com hem dit abans, el marxisme constitueix un estudi força acurat del món capitalista, tanmateix en la seva concepció de com ha de ser el socialisme es converteix també en idealista i utòpic; comet els mateixos errors que van cometre els socialistes utòpics, encara que sigui des d'uns altres pressupòsits i des d'un suposat coneixement científic de la realitat. De manera que el socialisme que es vol construir en base a aquestes idees

utòpiques, com que no pot existir per les bones, s'imposa per la força, i en això consuma el seu fracàs històric.

El materialisme històric pretén que la història de la humanitat s'expliqui tota ella a partir dels processos econòmics i de l'evolució d'aquests, com a conseqüència de la superació de les seves contradiccions; consagra així la idea d'un món mecanicista mogut en dependència única i exclusiva del procés econòmic. Anuncia i aspira al paradís terrenal d'un benestar creat a partir del desenvolupament econòmic, en definitiva al materialisme *per se*, i considera un món en el qual els valors espirituals estan sotmesos sempre i són conseqüència de l'esdevenir que imposa tot sistema econòmic.

La concepció materialista implica l'ateisme, un món sense déu ni valors transcendents, la concepció d'un món regit només per les lleis econòmiques. Expressa l'esperança i la convicció de la fi de la cultura religiosa i de totes les religions, que considera pròpies d'una fase de la prehistòria de la humanitat. El materialisme històric representa la concepció d'un món materialista i ateu, i constitueix la negació de la dimensió espiritual i transcendent de l'home. Considera l'home com un subproducte més de la societat econòmica: com el resultat «involuntari», fruit de l'atzar, d'un món capitalista, o bé el resultat «planificat» d'un món socialista.

El marxisme imagina un món utòpic, però pretén arribar-hi a través d'una lluita en què el fi justifica els mitjans, i per això justifica la manca de llibertat, en funció d'una justícia social ideal. Considera la lluita de classes com a premissa necessària de tota acció política i social. Tot això porta a la consideració de la necessitat d'organització de la classe treballadora en un partit ben disciplinat, liderat per l'avantguarda d'aquesta classe treballadora i, com a conseqüència, a la subtil concepció leninista de la dictadura del proletariat. El marxisme justifica un determinat tipus de dictadures en nom del poble i de l'interès general. En definitiva, que, per tal d'assolir els propòsits que aquestes teories comporten, tot és permisible i justificable.

El marxisme imagina un futur que no ha existit mai enlloc, amb una justícia ideal impossible de concretar; a partir de l'eliminació de les contradiccions del món capitalista, sense preveure les que seran pròpies del sistema socialista. El marxisme és dogmàtic, no admet dissidències. La conseqüència de tota aquesta filosofia ha estat un règim de terror i misèria com mai la humanitat no havia conegut. La filosofia marxista constitueix un greu error d'apreciació històrica que ha conduït a la barbàrie més gran del segle XX, sota arguments d'una fe cega en un futur utòpic que no ha vist enlloc la llum, ni a escala personal ni a escala col·lectiva.

El futurisme marxista

El materialisme històric i el seu «futurisme», és a dir, la seva imaginació de com havia d'evolucionar el capitalisme i sobre el que havia de ser la nova societat socialista, així com la manera d'arribar-hi, han constituït un gran error. El marxisme ha considerat erròniament com havia d'esdevenir tant el capitalisme com el socialisme i, en fer-ho, ha considerat, d'una banda, la fi del primer, per raó de les seves contradiccions i per la seva incapacitat d'evolucionar i, de l'altra, el socialisme com l'estadi definitivament civilitzat d'una societat justa basada en la igualtat, capaç d'evolucionar sense traumes, a partir de conceptes que la realitat s'ha encarregat de desmitificar i situar correctament (com el de la propietat social o col·lectiva dels mitjans de producció, la planificació econòmica, i l'igualitarisme mal entès, així com el paper del nou home, subproducte d'aquestes noves circumstàncies).

Karl Marx, que era un home molt intel·ligent, es va proposar d'estudiar a fons les condicions en les quals es desenvolupava el sistema capitalista i va ser molt profund en la majoria dels temes objecte del seu estudi. Va contribuir decisivament al mètode que permet l'anàlisi siste-

màtica i la interpretació del sistema econòmic capitalista. Una altra cosa és el que ha succeït pel que fa a les seves previsions del que havia de ser la societat socialista, en la qual els mitjans de producció havien de ser propietat social, és a dir, del conjunt de la societat, un sistema econòmic sense amos ni criats, sense oligarquia ni antagonismes, tot havia d'estar correctament planificat i tots havíem de ser iguals; en aquest camp, evidentment, no en va encertar ni una.

L'anàlisi que Marx va fer de la societat capitalista era una anàlisi pessimista (imaginació pessimista quant al passat); l'anàlisi que va fer del que havia de ser la societat socialista era decididament una anàlisi optimista (imaginació optimista quant al futur). La realitat ha estat en ambdós casos, tanmateix, completament diferent: tant la història del capitalisme com la de la societat socialista (fidel seguidora, en teoria, del marxisme) han estat en el seu decurs completament diferents del que Marx va preveure. Això assenyala, com sempre, que imaginar el futur segons els nostres desitjos és poc encertat.

És cert que en el capitalisme hi ha grans contradiccions i desajustaments per raó dels interessos de classe, però també és cert que el capitalisme és viu i que evoluciona i que hi ha més llibertat que en cap altre lloc. En el socialisme marxista, en canvi, a més a més de no haver-hi llibertat, el sistema econòmic no ha donat de si el que s'esperava i, de fet, també hi ha hagut amos i molt importants: l'Estat, el partit i els seus acòlits; i l'obrer ha continuat sent un criat manat i mal pagat més que mai, sense drets, tan sols disposant dels mínims per subsistir i reproduir-se; i en definitiva hi ha hagut, com en el capitalisme, uns que han manat i la gran majoria de la població que hi ha estat sotmesa.

A més a més, en aquest socialisme, allà on ha existit, els recursos i la ciència han continuat estant al servei d'interessos que no tenen res a veure amb l'interès de la població i el vertader progrés de la societat. S'han fabricat, com a l'Occident, bombes i tota mena d'armes destructives per a la guerra, que s'han utilitzat per a finalitats de domini del món i molt especialment dels països de la seva òrbita —amb invasions

com les d'Hongria o Txecoslovàquia—, i armes que s'han venut també als països pobres, per fer «la revolució»!, i que han contribuït més que res a la seva pròpia misèria i destrucció.

Marx va analitzar correctament molts aspectes relatius al funcionament del sistema capitalista, però es va equivocar en tot el que es refereix a la perspectiva i a la «fe» en un model de societat socialista. La prehistòria i la història de la humanitat, segons Karl Marx, tenen a veure fonamentalment amb el sistema econòmic, més que no pas amb l'home mateix; tanmateix, quan es fa abstracció de l'ésser humà, es treballa només amb models abstractes, però l'ésser humà és quelcom complex, i quan es té en compte tot ha de ser considerat de manera diferent.

L'idealisme materialista: una nova religió

Els homes han lluitat tant pel seu futur que s'han oblidat de viure en el seu present. Marx va imaginar un futur ideal per a la humanitat, igual que fan totes les religions, amb la diferència de creure que aquest futur, paradisiac, podia existir aquí a la terra en comptes d'algun altre lloc celestial. Marx ha fet creure en una altra religió, que també volia fer de l'home un déu. Aquesta nova religió era una altra utopia, fundada en un coneixement equivocat de la realitat humana: la utopia marxista; amb un desconeixement absolut de com és i de com es fa l'home.

Hi ha utopies que deixen de ser-ho amb el temps, quan les condicions tècniques ho fan possible; hi ha utopies que seran sempre això, una utopia. El marxisme és una utopia de les del segon ordre; vol creure en la possibilitat de transformació de la naturalesa humana sense haver-la analitzada el més mínim. Imagina que la sola transformació de

les condicions materials transformarà l'home en un ésser dotat de totes les virtuts, perquè aquest és —així ho creu el marxisme— el principi de la seva naturalesa: fet per raó de les circumstàncies i transformat per raó d'aquestes circumstàncies.

El marxisme no creu que en l'home, malgrat el mateix home, hi hagi una natura que funciona d'acord amb unes lleis pròpies, en contra del que sí que creu que hi ha, per exemple, en tot sistema econòmic. Creu que el comportament humà és conseqüència del sistema econòmic, i no ha volgut saber d'aquest home res més que el que li ha convingut. ¿Pot, l'home, veure transformada la seva pròpia naturalesa positivament sense més que transformant les condicions que l'envolten? Evidentment que això és desconèixer absolutament com és realment aquest home i de què depèn. L'home no és un factor marginal de la creació, ni és un factor isolat, és un factor central, i la seva transformació «positiva» no depèn només que el món que l'envolta sigui un món sense problemes materials, sinó que depèn principalment d'ell mateix, del seu esforç i del seu propi treball; sense treball no hi ha construcció, l'automodelació, d'aquest home. Però tot plegat s'ha de produir sota un règim de llibertat que permeti la creativitat humana en tots els camps.

La construcció de l'home es regeix per les seves pròpies lleis «tècniques», que funcionen també, com en tot sistema econòmic, amb independència de la voluntat i la consciència dels mateixos homes. Només qui descobreix aquestes lleis i les té en compte pot transformar l'home i la societat. Aquesta recerca de coneixement i aquesta transformació duren tota la seva vida, qui arriba a dominar-ho troba la pau que ha estat cercant, qui no, resta dins el temor d'un futur incert. La lluita per la transformació de la societat no té fi; si tingués fi mancarien a l'home les circumstàncies que fan possible la seva pròpia transformació.

Hi ha moltes profecies que resten incomplides i aquesta n'és una: ni l'alliberament de l'home, ni l'humanisme, no s'han produït des dels pressupòsits marxistes. Ans el contrari, tal com ha dit Havel:

«Txecoslovàquia és un país devastat per la filosofia de l'odi i pel govern dels incívics». I també Shatalin, membre del Comitè Central del Partit Comunista de l'URSS (PCUS), manifestà que «Les causes profundes de tots els nostres problemes són la penetració de la ideologia comunista totalitària en tots els porus de la societat, invàlida i atordida, l'odi interètnic i l'existent entre les diferents capes socials».

La humanitat arribarà possiblement, a poc a poc, a cotes de benestar superiors i al seu ple alliberament, però no serà pas com el marxisme havia imaginat, des de la concepció econòmica mecanicista i monolítica que havia previst, enmig de l'ateisme, sense fe en els valors espirituals, sense fe en l'home, sinó des de formes molt més plurals i diverses, en qualsevol cas des de la iniciativa i la creativitat humanes de cada dia. Joan Pau II, el Papa polonès, referint-se al comunisme, digué: «Una utopia tràgica perquè nega les dimensions espirituals de l'home. L'intent de construir un món sense Déu s'ha revelat il·lusori».

El marxisme prescindeix de l'home, creu només en la implantació d'unes estructures econòmiques que ho han de garantir tot; fins i tot la construcció d'aquest mateix home pressuposa la seva bondat i la seva virtut en unes condicions determinades. No sap, de fet, res de l'home ni de com es construeix, no sap que allò que el fa actiu és el desafiament de la vida i la recerca de la seva pròpia identitat: la possibilitat de lluitar i vèncer en el coneixement, en la recerca d'una llibertat i una justícia més grans, en la recerca del seu propi benestar material i espiritual. L'home és el resultat de la seva pròpia acció, però és ell mateix qui lliurement ha de decidir el què i el com. No hi ha ni hi haurà un món resolt per sempre més, el món estarà sempre sotmès al desafiament d'un futur incert, al repte de la satisfacció, dia rere dia, de les necessitats materials i espirituals humanes.

'estatus del treballador en el món comunista. La demagògia i la mentida del sistema comunista

El comunisme practica la màxima que el que importa és el fi i no els mitjans, i així s'esdevé, en funció del fi i d'un futur utòpic, l'exercici diari de la demagògia i de la mentida que pretenen tenir la seva justificació en el refrany, esmentat per Maquiavel, «el fi justifica els mitjans». Com és possible, hom es pregunta, viure tota una vida de mentida i cinisme creient que un futur construït d'aquesta manera serà millor?, com és possible tant fanatisme i tanta estupidesa i, en definitiva, tanta crueltat?

El comunisme considera l'home com un subproducte de la societat econòmica, i l'anul·la completament en funció de pretesos fins socials. Enlloc com en el món comunista l'home ha estat menys, enlloc com en el comunisme l'home ha estat tractat tant com un objecte, un número sense identitat. I tot en nom dels seus propis interessos, que uns pocs administraven i decidien també quins eren. El comunisme s'instal·la en la mentida com a mètode d'acció política, en funció d'uns pretesos fins de progrés de la societat. Les dictadures governen amb la mentida per justificar el que és injustificable.

Efectivament, les classes socials enteses tal com fa el marxisme han desaparegut, n'hi ha unes altres: d'una banda, els mateixos treballadors, i de l'altra, l'oligarquia comunista. La lluita d'aquesta altra classe treballadora es troba esclafada sota l'imperi d'una dictadura atroç que s'aplica en nom del bé comú. Destructora de tot allò en nom del qual pretén justificar-se: destructora en definitiva de la mateixa dignitat humana. Només un règim de terror pot fer possible perpetuar les situacions irracionals. L'experiència comunista permet observar la injustícia més gran excusada en la utopia d'un futur millor. El comunisme ha esclafat arreu la classe treballadora en funció d'interessos dictats per uns quants, que tenen a veure amb una lluita pel domini del món.

En el món comunista el treballador ha estat més esclau que enlloc: ni dret de vaga, ni dret de reivindicar augment de sou o millores laborals, ni dret de canviar de feina, ni dret de moure's, ni de reunió, ni d'associació, ni de lliure expressió. Tot estava planificat des de dalt en funció del bé comú. El resultat ha estat l'autodestrucció econòmica i moral d'aquesta societat, contra la qual cosa, finalment, submergit en la misèria, el mateix poble s'ha rebel·lat. Què pot fer el poble en aquesta situació? L'únic intel·ligent i possible, el que han fet: negar-se a treballar; és a dir, fer veure que sí, que obeeixen i creuen en el sistema, però en realitat passar d'ell. Instintivament, així han actuat, en una espècie de vaga general permanent de braços caiguts. I això és el que es podia observar a l'URSS.

No sé si Marx estaria d'acord amb la realitat a què han conduït les seves teories, però els pobles que s'hi han vist sotmesos poden donar-li les gràcies, perquè sense les seves teories no hi hauria hagut els dictadors que hi ha hagut, que han interpretat segurament segons la seva conveniència aquestes teories, però de les quals s'han servit i que els han sustentat ideològicament.

La revolució

Pretendre canviar la societat és tan difícil com pretendre canviar l'home, només s'aconsegueix per la força dels esdeveniments. La rutina i la inèrcia conservadores són factors quotidians molt difícils de modificar. Canviar l'home és en veritat difícil i potser és bo que sigui així: les seves cuites, els seus anhels i preocupacions són conseqüència d'un procés de formació històric, llargament debatut. També a la societat li costa molt moure's, entendre i reaccionar; canviar la societat és també, per les bones, molt, molt difícil.

Per canviar la societat cal una conscienciació general d'allò que és necessari i líders que dirigeixin el canvi. Però això, d'ordinari, és també molt difícil de trobar, perquè a interessos contraposats hi solen correspondre líders amb diferents predicaments i la suggestió de diferents vies.

El cert és que quan no hi ha evolució cal la revolució. Per aquest motiu, tota societat hauria de ser suficientment oberta i flexible per fer possible que l'evolució existeixi, i així no seria necessària cap revolució. La gent raonable, la gent normal, prefereix l'evolució a la revolució; el que no saben molts és que, perquè sigui possible, cal l'adequació dels seus interessos amb flexibilitat al ritme que el progrés d'aquesta societat requereix (dit en termes econòmics, a la nova conjuntura que les forces productives, en cada moment, fan possible i necessari), a través d'una relació dialèctica i estimulante, que incentivi el canvi i que no sigui causa de lluites estèrils. Perquè les coses canviïn cal que la gent tingui consciència del que passa, dels problemes i de la possibilitat de solucionar-los. Certament, davant del que és important, i per avançar, és necessari tenir-ne consciència i actuar des de la unitat.

En cas contrari, quan els problemes s'han fet tan grossos que la gent ja no pot respirar, és quan ve la revolució, i les coses canvien per la força. Però el resultat de tota revolució és sempre diferent del que eren els seus objectius inicials. No totes les revolucions socials s'insereixen dins els paràmetres de canvi i progrés que el marxisme considera en la seva anàlisi teòrica d'evolució de la societat. El cert és que moltes revolucions porten a dictadures sense retorn i a més misèria que mai, i que requereixen després unes altres revolucions socials, també des del «comunisme», per alliberar-se'n.

'evolució del capitalisme, diferent d'allò que Marx havia previst

Imaginar, com va fer el marxisme, quina havia de ser l'evolució del capitalisme considerant inevitable la seva derrota, ha constituït un gran error, perquè el capitalisme ha evolucionat i s'ha adaptat als canvis dels factors de producció i de les forces productives millor que el món comunista. De fet, el capitalisme del món occidental ha esdevingut un sistema flexible com cap altre en el passat: el capitalisme s'ha adaptat millor als canvis tecnològics que cap altre sistema, i s'hi han adaptat les relacions de producció i la seva superestructura ideològica i la seva consciència social com en cap altra societat. En aquest sentit, el capitalisme s'ha socialitzat molt més que els mateixos països anomenats socialistes.

Per contra, els països anomenats socialistes s'han mantingut dins una ortodòxia ideològica paralitzadora en la pràctica de tot canvi. L'arteriosclerosi del sistema soviètic ha comportat la seva derrota. En el socialisme marxista ha succeït alguna cosa així com creure que era suficient que Marx i Engels haguessin afirmat i desenvolupat la teoria que afirmava que el capitalisme estava condemnat al fracàs i el socialisme al triomf per tal que no calgués preocupar-se de res més; aquesta fe cega havia de ser suficient per obtenir la victòria. I això és el que també han cregut molts partits amb ideologia d'esquerres del món occidental, fins al seu col·lapse i la seva fi.

D'altra banda, en el camp de la planificació, el sistema capitalista no és òbviamment un sistema en el qual l'Estat planifiqui tota l'economia, però és evident que també hi ha hagut una adequació a una major intervenció, com a conseqüència d'una experiència que ha demostrat aquesta necessitat. Des de l'època en què el socialisme s'anteposava al capitalisme com a sistema d'economia planificada per raó del que podien ser els interessos generals de la societat, enfront d'un sistema d'economia de mercat, mogut pel lliure albir de la iniciativa privada, ha transcorregut un llarg termini. Des de l'anàlisi de Marx del capita-

lisme i de la seva idea de la societat socialista, al segle XIX, les coses han canviat radicalment.

Així mateix, la teoria marxista d'una evolució del capitalisme envers l'empobriment generalitzat ha constituït un altre error important de previsió. El marxisme considera que dins el capitalisme cada vegada hi haurà més pobres, i que no hi haurà classes mitjanes, que la gran majoria seran pobres i uns pocs cada vegada més rics. Aquesta consideració ha estat un altre greu error, ja que s'ha produït exactament el contrari; si bé és cert que hi ha gent cada vegada més rica, també és cert que en el capitalisme més desenvolupat cada vegada hi ha més gent situada a les classes mitjanes i que cada vegada hi ha més gent que viu més bé, i això és el que importa: que cada vegada hi hagi més gent, la gran majoria, amb un nivell de benestar suficient. El capitalisme comporta a l'Occident on es troba implantat l'etapa de més prosperitat de la història de la humanitat. En definitiva, és en el comunisme on cada vegada hi ha més pobres i no en el capitalisme.

De la mateixa manera, el capitalisme, amb tots els seus defectes, ha consolidat un estat del dret i la llibertat més gran que mai hi hagi hagut a cap altre lloc, i és això el que ha fet possible que evolucionés i progressés. El sistema capitalista (basat en la democràcia, l'estat de dret i l'economia de mercat) ha resultat ser molt més flexible que el sistema comunista (basat en el marxisme, dictatorial i d'economia planificada), el contrari del que Marx havia previst. Per a l'únic que ha servit realment tal comunisme ha estat per actuar de revulsiu del capitalisme, i així aquest ha evitat caure en les seves mans i en les seves formes.

*Si el Senyor Totpoderós m'hagués consultat abans d'embarcar-se en la creació,
li hauria recomanat alguna cosa més senzilla.*

ALFONS X EL Savi (1221-1284), rei de Castella i Lleó. Va promoure una important tasca jurídica amb la promulgació del *Fuero Real*, les *Leyes del Estilo* i les *Siete Partidas*; aquest últim codi va ser de gran influència i comportà la recepció del dret romà a Castella, que s'incorporà al corrent europeu del «dret comú». Referent cultural de l'època, va reunir a la seva cort savis i erudits de les tres religions peninsulars (cristians, musulmans i jueus) i va crear escoles d'investigació i traductors (traduí al castellà la Bíblia, el Corà, el Talmud, la Càbala, *Calila y Dimma*...). Ell mateix va deixar una abundant obra escrita tant literària com històrica i científica. Es considera de la seva època l'adopció del castellà com a llengua oficial.

III. EL LIBERALISME I EL SOCIALISME

La llibertat, la justícia social i la solidaritat

La llibertat i la justícia social han estat sempre els dos cavalls de batalla de la política; l'home aspira tant a l'una com a l'altra. L'aspiració de justícia que comporta la paraula *socialisme* i l'ideal de vida en llibertat que comporta dins seu el liberalisme conformen la línia central del que és el debat polític de l'època moderna.

Sense llibertat l'home es torna passiu i sense responsabilitat, per la qual cosa que és un condicionant bàsic necessari en totes les circumstàncies. La llibertat és la clau de tot progrés, però no és un bé de què es pugui gaudir isoladament considerat. La llibertat individual està directament subordinada a la necessitat de supervivència que té aquest mateix individu. Quan es parla d'un concepte determinat, sovint es fa abstracció i se segrega del tot del qual forma part; tanmateix, s'ha de considerar que la llibertat es troba condicionada i relacionada amb tota la resta. Perquè, tal com hem vist que deia Lenin: llibertat per a què? En l'estadi primitiu del subdesenvolupament, per al qui no pot menjar? En l'estadi de la subcultura? La realitat és que en estadis d'indigència és molt fàcil manipular les masses i aquestes solen vendre's —venen la seva llibertat— a canvi de promeses per cobrir les seves primeres necessitats.

La llibertat és el bé més preciós que hi ha per a qualsevol home i per a qualsevol societat; de fet, els qui la volen substituir per la iniciativa de l'Estat omnipresent i totpoderós el que volen és convertir l'home en un súbdit més que no pas en un ciutadà. I no és des del dirigisme totalitari i la il·lustració d'uns quants que es canvien les coses, o que canvien per a bé. La societat evoluciona justament quan ho fa a través de l'experiència adquirida en llibertat, igual que l'home creix i es fa a través de la seva pròpia experiència. Una societat sense llibertat per a l'home concret resta mancada del més important factor del seu progrés. Karl Popper: «La llibertat, fins i tot si ens empobreix, està per sobre de la riquesa de les nacions. La negació de la llibertat furta a l'home la seva responsabilitat personal, cosa que porta a l'anul·lació del debat, de la investigació i de la recerca constant de la veritat».

Tanmateix, aquesta llibertat s'ha de fer compatible amb els principis d'una justícia social en què es consideri l'home com a subjecte social responsable i, per tant, inserit dins una societat solidària en què el bé comú és indestruïble del bé de cada individu. L'home ha d'adquirir consciència de l'entramat social i interdependent al qual pertany. L'home sense consciència social mira només els seus interessos al marge dels seus deures, de manera insolidària i destructiva.

A través de la història de la humanitat i de la seva lluita pel progrés s'han anat proposant models i sistemes i s'ha anat evolucionant en funció de les diverses circumstàncies i possibilitats. Avui, encara resten confrontats aquests mateixos desafiaments de progrés en llibertat de la humanitat i del progrés amb justícia i solidaritat, en què es posa de manifest que l'home no pot avançar sol sinó com un tot, individu solidari, dins la societat a la qual pertany, que es troba cada vegada més relacionada i és cada vegada més interdependent. D'aquesta manera, tant l'un com l'altre, el capitalisme i el socialisme, van també evolucionant en adquirir consciència d'aquests fets i, així, també el marxisme des de la seva teoria i la seva pràctica.

'experiència marxista

Marx analitza i defineix el socialisme «marxista» com a «científic» i com l'últim estadi en el desenvolupament de les relacions de producció de la societat, després de les seves diferents etapes. El socialisme anterior a Marx és considerat utòpic perquè no parteix del coneixement objectiu de la realitat i de la seva evolució, sinó que pretén construir una realitat separada, de manera ideal, com si pogués existir *motu proprio* i deslligada del desenvolupament de les forces productives de cada moment històric. Amb el socialisme marxista s'havia d'evolucionar finalment cap al comunisme: una espècie de paradís terrenal.

De manera que, en parlar dels anomenats sistemes «socialistes», el primer que cal és veure si realment han estat el que Marx va imaginar o no. I, si ens trobem en aquest darrer cas, en quin tipus de sistema s'han convertit? La resposta a la primera qüestió és que evidentment una cosa és la teoria marxista i, una altra de ben diferent, la realitat que s'ha construït sobre la base d'aquesta teoria. La resposta a la segona pregunta l'han donada els mateixos interessats, els mateixos protagonistes: es tractava d'un capitalisme monopolista d'Estat, sistema feudal de l'era industrial, amb un únic senyor totpoderós, l'Estat.

Marx va anunciar la superació de totes les contradiccions del sistema capitalista i, finalment, un sistema lliure i democràtic en el qual s'havia superat la lluita de classes, eliminat la propietat privada dels mitjans de producció i fent que les plusvàlues del sistema productiu revertissin en benefici de tota la societat. Tal com s'ha vist, el socialisme marxista s'ha descompost i es troba en retirada a tot arreu, per raó de les seves pròpies contradiccions, mentre que el capitalisme continua acomodant-se a les necessitats canviants.

Per tot això, a manera de resum, els fets rellevants dels quals cal ser conscient són:

En el marxisme, la propietat social dels mitjans de producció no va ser més que una abstracció impossible de concretar. L'aplicació de les idees de Marx va conduir a la situació d'un capitalisme monopolista d'Estat. I des del moment que hi ha un Estat que mana i que organitza els factors de producció d'una manera determinada des de dalt, la resta no compta per a res. S'elimina la iniciativa individual, el seu estímul i la seva responsabilitat.

La planificació, des del centralisme democràtic, havia de substituir el mercat. La finalitat principal en el socialisme havia deixat de ser el benefici i, per tant, la competència; el nou punt de mira era la satisfacció de les necessitats humanes, determinades pel conjunt de la societat. Malauradament es va eliminar un determinat tipus de competència, però no la carrera d'armament ni la d'assolir el domini del món. I el que posa en evidència l'experiència històrica és que cal anteposar al «centralisme democràtic» i la seva planificació, el pluralisme i la descentralització.

També l'igualitarisme mal entès ha estat una font d'equívocs permanent al servei de vertaders despropòsits. De fet, per fer-ho possible, qui ha determinat quines eren les necessitats de l'home en el comunisme no ha estat la societat en conjunt, sinó l'Estat. Tot es decidia per l'Estat, l'individu era tractat com un menor d'edat. De manera que aquest individu ha subsistit en aquest règim com a factor de producció, «producte» alienat; igual que en la societat capitalista, tenia un preu, com el tenien tots els altres productes.

I l'home, objectiu «final» de la revolució, ha esdevingut un objecte sense autonomia, un subproducte del sistema, sense consideració de la seva dignitat. El resultat: un ésser indiferent i passiu. El comunisme com a marc d'una societat amb condicions millors per a la construcció humana ha constituït un fracàs total. La construcció del socialisme, per la força, ha destruït els vertaders valors humans en funció dels quals —oh paradoxa!— es feia la revolució i es volia edificar aquest socialisme.

Finalment, cal reconèixer que la història és un fet dinàmic, i per tant la indeterminació *a priori* del seu decurs. L'experiència mostra que la societat que no estigui oberta a rebre la influència del progrés en llibertat (la cultura, la ciència, la tecnologia...) és una societat condemnada a perir. I com a conseqüència, també que la revolució social només és efectiva com a conseqüència de la revolució cultural, científica i tecnològica. A la pràctica, la ideologia marxista ha estat la més contrarevolucionària, tot el contrari del que Marx pretenia; ja que en el comunisme la ideologia marxista es mantingué substancialment sense vacil·lacions ni adaptacions de cap classe, imposant una via que la història ha demostrat equivocada.

Tot això mostra que el marxisme no s'ha concretat en una societat ni més justa, ni més democràtica. El que constata la història és que sense llibertat no hi ha democràcia, ni justícia, ni desenvolupament lliure de les forces productives, i que conseqüentment no hi ha progrés efectiu de la societat. El marxisme, en definitiva, no s'ha concretat enlloc tal com va ser enunciat, si bé són molts que pretenien tenir-ne l'exclusiva. I a més a més, tal com hem vist, constitueix un nou idealisme materialista, una nova utopia, i es converteix en una nova religió social. Tot i això, encara hi ha marxistes utòpics que hi creuen.

El capitalisme i el socialisme marxista

Segons el marxisme, en correspondència amb un determinat desenvolupament de les forces productives i a partir del caràcter privat dels mitjans de producció, el capitalisme constitueix l'estadi d'unes relacions socials de producció antagòniques i classistes. Existeix des de la concepció d'un sistema econòmic basat en la lliure concurrència en la producció i la distribució dels productes, de tal manera que es garanteixi una competència àmplia, plural i flexible que determini per si sola

el preu (que no el valor) d'aquests productes, donades unes condicions determinades d'oferta i de demanda, per tal de satisfer de la millor manera possible les necessitats canviants de la societat.

El socialisme marxista deriva, en canvi, de la concepció d'una economia basada en la propietat social dels mitjans de producció i planificada per l'Estat (en teoria pel conjunt de la societat), en funció dels interessos generals determinats per endavant. Està concebut com l'estadi d'unes relacions socials de producció sense antagonismes de classe, que permetin el màxim desenvolupament de les forces productives de la societat, a partir del qual l'individu pugui existir sense alienació ni contradiccions, per concentrar-se només en la seva lluita contra la natura que se li oposa i poder dirigir conscientment el procés del seu propi desenvolupament.

Malgrat les idees i els bons desitjos, cap d'aquests dos sistemes existeix implantat en la seva «puresa» ideològica i, com és natural, el capitalisme i aquest socialisme es troben enfrontats, intrínsecament enfrontats. Tanmateix, tenen en els seus dèficits moltes coses en comú:

El capitalisme «és conservador», aparentment creu en la moral i la virtut, però la veritat és que els homes s'hi comporten com llops. El déu diners ho domina tot i ho posa als seus peus, el seu materialisme ho acaba ofegant tot, i de sentit social i de solidaritat no n'hi ha gens ni mica. En el capitalisme pur l'individu social no existeix, tothom fa el que pot a costa del que sigui i de qui sigui. El concepte de ciutadà no inclou obligacions de solidaritat ni justícia social; no existeix consciència de l'entramat econòmic com a fet social. El capitalisme abandonat a la seva dinàmica produeix desigualtats insalvables. Marx diu sobre aquest fet: «Les passions més violentes, més mesquines i més repugnants que nien en el pit humà són les passions de l'interès privat».

En el socialisme marxista, que es considera a si mateix revolucionari i progressista, tot es trobava subordinat a una concepció ideològica

excloent que s'imposava per la força. Els partits comunistes, en arribar al poder, van utilitzar l'excusa de l'interès general, la igualtat i la justícia social per fer el que els va convenir. En ell el fi justificava els mitjans: la mentida, la força bruta... No es creia en res, en cap valor ni ètica, més que, en teoria, en el valor i l'ètica d'una societat finalista. De sentit social i de solidaritat no n'hi havia tampoc gens. Igual com en el capitalisme, l'home es trobava esclafat per una revolució social que s'imposava al marge dels propis principis que la van impulsar.

Tot plegat ens ha situat davant d'haver de considerar si realment aquestes vies duen a algun lloc i si no hi ha altres camins on siguin compatibles el progrés amb llibertat i la vertadera justícia social.

Els sistemes econòmics i els sistemes polítics

La política és un fet històric, depèn de cada lloc i circumstàncies. Diferents situacions econòmiques i socials demanen diferents solucions i pràctiques polítiques. I segons Marx, a tot sistema econòmic li correspon un sistema polític determinat. A unes determinades relacions socials de producció els correspon una superestructura política i jurídica que està al seu servei, tant a l'Orient com a l'Occident.

El capitalisme és conseqüència del desenvolupament del sistema econòmic de la societat burgesa i de creure en un sistema liberal d'economia, en el *laissez faire* de l'individu i en la lliure competència. El resultat és fàcil de veure: el fort es menja el dèbil; el més capaç, el que no ho és tant; el que està més ben situat, el que ho està menys. Tot això és així malgrat les revolucions burgeses que hi ha hagut i que, en acabar amb el totalitarisme i el fetitxisme de les monarquies, han predicat la igualtat i la fraternitat, a més a més de la llibertat.

El socialisme marxista, que ha existit fins ara en les anomenades «democràcies populars», no ha estat conseqüència del desenvolupament de la societat capitalista com anuncià Marx, en preveure en aquesta l'enriquiment progressiu d'uns pocs i l'empobriment de les masses «proletàries», sinó que és el resultat, principalment, de les revolucions —i de la seva influència a Rússia i a la Xina— per alliberar aquests països del mateix que la revolució burgesa: del totalitarisme dels tsars i dels emperadors, i conseqüentment, el poble, de la misèria i la subjugació. El comunisme, arreu on ha existit, ha pres el poder per la força.

En la societat capitalista es diu que qui té els diners té el poder. En el socialisme, el poder el tenien els representants del partit únic, «l'avantguarda del proletariat», al servei d'interessos i d'ideals de domini del món, per tal d'estendre el comunisme arreu —i no se sap ben bé per què, ja que tots vivien en societats amb més misèria i problemes que les altres que volien «convertir» i millorar. I, així, si qui mana a l'Occident són els representants de qui té els diners, qui manava a l'Orient era també una cúpula, minoria il·lustrada: la *Nomenklatura*, en deien, representació en teoria del proletariat, que com una qüestió de principi ocupava el poder per redimir del sofriment l'home explotat per la injustícia, però que en realitat estava també, i sobretot, al servei d'interessos del poder polític i econòmic de la classe dirigent.

Es tracta de la competència entre dues concepcions econòmiques antagòniques però que a la pràctica comporten d'una manera igual grans injustícies. Els dos sistemes s'han de reformar, s'han d'humanitzar. El pluralisme de la societat s'ha de traduir en l'organització i la institucionalització d'un poder vertaderament democràtic: plural, equilibrat i independent entre si, que actuï sense prepotències i sigui moderador. El poder ha de diversificar-se, ha de representar els interessos en joc, ja que l'única possibilitat que hi ha de millorar qualsevol societat és fent-hi possible la coexistència de les forces diverses que la representen, que en són la seva expressió. La societat és plural en els seus interessos, com ho són els homes en les seves condicions.

Els corrents socialdemòcrates i el comunista

Quan es parla de socialisme es corre el perill d'identificar, i per tant de confondre, el socialisme marxista implantat pel comunisme als països de l'Est amb el socialisme de tradició democràtica que es postula als països d'Occident com a alternativa justa al capitalisme desenfrenat. I això és així perquè hi ha hagut èpoques en què aquest socialisme democràtic s'ha confessat també marxista (com en el cas d'alguns partits comunistes occidentals, també autoproclamats marxistes-leninistes), la qual cosa ha pesat fortament sobre la seva credibilitat perquè, evidentment, era contradictori.

Seria bo, doncs, per a la deguda claredat, en parlar de l'experiència marxista-leninista al segle XX, identificar aquest període com l'etapa de la utopia tràgica del «comunisme», regida pels partits comunistes. I també seria bo tenir en compte la diferència que hi ha entre les teories de Marx i Engels i la pràctica duta a terme des de Lenin, per no perdre de vista la diferència que hi ha entre el que poden tenir de bo les teories i el que té d'equivocat la major part del que ha estat la seva posada en escena. Hi ha hagut molta gent seriosa, però confosa, implicada en el comunisme, molta gent que ha cregut de bona fe que la teoria i la pràctica marxistes eren coses bones. I hi ha hagut molt intel·lectual i molt economista compromès amb aquestes idees i aquesta experiència.

El marxisme teòric té moltes coses bones, però conté també greus errors. La societat comunista constituïda a partir d'aquestes idees no té perdó, ha deformat les idees i les ha adaptades a la conveniència d'uns quants, creant per la força un món aliè al vertader interès de la societat. I és així com s'ha posat de manifest pels mateixos que hi havien cregut. Rakowski ha qualificat el comunisme com un despotisme oligàrquic: «L'origen de la seva derrota històrica va ser el seu rebuig de la democràcia per la idea leninista de la dictadura del proletariat que es va reduir a un despotisme oligàrquic i personal». I en això rau el seu gran error, en la diferència que hi ha entre un sistema totalitari i un sistema democràtic.

El sistema soviètic, com tot altre sistema que va contra corrent i que necessita assolir uns nivells de desenvolupament econòmic mínims, estava condemnat al canvi si volia situar-se en l'avantguarda i en la lluita per un món millor, i per tant, estava condemnat a la llibertat, perquè només en la llibertat dels individus es pot multiplicar la iniciativa creadora i el progrés. I és aquest el marc en el qual el socialisme democràtic, que es concreta, a la pràctica, en els corrents socialdemòcrates actuals, té futur. El socialisme marxista a la pràctica no ha tingut res a veure amb el socialisme utòpic que el va precedir, i probablement no tindrà tampoc res a veure amb el que el succeirà.

El pensament liberal

El liberalisme aspira a la instauració d'un ordre democràtic i pluralista, amb la defensa dels drets humans, la generalització de l'imperi de la llei i amb la reivindicació de la llibertat comercial. Considera que la contínua erosió de les llibertats, que va des del mal ús de la informació fins als monopolis estatals, des de l'aplicació parcial de les lleis fins a la creixent pressió fiscal, mostra que la història no és una via de sentit únic i que qualsevol avanç pot perdre's de sobte.

El pensament liberal considera que no té la veritat sobre el que és millor per a la societat. Entén que la confrontació de les idees que sorgeixen contínuament d'individus lliures permet apreciar els avantatges relatius de cada iniciativa i afavoreix la millor elecció. Basant-se en aquesta convicció, propugna un marc en què aquestes innovacions puguin prosperar i refusa els intents d'imposar de manera compulsiva els ordenaments que afavoreixen uns o altres grups específics, amb independència de si està ben estructurada la proposta o no.

En altres paraules, considera les persones com a éssers adults, capaços d'aprendre, i per tant es prefereix la llibertat i els riscos que comporta a la felicitat que pretenen imposar per decret les distintes «enginyeries socials», fruit del paternalisme o l'autoritarisme, basades en la presumpció d'un coneixement superior al de la mateixa societat i que aspiren a emmotllar el proïsme en allò que els seus mentors consideren el millor.

D'altra banda, el liberalisme considera que l'Estat avicia la burocràcia per tenir-la addicta, però que aquesta tendeix a apoderar-se d'aquest Estat. El liberalisme és antiestatal: no creu en l'Estat, ni en la planificació estatal, ni en l'empresa pública. El liberalisme creu en l'home, en un mercat sense regulacions, i creu que l'egoisme humà és també una font de progrés perquè estimula a aconseguir riquesa, a tenir més, i per tant a treballar i a fer negocis.

El liberalisme i el socialisme

Les teories liberals han donat suport teòric al llarg del temps al capitalisme. En el món capitalista, per raó de la seva imperfecció i de les seves injustícies van néixer les velles teories socialistes. A les teories liberals s'hi han oposat les teories socialistes. El debat versa, com no podia ser altrament, sobre l'individu, la societat i els seus respectius interessos, i és tan antic com ho és la humanitat.

El liberalisme és antinacionalista com ho és el socialisme, ambdós són internacionalistes. Volen un món sense fronteres, per raons diverses: els uns, perquè als diners no els van bé les fronteres, tenen necessitat d'un mercat mundial; els altres perquè imaginem el món d'una manera global i consideren el treball com un fet social d'abast internacional.

Els liberals creuen en tot allò positiu del liberalisme; els socialistes, en tot allò positiu del socialisme. Els liberals atribueixen tots els mals del món als socialistes, i els socialistes, als liberals. Ambdues doctrines es consideren moltes vegades excloents. El liberalisme posa l'accent sobre la primacia de l'individu; el socialisme, sobre el que és social.

El fet és que el liberalisme ha estat reformat i que a tot arreu intervé l'Estat per regular els processos econòmics. El socialisme sense llibertat ha caigut pel seu propi pes, però les seves idees, els seus ideals, continuen vigents i els mateixos socialistes veuen que s'han d'assolir per altres vies.

La correcció del liberalisme més insolidari va donar lloc inicialment als corrents reformistes i democratacristians. La correcció del socialisme marxista ha donat lloc a la socialdemocràcia. De tot això sorgeix en el món capitalista la idea actual que: «S'ha d'interpretar la socialdemocràcia com una superació del liberalisme i no com una filosofia antagònica», fet que ens duria a una coincidència bàsica entre aquesta idea nova de la socialdemocràcia i l'esdeveniment en el seu dia de la democràcia cristiana.

La veritat és que el món es mou, i que es mou des d'ambdues bandes cap al centre recollint el bo dels uns i dels altres i tractant d'excloure el que l'experiència mostra equivocacat. I així és com avui a Europa els dos corrents més importants són el socialdemòcrata i el democratacristià en correspondència, d'altra banda, amb l'interès de les classes mitjanes, avui majoritàries.

Classes socials, economia i confrontació

Al llarg del temps l'evolució de les classes socials ha estat un procés divers i també un component dinàmic de la història de les societats.

Però no es pot analitzar unívocament la història dels pobles com si tots haguessin de passar per les mateixes fases i situacions de manera mimètica; el que ha passat al Canadà o als Estats Units no té res a veure amb el que passa a l'Àfrica, per exemple, de la mateixa manera que els països europeus han evolucionat de manera diferent entre si al llarg de la història; només cal veure al segle XX la divergència que ha existit entre els països de l'Europa Occidental i els de l'Europa Oriental.

Avui, l'antagonisme i el procés de desenvolupament i canvi entre les diferents classes socials s'ha reduït en els països desenvolupats als límits de la lluita entre alternatives poc diferenciades, que propugnen models semblants i, en cap cas, canvis revolucionaris. Una altra cosa és el que es dona als països subdesenvolupats, en els quals els contrastos d'interessos són més grans i antagònics i on, per tant, les alternatives del canvi passen per una gamma de possibilitats més àmplia i, sobretot, més radicals.

La lluita de classes, des de determinades ideologies i la corresponent revolució, va permetre en alguns països, d'acord amb la teoria del socialisme «científic», l'organització planificada i dirigida per l'Estat del sistema productiu en funció del que es creia que eren les necessitats del conjunt de la societat. Però, què ha resultat de tot això al cap de vint-i-cinc, quaranta o setanta anys? No res. Ni des de la perspectiva d'una societat sense antagonismes ni des de la perspectiva dels seus resultats econòmics, en qualsevol cas molt menys del que es podria haver donat segons el sistema tradicional del lliure albir capitalista. Com a conseqüència, el mateix sistema econòmic ha provocat que es col·lapsés i s'autodestruís.

El funcionament de l'economia depèn d'una sèrie de factors que s'interrelacionen: del treball fet per l'home, dels recursos naturals, de la tecnologia, del capital financer, dels mercats i del corresponent sistema productiu aplicat, en el qual la iniciativa creadora i la seva organització poden correspondre en un grau major o menor a la iniciativa privada o a l'Estat. I no es produeixen miracles sinó resultats concrets en dependència de com es treballa i es produeix, de com s'estalvia i de com

s'inverteix, de com es comercialitza i de com es consumeix. El funcionament tècnic de l'economia, les seves lleis i conseqüentment els resultats econòmics no depenen de la ideologia, sinó de l'organització dels factors de producció.

Ara bé, el funcionament d'un sistema mogut per homes depèn principalment del factor humà, l'ésser humà en llibertat és actiu, imaginatiu, creador, l'home dirigit no és res de tot això sinó un ésser passiu i resignat; sense estímulo, ni tan sols es fa com a ésser humà. A més a més, la gent no vol sentir-se un número, sense identitat ni responsabilitat. El que necessita l'individu és precisament trobar el reconeixement de la seva identitat i poder desenvolupar la seva personalitat sense coaccions, cosa que només és possible en un règim en llibertat.

L'estratègia de les diferents forces fàctiques és diversa en funció de les seves aspiracions de conquesta del poder i de canvi de la societat, en funció dels seus interessos i de la seva ideologia. Però la societat ha de trobar el seu equilibri, el de les forces concurrents, a través de vies pacífiques i de progrés, altrament es creen antagonismes irreductibles i rancúnies furibundes que, en una confrontació permanent i moltes vegades completament estèril, acaben destruint-la.

Sistema obert. Sistema tancat

En la confrontació entre una societat oberta i una societat tancada no hi ha color. El socialisme d'Estat, el sistema d'economia planificada o, dit amb altres paraules, el socialisme marxista, ha fracassat, ha fracassat enfront del sistema capitalista, ha perdut la carrera, no hi té res a fer. En la competència, en l'enfrontament per veure quin dels dos sistemes és el millor, el resultat és clar: el sistema soviètic no ha pogut seguir el ritme del sistema capitalista.

L'experiència mostra avui de manera contundent que la Unió Soviètica no hagués assolit mai el potencial americà. I la raó és també molt clara i molt senzilla: en l'enfrontament entre un sistema obert i un sistema tancat aquest no hi té res, absolutament res a fer, davant del primer. Tot sistema tancat està condemnat a perir, a romandre estancat. A una societat oberta no pot oposar-s'hi una societat tancada; aquest és el fet constatable, una societat amb barreres no pot oposar-se a una societat oberta. La quantitat d'intel·ligència i d'imaginació d'una societat oberta és immesurable i activa, la d'una societat dirigida és limitada i passiva.

I així, en un altre ordre de coses, també cal preguntar-se: es pot viure autàrquicament, només per raó de preservar la independència? Evidentment que no. Preservar la independència moltes vegades vol dir també preservar la manca de recursos i el retard en tots els camps. En un món cada vegada més petit i més obert, el tancament no duu més que al suïcidi econòmic, a perdre el tren del progrés i a la misèria.

A aquest debat, el progrés científic i tecnològic hi ha donat una resposta definitiva; la controvèrsia que la revolució industrial feia possible s'ha acabat amb la revolució informàtica i de les comunicacions: aquesta potencia el desenvolupament humà, la iniciativa, la imaginació, el desenvolupament intel·lectual. La primera revolució industrial potenciava sobretot el creixement de la producció de béns materials. La revolució actual canvia les coordenades d'implicació de l'home en el progrés definitiu de la societat i de la mateixa raça humana. La revolució industrial és, en un cert sentit, el passat; la revolució informàtica és el futur.

El motor del canvi serà, doncs, la tecnologia; no cap revolució social sinó la revolució tecnològica. En l'època actual les societats totalitàries que no canviïn estan condemnades al fracàs en relació amb aquelles que gaudeixen de llibertat, perquè l'empremta informàtica de comunicació i coneixement que representa l'anomenada *tercera revolució industrial* no perdonarà ningú, té més força que qualsevol ideologia que vulgui oposar-s'hi o s'hi mantingui d'esquena.

Els nacionalismes

Hi ha moltes altres consideracions a tenir en compte i una de molt important és la que es refereix al que s'ha convingut a anomenar *nacionalismes*. D'una banda, els pobles reclamen el dret de la seva plena identitat i, de l'altra, el nacionalisme que se'n deriva comporta una reacció al món que se'ls escapa de les mans, que fa canviar les coses massa ràpida-ment, que és destructor de les cultures i les llengües, com ho és dels costums i les maneres socials. La creació és al mateix temps destructo-ra, destrueix tot el que s'hi oposa.

La gran contradicció dels nacionalismes, que en si mateixos no tenen una ideologia econòmica sinó que constitueixen una ideologia cultural i social, és que a l'hora que els toca governar s'han de decantar per alguna de les opcions econòmiques en voga, sense adonar-se que el funcionament econòmic que tals opcions impliquen és contradictori amb les seves aspiracions «nacionalistes», ja que qualsevol opció o via econòmica és implícitament internacionalista, a no ser la via de l'autarquia, que és sempre un suïcidi. L'interès econòmic, la dimensió econòmica, acaba sempre primant sobre l'abstracció ideològica nacionalista. Es vol preservar la pròpia cultura, però s'hipoteca en la seva dependència econòmica.

Com és possible, doncs, estructurar la societat, fent compatible l'exigència d'una economia a escala mundial i d'un funcionament econòmic que preservi al mateix temps la identitat dels pobles? El federalisme hi ha donat políticament una resposta adequada, però s'ha de tenir en compte que la interdependència no és tan sols econòmica sinó també social i cultural. El món canvia arrossegat per interessos que difícilment són compatibles amb la capacitat de preservar «l'estabilitat» i la continuïtat culturals d'un país. Per dolorós que sigui, s'ha d'acceptar que això és així.

D'un nacionalisme sense perspectiva històrica, no se'n pot esperar res. Hi ha qui voldria retornar al passat sense haver après la lliçó que es

deriva del canvi econòmic-social, que en la dinàmica del món actual és imparabile, repetint els mateixos errors, com si la història no els hagués ensenyat res. Tanmateix, les nacions, com els individus, només existeixen amb plenitud quan se'ls reconeix la seva identitat i, per tant, quan posseeixen plenament les seves cultures i els seus drets i poden consegüentment dirigir el seu propi destí. La interdependència mundial ha de fer-se compatible amb el pluralisme i la identitat dels pobles.

'alternativa revolucionària

Als països desenvolupats econòmicament l'alternativa revolucionària ha desaparegut. El comportament de la gent depèn del que té: quan no té res per perdre, res més que la vida, algunes vegades se la juga impulsada pel sentiment de la injustícia i per anihilar-la; quan té quelcom per perdre, material si més no, abans de jugar-s'ho tot, s'ho rumia. Així va aparèixer l'anomenat *eurocomunisme*.

L'eurocomunisme va adquirir consciència que s'havia de proposar camins diferents; per això es va decantar per les vies del diàleg i de la democràcia, i es va acomodar d'una manera fàctica dins l'ordre burgès de la societat capitalista. No hi ha al món occidental alternativa revolucionària més que en el desig de brètols sense coneixement, brètols intemperants, que arruïnen tantes vegades la pròpia vida i la dels altres, des de desigs i ànsies plenes de ressentiment, que només responen al seu voler i a la seva marca d'impotència.

Hi ha, tanmateix, minories immerses en la misèria que encara pensen que tenen quelcom a guanyar amb la revolució. Però quan es fa una revolució s'ha de poder tenir èxit, si no, tan sols és destrucció, mort; al capdavant, per als vius, una més gran penúria; i, d'altra banda, sovint acaba amb dictadura de signe contrari d'allò esperat. De manera que a

l'Occident i en països de renda econòmica elevada parlar de vies revolucionàries només ho fan els marginats sense futur, i solen acabar malament. És clar que tothom faria la seva revolució, si pogués, per resoldre els propis maldecaps, però això duria al caos. El dret i la justícia han de fomentar la convivència i el progrés dins un ordre democràtic en el qual cada individu té un vot i aquest val el mateix que el de qualsevol altre.

Tanmateix, una societat avança perquè té contradiccions a superar. Les forces marginals són les encarregades, moltes vegades, de posar en evidència aquestes contradiccions i les que obliguen a moure's. Perquè el progrés és la conseqüència d'una lluita per superar les contradiccions i els dèficits de tot ordre que pateix la humanitat, i que es posen de manifest a través dels conflictes socials. Si no hi hagués problemes ni conflictes, és possible que el progrés quedés estancat. De fet, quan aparentment no hi ha problemes, és quan se'n generen més. La societat, com l'home, ha de viure sempre atenta. El món fretura constantment un nou repte, necessita sempre un nou desafiament en què somiar i pel qual lluitar.

Les ideologies a remolc dels canvis tecnològics

La història ha evidenciat que el funcionament i els resultats d'un sistema econòmic són una qüestió tècnica, tal com Marx i Engels ja van indicar, i no una qüestió ideològica. El treball i el capital que es necessita per anar a la Lluna o per fabricar mantega o canons, per exemple, no depenen de cap ideologia sinó de l'organització i el funcionament del sistema econòmic.

La ciència i la tecnologia deixen les velles ideologies superades. No es pot continuar considerant els problemes actuals amb idees del segle XIX i sense tenir en compte els avenços científics i tecnològics del món

actual. La nova tecnologia canvia radicalment la relació de dependència material que existia en el passat per a tots els individus i diferents pobles. Per canviar el món compta molt més la tecnologia moderna que les «velles» ideologies. John Kenneth Galbraith: «La ideologia és un substitut del pensament. I el pensament és el que necessitem si volem adaptar-nos a la realitat canviant». Tal vegada Marx va imaginar un nou món sense adonar-se de la qualitat dels canvis tecnològics que s'esdevindrien i de la influència que tindrien en l'evolució de la societat.

Les ideologies queden obsoletes ràpidament davant els avenços tecnològics, i els canvis socials hi van a remolc. Les ideologies pequen quasi sempre de poca flexibilitat, són excessivament rígides; en els règims sense llibertat, subsisteixen inalterables i s'imposen, entre altres mitjans, a través de la manipulació informativa. No hi ha llibertat informativa on no hi ha llibertat real, a tots els països totalitaris és així. I quan no hi ha flexibilitat, a qualsevol nivell, és quan calen les revolucions. La reconversió industrial seria innecessària si es fes cada dia l'adequació pertinent a les exigències de la realitat canviant, i per això cal l'acceptació i l'adequació mental i ideològica de les parts implicades.

Aquells qui s'oposen a la tecnologia són els que prefereixen continuar veient l'home esclau i sotmès. La tecnologia allibera l'home —a tot arreu on hi ha llibertat. L'automatització i tot el que comporta la revolució informàtica constitueixen el canvi qualitativament més important de la revolució tecnològica. L'avenç tecnològic deixarà en ridícul i primitives totes les idees que s'hi oposin. És trist que l'home només avanci a la força —però aquí no volem pas dir amb violència, la qual no mena a enlloc.

És, per tant, el progrés tecnològic el que comporta el creixement i el desenvolupament de l'economia i el principal factor d'igualitarisme de la humanitat. D'aquesta manera la societat del demà serà més justa, no gràcies a la solidaritat humana sinó gràcies a l'avenç tecnològic. Si ens haguéssim de refiar de la solidaritat humana, pobres, pobres, tot el que l'home entén per solidaritat no és res més, moltes vegades, que

donar una ínfima part del que li sobra, i ho fa més per justificar-se i autocomplaença que no pas per un sentit de justícia social. La solidaritat hauria de ser entesa com un acte de justícia social abans que com una caritat mal entesa. Però, en l'home, preval d'ordinari l'egoisme i la irresponsabilitat més que la consciència i el sentit de justícia. L'home ordinari sol ser un home molt subjectiu; l'home ordinari no té consciència de l'univers del qual forma part, ni entén que la justícia «ideal» a la qual aspira depèn dels seus propis actes.

El socialisme democràtic

La societat, a través de la seva experiència històrica, ha anat adquirint consciència de la teoria i la pràctica del marxisme, així com també, en la seva confrontació intrínseca, dels dèficits i de les virtuts del capitalisme. A la vegada, el coneixement efectiu de les lleis que regulen el món econòmic fa necessari que aquestes es tinguin en compte; d'aquesta manera l'ortodòxia ideològica dóna pas al pragmatisme que la necessitat imposa. De manera que a tot arreu, en la mesura que la realitat econòmica es fa cada vegada més assequible al coneixement i permet cada vegada més regular-lo, hom formula i aplica polítiques per aconseguir-ne el control.

Avui, el capitalisme del món occidental ha abandonat el *laissez faire*, igual que els països excomunistes, la planificació centralista. Tanmateix, des d'ambdues posicions, l'Estat intervé per regular els processos econòmics. El capitalisme s'ha tornat molt més intervencionista que no era, igual que el postcomunisme tracta de trobar altres vies que substitueixin el «centralisme democràtic» que tants fracassos ha recollit. El món es mou, d'alguna manera, des dels seus dos extrems vers un socialisme democràtic.

En conjunt, l'alternativa del socialisme democràtic pressuposa l'estat de dret configurat democràticament, cosa que implícitament ha de comportar un marc de llibertat i un règim democràtic. El marc de la llibertat és un marc irreductible per a l'exercici de la lliure responsabilitat individual, i el règim democràtic, la garantia de l'estat de dret configurat al servei de tota la societat i, consegüentment, de l'imperi de la llei per a tothom sense privilegis ni excepcions. Vol dir també, anant més enllà, la concreció de la divisió dels poders i de la seva mútua independència.

En definitiva, socialisme democràtic ha de significar llibertat i justícia a través d'un sistema polític directament vinculat al poble i als seus representants, elegits de la manera al més directa possible, sense intermediaris ni mediacions partidistes ni corporatives de cap classe, i on l'exercici de la llibertat individual i social ha de quedar emparat per les lleis. Al mateix temps que hi ha d'haver l'exigència d'una justícia social, dret dels pobles, que tingui en compte, per sobre de l'interès egoista, l'interès de tota la societat i que en funció d'aquest planifiqui la resolució dels seus problemes de manera solidària.

A MANERA DE CONCLUSIÓN

La fi del comunisme

Es podria escriure un altre llibre sobre l'actual situació als països que van ser exponent del marxisme.

Cal assenyalar que avui, a l'exUnió Soviètica —per si hi faltés alguna escena còmica final a tot aquest drama—, aquells comunistes representants del poble treballador que constituïen la classe dirigent del país i que havien de vetllar pel bon fi del sistema i de la propietat social o pública dels mitjans de producció, que havien de salvaguardar en definitiva les conquestes del socialisme, són precisament aquells que, a través del procés de privatització corresponent, s'han apropiat d'aquests mitjans. I són els capitalistes més rics del món. L'apropiació en el postcomunisme de les empreses que eren públiques —en teoria havien de ser de tota la societat— pels dirigents comunistes constitueix una mostra clara —ignominiosa— del que ha donat de si realment aquest sistema.

I què no dir de la Xina, l'altre gran país comunista, on des del poder mateix s'està promocionant el capitalisme. En aquest cas el partit comunista serveix per al contrari del que el marxisme havia imaginat: per anar del comunisme al capitalisme.

Quant a Corea del Nord, pràcticament l'últim règim comunista, Déu faci que no s'acabi malament. L'estat de misèria general en què viu la població sota l'imperi d'una dictadura atroç –hereditària–, amb voluntat de fabricar bombes nuclears, no presagia res de bo. *1984*, d'Orwell, s'ha fet realitat: *El Gran Germà* que ho domina i ho controla tot, la irracionalitat portada a l'últim extrem i el terror s'imposen sobre la població en nom del bé comú.

La present edició de l'obra
Del socialisme «científic»
al socialisme democràtic
s'acabà d'imprimir
el dia 12 de desembre de 2007
a Romanyà-Valls,
Capellades (Anoia)

Marx afirma que amb el capitalisme acaba la prehistòria de la humanitat. I diu que només en el socialisme se supera l'espontaneïtat de l'acció de les lleis econòmiques, és a dir, que el socialisme "científic" es proposa vèncer l'espontaneïtat del procés de desenvolupament social creant un sistema tal de relacions de producció en què l'acció de les lleis econòmiques es faci d'acord amb les intencions dels homes.

En el comunisme no hi ha hagut mai cap acomodació flexible de les relacions de producció al desenvolupament de les forces productives. Tant el desenvolupament de les forces productives com les relacions de producció han estat subordinats als interessos del poder constituït i de la ideologia dominant, que se situen sempre al marge de les lleis econòmiques i socials. La causa principal radica en la manca de llibertat del sistema, ja que, tal com ha mostrat la història, ni el desenvolupament de les forces productives ni el corresponent acomodament de les relacions de producció són possibles en un règim sense llibertat.